

Монографична библиотека „Знание и бизнес“, книга 12
Monographic library “Knowledge and business”, book 12

Цветелина Кабакчиева / Tsvetelina Kabakchieva

**ВЛИЯНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ ВЪРХУ
ТЪРГОВИЯТА СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКИ СТОКИ В
ПЕРИФЕРНИТЕ РЕГИОНИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

**THE IMPACT OF EUROPEAN INTEGRATION ON AGRICULTURAL
COMMODITIES TRADING IN THE PERIPHERY OF THE
EUROPEAN UNION**

2021

Издателство „Знание и бизнес“, Варна
Publishing house “Knowledge and business” Varna

This book or any part of it may not be copied or distributed electronically without the written permission of the author.

- © Tsvetelina Kabakchieva, author, 2021.
- © Publishing house “Knowledge and business”, 2021.

This monograph is indexed in RePEc.
(<https://econpapers.repec.org/bookchap/kabmonogr/12.htm>).

ISBN 978-619-210-057-5

Editorial board “Knowledge and business”

Prof. PhD Petko Shterev Iliev – Head editor, University of Economics Varna, Bulgaria

Assoc. Prof. PhD Svetlozar Dimitrov Stefanov – Deputy Head editor, University of Economics Varna, Bulgaria

Prof. PhD Julian Andreev Vasilev – Deputy Head editor, University of Economics Varna, Bulgaria

Assoc. Prof. PhD Anastasia Stefanova Konduktorova – Scientific Secretary, University of Economics Varna, Bulgaria

Prof. PhD Marin Todorov Neshkov, University of Economics Varna, Bulgaria

Assoc. Prof. PhD Pavel Stoyanov Petrov, University of Economics Varna, Bulgaria

Assoc. Prof. PhD Sabka Dimitrova Pashova, University of Economics Varna, Bulgaria

Assoc. Prof. PhD Andriyana Andreeva, University of Economics Varna, Bulgaria

Assoc. Prof. PhD Desislava Borislavova Serafimova, University of Economics Varna, Bulgaria

Chief Assistant Prof. PhD Todor Kostadinov Dyankov, University of Economics Varna, Bulgaria

Chief Assistant Prof. PhD Mariana Kaneva, University of Economics Varna, Bulgaria

Prof. PhD Zdzislaw Polkowski, Uczelnia Jana Wyżykowskiego, Polkowice, Poland

Prof. PhD Stefan Bojnec, University of Primorska, Koper, Slovenia

Prof. PhD Young Moon, Syracuse University, Institute for Manufacturing Enterprises, USA

Prof. PhD Rajesh Khajuria, Gujarat Technological University, Ahmedabad, India

Dr. Amin Parag, SIES Colleague of Management Studies, Navi Mumbai, India

ВЛИЯНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ ВЪРХУ ТЪРГОВИЯТА СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКИ СТОКИ В ПЕРИФЕРНИТЕ РЕГИОНИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Цветелина Кабакчиева¹

¹ Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов, България
ts.kabakchieva@uni-svishtov.bg

Резюме

Обект на настоящото изследване е търговията на България със селскостопански стоки със съседните Балкански държави, а негов предмет е разкриване същността, предпоставките, развитието и влиянието на интеграционните процеси върху търговията със селскостопански стоки в периферните региони в ЕС.

Целта на изследването са взаимоотношенията на България със съседните балкански страни в областта на търговията със селскостопански стоки и оценката на въздействието на ОСП върху динамиката на периферния регионализъм в изследвания регион.

За реализирането на поставената цел, се изисква решаването на следните изследователски задачи:

1. Характеризиране на периферния регионализъм и оценка на релацията “център-периферия” в ЕС.
2. Анализирание на инструментите за регулиране на периферния регионализъм в ЕС.
3. Анализирание на търговските аспекти на периферните икономики в европейската общност.
4. Идентифициране на промените в търговията със селскостопански стоки между България и съседните балкански страни.
5. Анализирание на социално-икономическите последици от осъществяване на периферния регионализъм в България и съседните ѝ страни.
6. Оценка на въздействието на ОСП върху периферния регионализъм.

На база на извършената изследователска работа и приложението на редица подходи, методи и анализи са постигнати следните научни и научно-приложни приноси:

1. В резултат на анализ на становищата на различни автори за същността на понятието „регионализъм“ се извежда дефиниция, в контекста на разбирането на регионализма за коректив на негативните отклонения от идеята за установяване на всеобщност.

2. На основата на извършено проучване на регионалното сътрудничество е изследвано влиянието на Европейската интеграция върху търговията със селскостопански стоки в периферните региони на ЕС. Във връзка с това са характеризирани търговските взаимоотношения между България и съседните Балкански страни, изведени са предпоставките за увеличаване на търговските потоци и промяната в отношенията „периферия – център“.

3. Обоснован е методологически подход за въздействията на периферния регионализъм, като са систематизирани социално-икономическите ефекти и трансмисията на смущенията. Засилените процеси на глобализация и интеграция и силно регулираният европейски пазар поставят сериозни предизвикателства и

ограничения пред българското земеделие и необходимостта от промяна в структурата на търговските взаимоотношения.

4. *Прилагането на ОСП в България се анализира* от гледна точка на въздействието ѝ върху българското земеделие и търговията със селскостопански стоки. От една страна, европейската регионална политика подпомага агробизнеса да достигне показатели за ефективност, съизмерими с тези на водещите европейски страни, а от друга страна, се наблюдават някои деформации.

5. *Анализът на приложението на ОСП в България* дава основание за извода, че тя би могла да бъде значително по-ефективна, ако се стимулират мерки, свързани с производството на продукция с висока добавена стойност и водят към включване на селското стопанство в хранителната верига.

Настоящата монография се базира на защитен дисертационен труд на 15.12.2017 г. в Стопанска академия "Д. А. Ценов"- Свищов на заседание на Научно жури.

Ключови думи: Регионализъм, Европейската интеграция, интеграционните процеси върху търговията със селскостопански стоки в периферните региони в ЕС, търговията със селскостопански стоки и оценката на въздействието на ОСП, характеризирани на периферния регионализъм, прилагането на ОСП в България и въздействието ѝ върху българското земеделие и търговията със селскостопански стоки.

THE IMPACT OF EUROPEAN INTEGRATION ON AGRICULTURAL COMMODITIES TRADING IN THE PERIPHERY OF THE EUROPEAN UNION

Tsvetelina Kabakchieva¹

¹ D. A. Tsenov Academy of Economics – city of Svishtov, Svishtov, Bulgaria

ts.kabakchieva@uni-svishtov.bg

Abstract

The object of this study is Bulgaria's trade in agricultural goods with neighboring Balkan countries, and its subject is to reveal the nature, prerequisites, development and impact of integration processes on trade in agricultural goods in the peripheral regions of the EU.

The aim of the study is the relations of Bulgaria with the neighboring Balkan countries in the field of trade in agricultural goods and the assessment of the impact of the CAP on the dynamics of peripheral regionalism in the studied region.

To achieve this goal, it is required to solve the following research tasks:

1. Characterization of the peripheral regionalism and assessment of the “center-periphery” relation in the EU;
2. Analysis of the instruments for regulation of peripheral regionalism in the EU;
3. Analysis of the trade aspects of the peripheral economies in the European Community;
4. Identification of the changes in the trade in agricultural goods between Bulgaria and the neighboring Balkan countries.
5. Analysis of the socio-economic consequences of the implementation of peripheral regionalism in Bulgaria and its neighboring countries;
6. Assessing the impact of the CAP on peripheral regionalism.

Based on the research work and the application of a number of approaches, methods and analyzes, the following scientific and scientific-applied contributions have been achieved:

1. As a result of an analysis of the opinions of various authors on the essence of the concept of "regionalism", a definition is derived in the context of the understanding of regionalism as a correction of the negative deviations from the idea of establishing universality.

2. Based on a study of regional cooperation, the impact of European integration on trade in agricultural goods in the peripheral regions of the EU has been examined. In this regard, the trade relations between Bulgaria and the neighboring Balkan countries are characterized, the prerequisites for increasing trade flows and the change in the relations "periphery - center" are presented.

3. A methodological approach to the effects of peripheral regionalism is substantiated, systematizing the socio-economic effects and the transmission of disturbances. The intensified processes of globalization and integration and the highly regulated European market pose serious challenges and restrictions to Bulgarian agriculture and the need to change the structure of trade relations.

4. The implementation of the CAP in Bulgaria is analyzed in terms of its impact on Bulgarian agriculture and trade in agricultural goods. On the one hand, European regional policy helps agribusiness to achieve efficiency indicators comparable to those of the leading European countries, and on the other hand, there are some distortions.

5. The analysis of the application of the CAP in Bulgaria gives grounds for the conclusion that it could be significantly more effective if measures related to the production of high value-added products are stimulated and lead to the inclusion of agriculture in the food chain.

This monograph is based on a dissertation thesis, defended on 15.12.2017 at the D. A. Tsenov Academy of Economics at a meeting of the Scientific Jury.

Keywords: Regionalism, European integration, integration processes on trade in agricultural goods in EU peripheral regions, trade in agricultural goods and CAP impact assessment, characterization of peripheral regionalism, implementation of CAP in Bulgaria and its impact on Bulgarian agriculture and trade with agricultural goods.

Съдържание

Увод	10
Глава първа Обща характеристика на периферния регионализъм.....	13
1.1 Регионализмът и релация на отношенията „център-периферия“	13
1.1.1 Същност на регионализма.....	13
1.1.2 Ретроспективен анализ на отношенията „център-периферия“ в ЕС.....	17
1.2 Регулация на регионалното развитие	24
1.3 Принципи и инструменти за регионално развитие	28
1.3.1 Основни принципи.....	28
1.3.2 Финансови инструменти на ЕС	29
1.3.3 Инструменти за осъществяване на ОВПТ.....	32
Глава втора Търговски аспекти на периферните икономики в Европейския съюз.....	37
2.1 Европейската интеграция в контекста на международната търговия.....	37
2.2 Подходи за изграждане на периферната икономика.....	40
2.3 Трансмисия на смущенията и членството на България в Европейския съюз..	45
2.4 Търговия на България с аграрни стоки.....	55
2.4.1. Търговия на България с аграрни стоки	57
2.4.2. Търговия на България със страните от Балканския регион.....	58
Глава трета Периферният регионализъм и ОСП на ЕС.....	61
3.1.1. Инвестиционни аспекти на периферния регионализъм.....	61
3.2 Разширяване влиянието на центъра.....	66
3.3 Въздействие на ОСП върху периферния регионализъм	69
3.3.1. Влияние на ОСП върху доходите в земеделието.....	76
3.3.2. Влияние на ОСП върху стопанската структура и инвестициите	77
3.3.3. Външнотърговски оборот със селскостопански стоки.....	77
3.3.4. Ефект на директните плащания върху развитието на аграрното производство.....	78
3.3.5. Ефект на ОСП върху доходите и заетостта в страните от ЕС	78
Заклучение	85
Използвана литература	87
Приложения	93
Приложение 1 Индикативно разпределение на държавите членки 2007-2013 г. (текущи цени в млн. евро)	93
Приложение 2 Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2008 г. и 2009 г.	94
Приложение 3 - Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2010 г. и 2011 г.	96

Приложение 4 - Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2012 г. и 2013 г.....	98
Приложение 5 - Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2014 г. и 2015 г.....	100

Увод

Промените в съвременното световно стопанство след краха на биполярния геоикономически модел и разширяването на Европейския съюз с нови държави-членки, поставят нови предизвикателства пред Общата търговска политика на Европейския съюз.

Новият кръг от търговските преговори на Световната търговска организация (СТО) също поставя пред търговската политика на ЕС голям обхват задачи, насочени към либерализация на търговията и развиване на регулационния процес на търговските взаимоотношения. Опитът на ЕС в използването на инструменти за глобално въздействие върху автономните преференциални митнически режими, му предоставят възможности за разширяване периметъра на този инструментариум в посока от „центъра“ към „периферията“.

Тези явления се нуждаят от критична преценка, фокусирана върху продължаващото обновяване на Общата търговска политика (ОТП) и Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС, при зачитане интересите на страните-членки от периферните региони.

Актуалността на изследването произтича от липсата на еднозначно мнение относно позитивните и негативни въздействия на интеграционните процеси в разширяващия се ЕС, както и от необходимостта на задълбочени изследвания на въздействията на регионализма върху националната икономика.

Основните цели, стоящи пред ОСП са увеличаване производителността на труда в аграрния сектор чрез въвеждане постиженията на съвременната наука и технологични нововъведения и оптимално използване на производствените фактори.

Освен това, чрез ОСП се цели осигуряване на задоволително ниво на жизнения стандарт на заетите в аграрния сектор, стабилизиране на пазарите на селскостопански стоки и предлагане на разумни цени за потребителите на селскостопански стоки.

Селското стопанство е един от секторите на икономиката, способен да окаже ефективно съдействие за формиране на нормални доходи на заетите в него, както и за предотвратяване обезлюдяването в селските райони.

Общата селскостопанска политика се изгражда върху три основни принципа: свободно движение на територията на вътрешния пазар на ЕС на продукти от аграрния сектор, преференциални режими на ЕС, гарантиращи защита на произведените в неговите граници селскостопански стоки и солидарно участие на страните-членки във финансирането на ОСП.

Общата търговска политика се създава паралелно с изграждането на общия пазар на ЕС и има силно изразен наднационален характер. Тя е в пряка зависимост със свободното движение на стоки в рамките на вътрешния за ЕС пазар и Митническият съюз. Основните нейни елементи са общата митническа тарифа, общият режим по вноса, защитните мерки по вноса и общият експортен режим.

Присъединяването на България към ЕС ѝ предоставя възможност да бъде не само обект на въздействие на Общата търговска политика, но и активен фактор за нейното формиране. Това може да бъде резултат от задълбоченото познание на ОТП, както и на тенденциите за развитието ѝ, с цел адаптиране на периферните икономики към динамично променящата се среда.

Целта на настоящия научен труд е изследване на взаимоотношенията на България със съседните Балкански страни в областта на търговията със

селскостопански стоки и оценката на въздействието на ОСП върху динамиката на периферния регионализъм в изследвания регион.

Реализирането на поставената цел изисква решаването следните изследователски **задачи**:

- Характеризиране на периферния регионализъм и оценка на релацията “център-периферия” в ЕС.
- Анализирание на инструментите за регулиране на периферния регионализъм в ЕС.
- Анализирание на търговските аспекти на периферните икономики в европейската общност.
- Идентифициране на промените в търговията със селскостопански стоки между България и съседните Балкански страни.
- Анализирание на социално-икономическите последици от осъществяване на периферния регионализъм в България и съседните ѝ страни.
- Оценка на въздействието на ОСП върху периферния регионализъм.

Обект на изследване е търговията на България със селскостопански стоки със съседните Балкански държави.

Предмет на изследването е влиянието на европейската интеграция върху търговията със селскостопански стоки в изследвания регион.

Изследователска теза е, че членството на България в ЕС и развитието на интеграционните процеси я превръща в активен фактор на ОТП и осигурява възможности за извличане на допълнителни ползи при осъществяване на периферния регионализъм.

В процеса на разработване на поставената тема са използвани **общо-научни методи** - исторически, логически, индуктивен, дедуктивен; империко-теоретични методи: наблюдение, описание; логико-теоретични: сравнение, анализ и синтез; аналитични инструменти: анализ и обобщение на литература, таблично, графично, схематично представяне на характеристики и тенденции.

Към анализа на явленията е приложен комплексен подход. Общата търговска политика на ЕС и Общата селскостопанска политика са разгледани като част от интеграционния процес на периферните региони в ЕС.

Проявлението на регионализма в XXI век съпътства организационното развитие на света. В настоящия научен труд предметът на изследване се **ограничава** до разкриване същността, предпоставките, развитието и влиянието на интеграционните процеси върху търговията със селскостопански стоки в периферните региони в ЕС. Статистическите данни, които са използвани за разработката, са за периода от приемането на България за член на ЕС до 2016 г.

Представеното изследване се базира на задълбочено проучване на широк кръг от научни публикации на наши и чужди автори, специалисти в съответните научни области, на статистически данни и материали от европейските и български институции по проблемите на регионалната интеграция и международната търговия със селскостопански стоки.

Публикациите от **български автори** в тази връзка са многобройни. В. Маринов, Р. Димова разглеждат контролинга в качеството му на модерен феномен.

Отражението на глобализационните процеси върху регионалната интеграция са обект на интерес в трудовете на В. Маринов, Р. Димова, С. Тошкова, И. Николов, А. Недялкова, Д. Минчев, М. Русев, Р. Бакърджиева и други.

Перспективите за развитие на нетрадиционни дейности в българското селско стопанство са обект на научен интерес в трудовете на Т. Турлакова, Ст. Маринов, М. Манолов, К. Жейнов, Д. Киречев и други.

Ролята на земеделските кооперации в земеделието и интегрираният подход за диверсификация на икономиката в селскостопанските райони се разглеждат от Д. Ангелов, Ив. Кънчев, Юз. Дойчинова, М. Станимирова и други.

В областта на аграрния маркетинг и аграрно предприемачество интерес представляват трудовете на Ю. Дойчинова, М. Станимирова, Е. Станимиров, С. Йорданов, Т. Турлакова, Т. Георгиева, Д. Ангелов и други.

Европейските икономически и интеграционни процеси по оста “център-периферия” се разглеждат от В. Маринов, Д. Хаджиниколов, Г. Маринов, Е. Георгиева, К. Симеонов и други.

Външнотърговските отношения на България се разглеждат предимно от Д. Велинова, Т. Хубенова, М. Божинова, К. Симеонов, И. Стойчев, Ст. Савов, Р. Генчев, В. Иванова, Е. Сотирова, А. Дамянов.

От **чуждестранните автори**, които пишат върху проблемите на глобализационните, интеграционните и международните икономически отношения, тук са разгледани трудовете на З. Бжежински, Д. К. Брюър, Т. Шанън, Д. Долар, И. Валерщайн, Дж. Стиглиц, Дени дьо Ружмон.

Глава първа Обща характеристика на периферния регионализъм

1.1 Регионализмът и релация на отношенията „център-периферия“

1.1.1 Същност на регионализма

Понятията „регион“, „регионална интеграция“ и „регионализъм“ са взаимосвързани и взаимообусловени. Те характеризират процеса, съпътстващ глобализацията, придавайки му конкретно исторически характер. Изучаването на регионите дава възможност за анализ по проблемите на сигурността и очертаване на тенденциите в развитието политическите, икономическите, социалните и културните процеси в тях. Бързите темпове на развитие на регионализацията се дължи преди всичко на процеса на глобализация. По същество регионализацията се разглежда като противоположност на този процес, защото се проявява предимно в локализма, свързва се с разширяването на границите между териториално – социалните комплекси, съхраняването на културните различия на отделните етноси. От една страна регионализацията днес е опит за избягване на унификацията и стандартизацията и е присъща за всяко общество, независимо от неговата степен на развитие. От друга страна, регионализацията е начин за намаляване на съществуващите неравенства между отделните елементи на региона и предимно между центъра и перифериите. Изследвайки същността на термина "регион" се предполага широко тълкуване, а именно пространствената, физико-географската среда. В същото време той има и куптурно-цивилизационна, етническа, историческа, икономическа, екологичека, политико-административна и правна общност. С други думи регионите могат да съществуват в рамките на една държава или да обхващат групи от държави или отделни техни територии. В по-тесно тълкуване, регионът е стопанско-икономическа общност или като културно-историческа област. В международния смисъл, понятието се използва, за да се определи група от близко разположени държави, които предствляват самостоятелна икономическа или географска общност. Те са близки по своя национален състав и култура или по своето сходно обществено-политическо управление. Следователно *„регионът е структурно обединение, включващо изградени в икономическо, социално и политическо отношение елементи с определено ниво на суверенност. Системообразуващите фактори са географски, политически, икономически, военно-отбранителни, етнокултурни, религиозни и други, но определящо е географското положение на елементите, проявяващи готовност за интегриране“* (Стиглиц, 2003, с. 47).

Понятието „регионална интеграция“ се коментира широко в научната литература, като най-многобройни са публикациите в областта на регионалната икономическа интеграция. Редица специалисти са склонни да се обединят около разбирането, че регионалната икономическа интеграция е израз на съсредоточаване на активността на капитала на определена територия. В отговор на важни методологически въпроси при изследването на регионалната икономическа интеграция се заключава, че по своето съдържание“ това е единен процес, независимо че върху неговото развитие в отделните териториално обособени сектори на световното стопанство влияят фактори от историческо, икономическо, културно и социално естество“ (Маринов, 1999, с. 6). Следователно става дума за координирано насърчаван от заинтересованите държави процес на дълбоко, всеобхватно срастване на техните национални възпроизводствени процеси, което има обективно необратим

характер. “Обща характеристика на регионализацията е нейното широко разнообразие, което варира от парламенти със законодателни функции до институции, упражняващи само консултативна роля. Постепенно се налага разбирането за необходимостта от подреждането на регионите по определени признаци и на тази база постепенно въвеждане на определени правомощия на различните типове региони, на първо място и най-напред за регионите със законодателна власт“ (Джилджов, 2006, стр. 9).

Глобализационните процеси протичат паралелно с други форми на развитие. Процесите на глобализация „обхващат все повече обществени отношения, в това число и икономическите“ (Стефанов, 2018, стр. 5). Най-важните субекти на глобализацията са регионалните структури, вкл. глобалните корпорации, националните държави и международните икономически организации, което поражда интереса към научни изследвания на връзките и зависимостите в отношенията между глобализацията и регионализма. В тази насока изследователският интерес се насочва към изясняване на:

- характеристиката на регионализма в условията на глобализация;
- сравнение между субектите на регионалната интеграция и тези на глобализацията;
- влиянието на цивилизационните проявления върху едновременното протичане на двата процеса;
- очертаване на ключовата роля на държавата и националните културни особености за изграждане и устойчиво развитие на регионалните структури;
- изясняване влиянието на исторически процеси и породените от тях противоречия.

Анализът на тези фактори би позволил дефиниране на конкретни изводи относно влиянието на регионалната интеграция върху глобализацията, както и върху историческия характер на социално-икономическите процеси и тенденциите за всеобщност и универсалност.

Икономическите интереси и потребности на обществото стоят в основата на възникването и на регионалните системи, но регионализмът не се ограничава единствено в рамките на икономиката. Едновременно с интеграцията на стопанските и икономически субекти, се развива и интеграцията на икономиката с останалите сфери на жизнената дейност. Ключов аспект на регионалната интеграция е нейната функционална рефлексия върху икономическите субекти и стремежът им за оползотворяване достиженията на научно-техническия прогрес чрез допълнителен ефект от мащаба. *“Правилният ориентир при проектите за регионално развитие е да се търси дългосрочен икономически ефект като резултат от инвестиционно, социално и продуктово преструктуриране“* (Турлакова, 2019, стр. 229).

От методологична гледна точка за изследване на подобен род обекти се приемат за най-подходящи комплексният и системно структурният подход, допълнени с аспекта на историческото развитие, при което на преден план излиза целта, а интегрирането се определя като средство за нейното постигане.

Само по себе си разнообразието на целите предполага и разнообразие на обединенията, а динамиката им следва хода на историческите потребности. В исторически план е трудно да се определи началото на историята на регионализма, както е трудно да се обясни еднозначно и самата регионална идея. Ако като критерий за появата на регионализма се приеме формалната организация на регионално, а не на международно ниво, ще бъде трудно да се определи началото на регионалната

история. За целите на настоящия труд, *приемаме като критерий разглеждането на регионализма от международна гледна точка.*

В периода между двете световни войни, когато е доминираща доктрината за колективна сигурност, международният регионализъм е рядкост. След Втората световна война се наблюдава истинска вълна на сключване на съюзи, целящи предотвратяване на нови военни сблъсъци, но с подчертано икономическа насоченост.

В средата на ХХ век години в Европа се създават редица регионални структури: Организация за европейско икономическо сътрудничество (1948), Европейското обединение за въглища и стомана (1951), Европейската агенция за атомна енергия (1957), с което се поставят основите на бъдещия Европейски съюз.

Като икономически аспекти на регионалната интеграция в този период могат да се посочат: еднотипност на икономическото развитие; наличие на общи приоритети относно основните производствени фактори; очакването за формиране на своеобразен модел на икономическо развитие; стремеж към регионална конкурентоспособност и сравнителни предимства в глобален мащаб; възможност за синергичен ефект в резултат на многообразието на икономическите фактори и т.н.

В края на 19-ти век се засилва тенденцията за създаването на икономико-политически образувания на регионален принцип, в които преобладава икономическата целенасоченост, отразяваща се и върху политиката, културата, образованието и международните отношения. Тези регионални образувания от затворен тип притежават редица общи характеристики и на практика изграждат новата световна структура. Те не пренебрегват ролята на държавата, а се реализират с нейното активно участие и в това именно се корени и разликата във философията между двете явления – *глобализъм и регионализъм.* „Местните органи не могат да удовлетворят исканията и се насочват към реализацията на националните програми. От този момент те не са в състояние да изявят местния потенциал“ (Бас и Вон, 1995).

Регионализмът е израз на увеличените търговски сделки и човешки дейности в определен географски район, при което се демонстрират едни и същи идеи, цели и ценности, насочени към цялостното развитие в рамките на определен регион.

Регионализацията е своеобразен емпиричен процес, насочен към промяна, с цел повишаване сътрудничеството и регионалната интеграция в рамките на определено географско пространство.

Изводите, формирани от изложеното дотук, потвърждават едновременното възникване и паралелно протичане на регионализма и глобализацията. В качеството си на социално значимо историческо явление, регионализмът сякаш остава в сянката на глобализацията, което в значителна степен се обяснява с паралелното протичане на двата процеса.

Вниманието на научните изследователи се съсредоточава преимуществено върху глобализационните процеси. Трябва да се отбележи, че геостратегиите са в обсега на регионализма и възприемат глобализационните явления като исторически процес с далечни бъдещи измерения. Тези стратегии се изграждат чрез стълбовете на регионалните структури, тъй като за тях държавата сама по себе си не е достатъчно всеобхватна. Във връзка с това за реализиране на подобна стратегия се налага обединяването ѝ с други държави. В този аспект трябва да се подчертае, че ролята и отношението към държавата не се омаловажава или пренебрегва, а напротив – цели се съюзяването с други аналогични държавни структури, с което да се засили собствената ѝ мощ.

Глобализмът и регионализмът са две основни интеграционни тенденции на съвременната епоха, но в много отношения се противопоставят. Регионализмът е продукт на историческа необходимост от координиране на действията и усилията на по-голям брой страни за постигане на определени цели, предимно в икономическата сфера, но включващи в себе си и политически, културни, екологически и други цели.

Регионализмът се ползва с по-голяма привлекателност във връзка с подчертаната си реалистичност и достижимост на целите в сравнение с глобализацията (Минчев, 2008). Приема се за по-реалистично и ефективно средство на глобализацията за настоящия исторически момент.

Регионализмът е инструмент на държавата, с който се преследват по-далечни цели на глобализацията, поради което няма място за каквото и да е противопоставяне на историческата тенденция на глобализацията (Недялкова, и др., 2005, с. 49). Той не бива да се възприема като отрицание на глобализацията, а като нейно осъществяване чрез регионални групи и в интерес на голяма група държави. От друга страна, регионализмът се формира с оглед противопоставянето на определен "враг" на националното държавно развитие (Русев, 1994, с. 7).

Доколко този "враг" е реален или не, е спорен въпрос, но той става причина да се търсят форми за противодействие срещу външна експанзия. Регионализмът не се противопоставя на глобализацията, той не я отрича а е форма на противодействие срещу негативите на корпоративната форма на глобализацията (Недялкова, и др., 2005, с. 51).

В резултат на представените определения и характеристики за регионализма, може да обобщим следното определение:

Регионализмът е форма и степен на развитие на глобализацията, противостояща на стремежите за извличане на едностранни ползи от по-силните участници в процеса. Той изразява интересите на глобализацията чрез равнопоставеното положение на различните участници в процеса. Това го прави своеобразен коректив на негативните отклонения от идеята за установяване на всеобщност.

И така, с помощта на регионалните обединения се минимизират деформациите и отклоненията от обективния ход на глобализацията като се използва ефекта на обединения социум. Обединените в регионални структури, държави генерират системен интерес, противопоставящ се на експанзията на световната хегемония.

Единната регионална стратегия може да изпълни ролята си на коректив, единствено ако е ориентирана към следните направления:

1. Да поставя под контрол либерализацията на капиталовите пазари в региона посредством компенсаторни възможности за удовлетворяване на краткосрочните потребности от "горещи пари" в страните от общността. При това е необходимо да се отчитат възможните вторични ефекти от активизирането на краткосрочните капиталови потоци; да се предвиждат форми на обратна интервенция, включително чрез съгласувана политика в областта на банковата и данъчна система.

2. Системно структурният подход, прилаган при управлението на регионите включва използването на специфични критерии при оценката на икономическата състоятелност на отделните структурни елементи. Това изисква своевременна оценка относно целесъобразността и смисъла на безкрайното финансово инжектиране. На преден план се извежда подпомагането на диверсификационните процеси вместо краткосрочното финансово подпомагане, което обикновено се съпътства от множество странични негативни ефекти, бързо разпространяващи се от частите към цялото.

3. Общото регионално управление трябва да дефинира ясно свои банкови регулативни уредби и да постави ефективни ограничения срещу “вноса на нестабилност” в региона. Необходимо е да се отчете факта, че в много от страните, разчитащи на помощта на МВФ, регулативната функция на националните държави по отношение на търговия, банки и капиталови пазари е силно ограничена, често дори изцяло изключена. Тази функция може и трябва да се усвои и развие от институциите на регионалните интеграционни общности, като се обезпечи финансова стабилност и инвестиционна политика, гарантиращи трудова заетост. Валутните съюзи могат да се използват като важен инструмент за овладяване и управление на риска, породен от обменните курсове на националните валути.

4. Ефективен инструмент на регионалната политика може да бъде наличието на общ модел на преразпределителната и защитна функция в социалната политика на отделните държави от общността. Това би позволило общността постепенно да наложи единен или съпоставим праг на бедността и да следва общи критерии за повишаване на жизнения стандарт, водещи към желаната социална кохезия.

5. Регионалната общност трябва да е в състояние да трансформира своята обединена мощ в нови възможности за противопоставяне на кризите по модел, адекватен на реалностите. Подходящ пример за това е политиката на ЕС за създаване на резервен валутен фонд. Пактът за стабилност и растеж цели осигуряване и поддържане на бюджетна дисциплина в държавите-членки и осигуряване на паричната стабилност. Държавите-членки следва да координират икономическите си политики на европейско равнище.

Този нов модел може да се окаже подходящ и ефективен, ако се свърже с по-голяма конкретност и аналитичност в оценката за характера на временните кризи при съблюдаване на националните различия относно възможните начини за излизане от кризата.

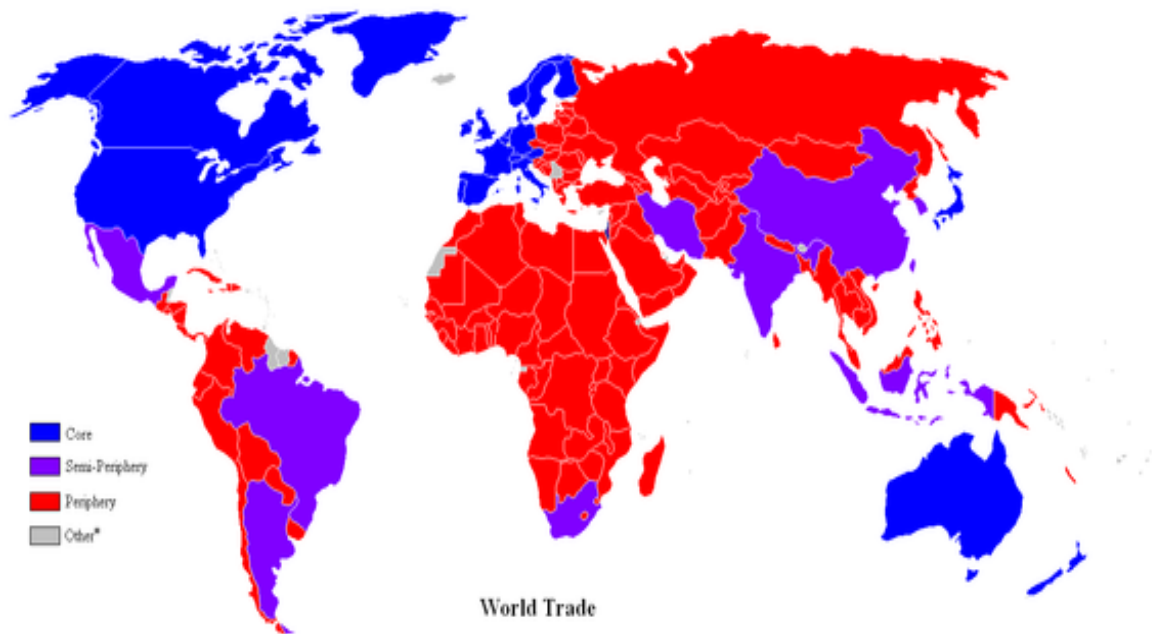
Историческият опит показва, че универсалните лекарства в политиката по-скоро задълбочават кризите и водят до странични ефекти, вместо да лекуват причината. В тази посока е важно и умението да се щади авторитета на националните държави и икономическите структури, изпаднали във временно затруднение, предвид изключителната чувствителност на инвестиционния процес и бързо променящото се доверие на инвеститорите.

1.1.2 Ретроспективен анализ на отношенията „център-периферия” в ЕС

В исторически план връзката между “центъра” и “периферията” в световен мащаб се проявява в развитието на отношенията в периода от края на IX-ти и началото на X-ти век. Това е период, в който страните с най-силните икономики и военни мощности започват да се възползват от търговското сътрудничество с по-слабите държави. Постепенно се утвърждава тенденцията слабо развитите държави да се ориентират към един вид износ, който започва да доминира териториално, като се превръща и в начин на живот.

Според авторите (Chase-Dunn, Kawano, & Brewer, 2000) картата на света по търговски статут в началото на XXI век би изглеждала по следния начин (виж. Фиг.1.1):

- основни страни (център), отбелязани в синьо;
- полупериферни страни, отбелязани в лилаво и
- периферни страни, отбелязани в червено.

Фиг. 1.1. Карта на света по търговски статут
Източник: (Chase-Dunn, Kawano, & Brewer, 2000)

Ядрото е съставено от световните сили, т.е. от най-развитите държави в света, които са в основата на „центъра“, възползващ се от икономиката на периферните страни, както и от богатството не само на своята икономика, но и на други региони в света. На същия принцип се формира и ядрото в Европейския съюз. Тези страни са технологично, политически, социално и географски добре развити с установени периферни и полупериферни сътрудничества.

В теорията *периферните страни (периферията) са тези, които са по-слабо развити от страните в полупериферия и от страните в ядрото.*

Съществуват редица причини, поради които една страна може да се смята за периферна: изостаналост в развитието на икономиката, слабо правителство, недостатъчна инфраструктура и други. Д. Долар смята, че в някои държави митниците и пристанища са толкова неефективни, че въпреки географската близост, е по-евтино да се транспортират стоки от по-дълги разстояния (Dollar, 2001, p. 21).

Страните в периферията обикновено получават непропорционално малък дял от световното богатство; имат слаби държавни институции и са зависими от по-развитите държави. Характерно за периферните райони, че те са с най-голям брой население, поради което 75% от богатата на световната икономика ползват едва 15% от населението на света. Тези страни са силно индустриализирани, с все по-голям третичен сектор.

Те изостават икономически поради липсата на съвременни технологии, нестабилни правителства; наличие на сериозни слабости в системите на образованието и здравеопазването. Периферната страна обикновено се специализира в определен отрасъл, което я прави уязвима по отношение на икономическата нестабилност и ограничаването на международните инвестиции.

В същото време, периферните страни имат решаващо значение за развитите икономики, тъй като именно те поддържат статуквото им. Страните от ядрото запазват доминиращите си позиции, осъществявайки експлоатационен подход в

селското стопанство, използване на евтината работна ръка и природните ресурси на периферията.

Обобщено, страните от ядрото са:

- богати и мощни;
- много индустриализирани;
- специализирани в индустрия, финанси, информация и услуги;
- силна армия;
- силно влиятелни;
- независими от външен контрол;
- ориентирани към нови технологии.

В световен мащаб в ядрото са постиндустриалните общества. Полупериферни са индустриалните общества. Периферни са традиционните (аграрни) стопанства.

Закономерно е, че основните страни имат стимул за реализирането на печалба, което дава възможност на световния пазар да продължи да расте. В определени региони се наблюдава промяна в баланса на търговията между периферията и страните от ядрото. Това се случва, когато цените на стоките, които са от периферните страни намаляват с по-бързи темпове от тези на износа, осъществяван от страните от ядрото. В този случай правителствата от периферията са засегнати от увеличаване на безработицата, както и намаляване на държавните приходи.

Връзката между периферните и основните страни се определя от степента на експлоатацията, упражнявана върху периферните. За да останат в центъра, основните страни трябва да запазят производството на евтини стоки в периферията (Shannon, 1989, р. 32). Така те си осигуряват евтини стоки от периферията, а самите те вече са в състояние да произвеждат продукти, продаващи се на относително висока цена. В резултат на това периферните страни не са в състояние да реализират достатъчно печалби, които да им позволят индустриализация на производството. На практика това е най-изгодният сценарий за страните от ядрото (Shannon, 1989, р. 33).

Съществуват различни начини, по които страните от периферията могат да преодолеят неблагоприятното си положение в общността и да преминат към полупериферни или дори основни страни. Подобни промени застрашават доминиращите позиции на основните страни, тъй като те се стремят да си запазят използването на природните ресурси на периферните страни и евтината работна ръка. В същото време, логично и справедливо е страните от периферията да се стремят да променят това статукво.

Идеята за засилен регионален диалог възниква в средата на 80-години, бързо придобива популярност и навлиза в реалната политика. В този етап регионите отбелязват съществено развитие и от “обект на европейската политика” се превръщат в активни участници, с претенция да вземат отношение по европейските проблеми. От момента на своето създаване Комитетът на регионите (КР) ангажирано се включва в този дебат.

Като приоритети условия на ЕС най-често се посочват:

- зачитане на културното и регионално разнообразие, вътрешните държавни структури, включително възможностите за действие на регионите;
- изграждане на тристепенна федеративна структура на ЕС със самостоятелни райони;
- регионален орган с правомощия за вземане на решения;

- укрепване принципа на субсидиарността, и самостоятелното право за сезиране на Европейския съд от регионите и автономните общности със собствено законодателство.

В рамките на регионалната, структурната и кохезионната политика на Европейския съюз под *“регион”* се разбира област, обединена по административни причини и подчинена на общо правомощие. От важно значение е първото административно ниво, което идва след държавното ниво.

Налагането на тристепенна структура за вземане на решенията в ЕС се сблъсква с принципните несъгласия от страна на националните правителства (основно от страна на централистките държави в ЕС) с едно почти непреодолимо препятствие, изразяващо се във факта, че големината, правораздаването и възможностите за действие на регионите в ЕС са много различни.

Регионалните интеграционни процеси най-добре може да се илюстрират, анализират и оценят, ако се проследи 50-годишната история на европейската интеграция, което позволява да се открият основните насоки в развитието на Европа, да се идентифицират факторите за промени в неговите граници, структура и политика. За целта в следващото изложение фактите и постигнатите договорености не са разгледани в хронологичен ред, а са групирани в условно определени етапи, което допринася за по-ясното открояване на постъпателното развитие на интеграционния процес.

Началото на интеграционните процеси се свързва с втората половина на 40-те и първата половина на 50-те години на ХХ-ти век. Този е период, силно детерминиран от Втората световна война, тежките последици от нея и поуките от необуздания национализъм, довел света до фаталната катастрофа, в която Европа поема челния удар.

Още в началото на 40-те години съпротивителните движения формират мрежи, в които се обсъжда създаването на европейска следвоенна организация, способна да замени конфронтацията с коопериране и взаимопомощ (Бакърджиева, 2009). С подписания през 1949 г. статут *Съветът на Европа е първата европейска организация*, залагаща основно на междудържавните форми на сътрудничество (Бакърджиева, 2009).

С появата на това първо обединяване възникват и първите противоречия относно степента и формата на интеграция. Планът „Шуман“ става предпоставка за първия договор за създаването на Европейска общност за въглища и стомана (ЕОВС), към която освен Франция и Германия се присъединяват и Италия, Белгия, Люксембург и Холандия. Така се създава една напълно нова по вид организация, целяща установяване на общ пазар и в областта на тежките отрасли (Бакърджиева, 2009).

Всъщност, възниква една наднационална институция, на която страните членки дават твърде голям суверенитет, в резултат на което висшата администрация на това обединение вече може да изпълнява задачи си независимо от страните.

Втори етап в историята на Европейския съюз включва период от създаването на ЕОВС до създаването на Европейската икономическа общност. На 01 януари 1958 година шестте страни-членки на ЕОВС подписват т.нар. *Римски договор*, целящ формиране на единен пазар и премахване на търговските бариери между страните членки. Обект на договаряне стават и съвместните външни мита и изработване на обща търговска политика.

Независимо, че новият етап на интегриране само намеква за бъдещо координиране на икономическата и валутна политика, той съвсем не е безконфликтен.

Великобритания първа заявява различия в представите си за “свободна търговска зона”. Изразени са колебания и относно формите на управление. Компромисът се постига с почти пълното преписване на компетенциите на Съвета на ЕОВС. Въпреки тези различия и предпазливостта при определянето структурата и пълномощията на институциите в новата Общност, в договора се преплитат наднационални правила и конституционни определения на формиращата се териториална система.

Третият етап включва времето от подписването на Римския договор до Единния Европейски акт от 1987 година. Четири аспекта на това договорно ревизиране са основание да бъде оценено като следващо ниво на регионалната интеграция:

- ново ниво на конституционно развитие – създаване на обща институция за трите вече съществуващи обединения; въвеждане на първите преки избори на Европейски парламент;
- развитие на материално сътрудничество и разработване принципите на Аграрната политика;
- формиране на членска собственост на Общността;
- нови моменти в самия Единен европейски акт.

На този етап доминира идеята за защита на интересите на страните участнички. Правото на общността получава предимство пред правото на отделните национални държави. Формират се нови полета на сътрудничество – в сферата на защитата на околната среда, на общите мита спрямо трети страни и т.н.

Четвърти етап – разширяване на ЕС. Задълбочаването на регионалната интеграция чрез разпространето ѝ върху нови сфери на съвместната дейност довежда естествено до идеята и за разширяване на нейната територия.

Към държавите, създали Европейския съюз от 1973 година се извършва разширяване на Съюза пет пъти:

- 1973 г – към ЕС се присъединяват Дания, Ирландия и Обединеното кралство;
- 1981 г.- Гърция става член на ЕС;
- 1986 г- към Съюза се приобщават Испания и Португалия;
- 1995 г. – към ЕС се присъединяват Австрия, Финландия и Швеция;
- 2004 г. – към Съюза се присъединяват още 10 държави: Малта, Кипър, Естония, Чехия, Латвия, Литва, Унгария, Полша, Словения и Словакия. Това всъщност е историческо разширяване, ознаменуващо обединяването на Европа след десетилетия на разделение.

През 2007 г. като членове на ЕС са приети България и Румъния, а през 2013 г. – и Хърватия.

За по-малко от 20 години общността удвоява състава си, но това поражда редица проблеми. Приобщаването на новите държави-членки прави общността твърде хетерогенна, тъй като в нея се внасят нови интереси и виждания, касаещи принципната концепция за смисъла и бъдещото развитие. В началото на 80-те години Европа вече е на път да отстъпи от конкурентните си предимства в редица области спрямо САЩ и Япония, особено в икономическото и технологично развитие. Налага се предприемането на решителни мерки от страна на Общността, но сериозна пречка за това се оказва твърде изостаналата от мащабите на интеграционния процес система за управление и вземане на решения - вземането на решения с консенсус се оказва тромаво и неефективно. Това предопределя и мерките, взети в следващите няколко години (Николов, 2003, с. 69). Основната част от тях целят доизграждане на общия пазар, при което се снемат и последните търговски пречки и нетарифни търговски

ограничения между страните членки. В рамките на договорената политика се добавят и нови области - изследователска и технологична политика, регионално развитие. Процесът на вземане на решения е значително опростен, като се допуска Съветът на министрите да прилага и принципа на квалифицирано мнозинство.

Четири условни етапа в развитието на ЕС са съотносими с четирите степени от модела на Б. Балаша за развитието на регионалната икономическа интеграция (Маринов, 1999, с. 78). Регионалната интеграция на ЕС се развива върху принципите на регионалната икономическа интеграция, а тя от своя страна се подчинява на универсалните принципи на проявление на всеобщността.

Структурните промени са съпътствани от ефекта на промяната в разпределението на компетенциите и отговорностите между общностните и националните институции. Процесът на институционално изграждане на тази регионална система има следните характеристики:

- Власт на частите – Съюзът няма правомощия по отношение на действията на ниво държава.
- Ограниченост в правомощията на Съюза по отношение на частите, изразяваща се основно в препоръки и контролни функции.
- Пълномощията са разпределени между ЕС и страните-членки.
- Най-висока степен на правомощия на институциите в ЕС.

За всеки един от разглежданите етапи, четирите опорни точки имат различно съдържание. Нарастват институционалните правомощия на цялото, за сметка на постепенното отказване от суверенитета на страните-членки. Най-богата в съдържателен план е опорната точка на разпределението на пълномощията между ЕС и страните членки относно регионалната политика, защита на конкуренцията, индустриална политика, екология, защита на потребителите, енергетика и транспорт, валутна политика, външна политика.

Решенията от Маастрихт целят издигане на интеграционите процеси до следващото, по-високо стъпало. Новите инструменти имат висока социална ориентираност и целят изграждане на единни за Съюза социални стандарти и политики.

Най-важният белег за нова степен на интеграция е създаването на Валутния съюз през 1999 г., който нарушава, както никога, субстанцията на националния суверенитет на държавите, заставайки в колоната на изключителните права на ЕС, редом с изключителните права за регулиране на вътрешния пазар. Въвеждането на единната валута се оказва едно от решенията, по които позициите на държавите членки най-трудно се сближават. Загубите от обменните курсове на повечето страни за Великобритания са чиста печалба, тъй като това ѝ гарантира допълнителни сравнителни предимства и засилва позицията ѝ на лидер, с която другите следва да се съобразяват.

Великобритания и Дания продължават да дават приоритет на националните си интереси. По някои сложни въпроси Съюзът предписва тясно междудържавно сътрудничество, но с допускането, че не всички партниращи си страни трябва да бъдат негови членове. На практика тази двойствена схема за решаване на проблемите може да се окаже заплаха за функционалните способности на Съюза.

В оценката за този период от развитието на европейската интеграция се констатира определена двойственост и несъгласуваност на договорените дейности. Колкото и позитивно да звучат опитите Съюза да се ориентира към проблемите на хората, явно е налице отстъпление от инициативата за изработване на обща стратегия

по важни и болезнени за обществото проблеми. На практика ЕС се разминава с очакванията си договорът от Амстердам да проправи път към разширението на ЕС на Изток. Не е лишена от основания оценката, че в този период са пропуснати значими шансове за задълбочаване на регионалната интеграция.

Обобщеното резюме на този преглед на евроинтеграцията в исторически план се свежда до отбелязване на наличието на стремеж и действия за установяване на обща игра, чиито правилата все още са неясни. Вероятно това ще бъде проблем и в бъдеще, защото правилата на играта всъщност се свеждат до позициите на отделните членове в институциите на обединеното цяло.

Евроскептицизмът оставя трайна следа в съзнанието на голяма част от хората на Европа – от една страна поради проиграните очаквания на европейските граждани, от друга страна – с новата роля на Европа в глобализиращия се свят. Всъщност, на изпитание е подложен моделът на регионална интеграция.

Идеята за изработването на обща конституция само по себе си е знак за готовност за цялостно обединяване на националните стопанства и политиката на страните членки. При все това, не бива да се изключва факта, че има интереси извън Съюза, подхранващи разногласията и съдействащи за задържане навлизането на интеграционния процес в последната му фаза, като афишират “подкрепа”, съответстваща по мащаби на страха от неговите конкурентни позиции в глобалния свят.

По отношение на бъдещите интеграционни процеси в рамките на ЕС днес съществуват твърде различни мнения. Открито се говореше и за „Европа на две скорости“.

В момента в ядрото на ЕС са страните, членуващи във Валутния съюз – 19 на брой (Европейски съюз, 2017).

Извън Валутния съюз в момента са България, Полша, Румъния, Хърватия, Унгария, Чехия, Швеция, а с особен статут е Дания.

Белгия настоява за Европа на две скорости – интегрирано ядро в рамките на Еврозоната и периферия. ЕС би следвало да отговори на глобалните предизвикателства (изказване на министър-председателя на Белгия на среща на върха в Малта 28 май 2017г.) Според него държавите от Централна и Източна Европа, които не споделят принципите и ценностите на държавите от ядрото, следва да останат в периферията на ЕС.

„Това е моментът на истината... Еврозоната е сърцевината, където могат да се разгърнат действията в три ключови области: миграция, растеж и сигурност“, посочва белгийският премиер.

Някои икономисти твърдят, че това няма да засегне особено България, тъй като на каквито и скорости да се движи Еврозоната, България така или иначе ще е извън нея.

Съществуват и други мнения: *„Колкото и да задълбочава самата Еврозона сама в себе си, като правило ние вървим, като скачен съд с нея. Независимо дали ни искат, или не, просто ние сме в борд, който зависи от нас“* коментира Петър Ганев (Желева, 2017).

В случай, че бъде реализирана идеята „Европа на две скорости“, тя ще позволи държавите в ядрото на ЕС да задълбочат сътрудничеството и интеграцията в областта на финансите, данъците и сигурността, докато страните от периферията ще останат незасегнати от тези промени.

Някои държави извън ядрото, например Полша, изразяват опасения, че при подобна промяна в ЕС е много вероятно основната група да започне да взема

едностранни решения, засягащи целия ЕС. Поради това е твърде възможно всеки ход към варианта за Европа на две скорости да застраши съществуването на ЕС и да доведе до ликвидирането му в сегашното състояние (OFFNews, 2017).

Освен това, ако предложението бъде прието и осъществено, държавите от периферията скоро не биха имали шанс да се присъединят към Шенгенското пространство или Евронзоната.

В подкрепа на идеята за „Европа на две скорости“ са Белгия, Люксембург, Холандия, Франция, Германия и Италия. Това са държавите, които заедно образуват „вътрешната шесторка“ – основатели на Европейската общност. Тези държави определено не желаят да са съпричастни към усилията на по-новите държави-членки да се развиват успоредно с големите сили в Съюза, а се стремят да запазят доминиращите си позиции. Това, естествено, поставя големия въпрос за смисъла на съществуването на Съюза и развитието на интеграционните процеси.

1.2 Регулация на регионалното развитие

Актовете на институциите на ЕС формират част от правната система на ЕС. Прието е нормите на това право да се наричат "*вторично право*" или "*производно право*" (Арабаджиев, и др., 2018). Тези актове са обект на контрол от страна на държавите членки.

Регламентите, приети в съответствие с разпоредбите на чл. 249, ал. 2 от Договора за ЕО, чл. 161, ал. 2 от Договора за ЕВРАТОМ инструменти за регулация и имат задължителен характер. Те се приемат като законодателство, обвързващо както на ниво ЕС, така и на национално ниво.

По-важни от тях са:

- РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1638/2006 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 24 октомври 2006 година за определяне на общи разпоредби относно установяване на Европейски инструмент за съседство и партньорство (Регламент (ЕО) № 1638/2006, 2006).
- РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1080/2006 на ЕП и на СЕ от 5 юли 2006 г. относно Европейския фонд за регионално развитие (Регламент (ЕО) № 1080/2006, 2006).
- РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1082/2006 на Европейския парламент и на Съвета относно Европейската група за териториално сътрудничество (Регламент (ЕО) № 1082/2006, 2006)
- РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 832/2010 НА КОМИСИЯТА от 17 септември 2010 година за изменение на Регламент (ЕО) № 1828/2006 за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета за определянето на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент (ЕО) № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета относно Европейския фонд за регионално развитие (Регламент (ЕС) № 832/2010 на Европейската комисията, 2010)
- РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1828/2006 НА КОМИСИЯТА от 8 декември 2006 година относно реда и начина на изпълнение на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета за определянето на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент 1080/2006 на Европейския

парламент и на Съвета относно Европейския фонд за регионално развитие (Регламент (ЕО) № 1828/2006 на Европейската комисия, 2006).

- РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1084/2006 НА СЪВЕТА от 11 юли 2006 година за създаване на Кохезионен фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) 1164/94 (Регламент (ЕО) № 1084/2006, 2006).

Директивите, приемани от ЕО и Евратом, също са актове на институциите с юридическа сила. В съответствие с чл. 249, ал. 3 или чл. 161 от договорите за ЕО и Евратом директивите на практика обвързват страните-членки, към които са адресирани за действия, насочени към постигане на определен резултат, предоставяйки им избора на формите и начините за това.

Решенията са актовете, които се приемат съгласно чл. 249, ал. 4 от Договора за ЕО и чл. 161, ал. 4 от (Договор за Евратом, 1957) и се определят като акт, „задължителен като цяло за субекта, към който е адресиран“. Съгласно приложимите в ЕО правила, адресатите могат да бъдат една или повече държави-членки или едно или повече лица в държавите членки.

Препоръки и мнения. Това са актове без юридическа сила, приемани от институциите - препоръките, съгласно чл.249, ал.5 от Договора за ЕО, чл.161, ал.5 от (Договора за Евратом, 1957) и мненията, предвидени в договорите и на трите общности. Препоръките не поражда права и задължения за адресатите (обикновено това са държавите членки). В конкретни случаи те могат да бъдат адресирани и до юридически и физически лица. Препоръките се отправят по инициатива на институцията, а мненията са резултат от външна инициатива.

В контекста на представената разработка по-съществено внимание ще се обърне на някои конкретни инструменти за регулация на регионалното развитие в рамките на ЕС, както и на инструментите за провеждането на ОВТ и ОСП на ЕС.

Фонд за сближаване (ФС). Средствата от този фонд се използват за покриване на разходите за енергетиката, транспорта и комуникациите в по-бедните държави. С Фонд за сближаване се гарантират равнопоставеност на националните и регионални икономики, с цел постигане на обща конкурентоспособност на глобалната икономика и ефективно използване на ресурсите.

Според класификацията, използвана от Регламента за координация на Структурните фондове, при получаване на помощи от тях, регионите в Европейския съюз, се обозначават като:

Региони -цел 1 – в тази група попадат региони с БВП, по-малък от 75% от средния БВП за ЕС на глава от населението;

Региони -цел 2 – включват зони на промишлен и селскостопански упадък и градски зони;

Региони -цел 3 – се отнася за останалата територия на Европейския съюз, получаваща малка подкрепа от Европейския социален фонд – хоризонтална подкрепа за развитие на човешките ресурси.

ЕС е разделя територията си на “планини региони”, които отговарят отчасти на съществуващите административни региони, но не се покриват напълно, защото във всяка от държавите членки административните структури са различни. Класификацията NUTS е установена от Статистическата служба на ЕС - ЕВРОСТАТ.

Несъответствията между регионите продължават да са значителни в рамките на ЕС, но с течение на времето се променят. Налице е очевидна разлика между Испания, Гърция и Португалия, където БВП на глава от населението е 67-82% от средния БВП за ЕС и останалите държави членки (с изключение на Ирландия), където той е подобен или над средния БВП за ЕС. В ЕС 15 най-бедните региони са концентрирани

в рамките на няколко държави членки, но заемат обширна част от националната територия извън столицата.

Договорите за Европейския съюз официално изключват държавната помощ за предприятия, приемайки, че това принципно противоречи на един свободен и конкурентен пазар. Въпреки това, клаузи от същите договори продължават с изреждане на различни причини, при които такава помощ може да бъде разрешена – основно за регионално развитие.

Член 87 (1) от (Договор от Рим, 1957) поставя критериите за държавна помощ, а именно:

- помощ, предоставена под формата на държавни средства;
- помощ, деформираща или заплашваща да деформира конкуренцията;
- помощ, подпомагаща определени начинания или производството на определени стоки;
- дейността, която може да се обменя между държавите членки.

Дефинираните от ЕС насоки определят позволените видове категории помощ: малки и средни предприятия, научно-изследователска и развойна дейност, реструктуриране на предприятия, помощ за заетост, помощ за обучение и помощ за първоначални инвестиции.

Регионите - цел 1 – (с по-малко от 75% от средния за ЕС БВП на глава от населението), се класират за най-високите разрешени нива на помощ за предприятията: до 35% от инвестиционните разходи и още 15% за малки и средни предприятия.

Чрез използване на критериите „БВП” и „равнище на безработица” се извеждат 18 „водещи” региона на ЕС.

Друг конфликт в държавите от ЕС е увеличаването на пенсионната възраст и социалните фондове, както и непрекъснато увеличаване броя на емигрантите.

Независимо от тревожните сигнали за развитието на икономиките в ЕС, съществуват начини за преодоляване на различията между отделните региони: стимулиране развитието на регионите в индустриален упадък, структурна реорганизация на недобре развитите региони; подпомагане и насърчаване безработни и работещи, в процес на адаптиране към индустриалните промени.

Необходимостта от обща външнотърговска политика се свързва с изграждането на общ пазар в ЕС. В случай, че отделните държави-членки в рамките на ЕС имат различни митнически тарифи, страните извън ЕС биха изнасяли основно за страните членки с по-ниски тарифи. След като веднъж са на пазара на държава-членки с по-ниски мита, внесените стоки могат да се придвижват свободно към съседна държава с по-високи мита. При тези условия, някои от държавите членки ще се стремят към въвеждане на известни ограничения за вноса от държавите членки с ниски мита, с което на практика би се отрекла концепцията за функциониране на единен пазар. Изграждането на общ европейски пазар и провеждането на ОВТП са взаимно свързани. ОВТП създава по-голямо доверие в преговорите с търговските партньори в световен мащаб. Това е особено важно за малките държави-членки, които ако участваха самостоятелно в световните търговски преговори биха били много по-уязвими на натиска на по-силните страни.

ОВТП се основава на единни принципи относно определяне размера на митата, сключване на търговски и митнически споразумения, постигане на единство относно мерките за либерализация, експортната политика и мерките за търговска защита. Решенията относно ОВТП се вземат с квалифицирано мнозинство от Съвета

на министрите, след което ЕК е упълномощена да води търговските преговори, като се консултира със специален комитет, назначаван от Съвета на министрите. Търговските споразумения, както и споразуменията за асоцииране, се ратифицират от Европейския парламент.

Осъществяването на ОВТП е в рамките на компетенциите на ЕО. а институциите на ЕС определят и при необходимост внасят промени в общата митническата тарифа; сключват търговски и митнически споразумения; синхронизират мерките за либерализация на търговията с трети страни, разработват експертната политика и вземат мерки за търговска защита срещу нелоялните търговски практики.

Развитието на ОВТП е пряко свързано с усилията на ЕК да централизира правомощията относно политиката във външните отношения в Брюксел, както и да създаде механизъм, чрез който ОВТП да бъде лесно и бързо приспособима и ефикасна.

В обобщение, следва да се подчертае, че по всички търговски въпроси, важни за функционирането на единния пазар, държавите членки предприемат общи действия в рамките на световните икономически организации. В областите, където Общността има изключителни компетенции (селското стопанство, риболов), ЕК договаря и управлява споразуменията в съответствие с мандата, даден от Съвета на министрите. Когато компетенциите са споделени, ЕК участва в преговорите заедно с държавите членки, подписва споразуменията и участва в тяхното управление.

В съответствие с регламента за търговски бариери, всяка фирма, организация или държава членка на ЕС имат право да изисква от ЕК да разпорежи провеждането на проучване относно трети страни за нарушаване на правилата на СТО, а когато това е необходимо – и да се открие процедура за разрешаване на спора в СТО.

ЕК изпълнява и проактивна роля за отваряне на нови пазари, във връзка с което през 1996 г. подготвя „Стратегия за достъп до пазарите”, в която се предвижда да се приканват деловите среди в ЕС да предоставят информация относно търговските бариери, с които се сблъскват в държавите извън ЕС. Събраната информация се съхранява в бази данни и е достъпна в Интернет.

В последния кръг от многостранните търговски преговори Уругвай раунд на ГАТТ, ЕС поема инициативата и се ангажира да осъществи специфични мерки за либерализация на търговията, както и да изпълни редица задължения, наблюдавани и контролирани от СТО.

Три са основни групи мерки за либерализиране на търговията:

- намаляване на митата при внос промишлени стоки средно с 38%;
- превръщане на променливите компенсационни такси и други бариери при вноса на селскостопански стоки в еквивалентни мита (тарификация) и поетапно намаляване на митата за тези стоки с до 36 %;
- поетапно премахване на количествените ограничения при вноса на текстил и готово облекло.

Европейският съюз участва активно при либерализацията на търговията с услуги и в съгласуваните на международно ниво кодекси за поведение, които се отнасят до интелектуалната собственост и специфични сектори на икономиката.

1.3 Принципи и инструменти за регионално развитие

1.3.1 Основни принципи

Като основни принципи на регионалната политика на ЕС се определят: *партньорство, субсидираност, допълняемост*. При субсидираността се реализира предаване на пълномощия на по-високо равнище, а допълняемостта намира място при акумулиране на ресурси за подпомагане на регионите. Институции, отговорни за провеждане на регионалната политика на ЕС, са финансови институции и главните дирекции към Комисариата. Политиката се провежда под формата на различни програми и инициативи, при което се прилага плановия подход, а периодът е краткосрочен (3 г.), средносрочен (до 5г.), дългосрочен (10г.).

Инструментариумът за реализиране на посочените принципи включва:

- Структурни фондове.
- Фонд за сближаване (Кохезионен фонд).
- Регламенти на Европейския съюз.
- Кредити от Европейска инвестиционна банка.
- Инициативи на общността.
- Райониране и статистика.
- Децентрализирано управление и ефективен контрол.
- Многогодишно планиране.
- Принцип на “по-голямата концентрация”.
- Подкрепа за страните кандидатки за членство в ЕС.

При изграждането на регионалната политика (РП) на ЕО се прилагат главно два подхода: неокласически и преразпределителен (Георгиева и Симеонов, 2008, с. 37).

Неокласическият компенсаторен подход, стоящ в основата на програмите СТАР и Педип е насочен към решаване проблемите на засегнатите региони в новоприсъединените се страни. Този подход включва компенсиране на държавата членка за вноските ѝ в ЕО или за други загуби, произтичащи от членството ѝ в Общността (загуби от мита, такси, субсидии и други). Компенсациите могат да се използват за подпомагане на депресивни региони.

Преразпределителен подход включва използване на европейските структурни фондове, чиито преразпределителният ефект е насочен към отделните индивиди.

При финансиране чрез структурните фондове се използват следните форми (Договорът от Маастрихт, 1992, чл. 130):

- частично финансиране на оперативни програми;
- частично финансиране на национални схеми за подкрепа, вкл. възстановяване на плащания;
- предоставяне на безвъзмездна помощ, управлявана от посредник, който се определя от страната членка, съгласувано с Комисията;
- частично финансиране на подходящи проекти;
- техническа помощ.

Съдействието на Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) и други финансови инструменти във финансов план се осигурява в една от следните форми:

- гаранции;
- индивидуални, глобални и рамкови кредити или различни форми на частично финансиране на конкретен инвестиционен проект или програма; предоставяне на техническа помощ.

Оперативните програми включват серии от съвместими дългосрочни мерки, прилагани с помощта на един или няколко структурни фонда, на един или повече финансови инструменти и ЕИБ. В случая се прилага т.нар. интегриран подход в отделни общини, с оглед реализацията на конкретни проекти за финансиране от различни фондове (Георгиева и Симеонов, 2008, с. 45-47).

Важен аспект на разширяването на ЕС е предоставянето на достъп на страните кандидатки от Централна и Източна Европа до средства от структурните фондове и Фонда за сближаване.

1.3.2 Финансови инструменти на ЕС

Един от най-важните инструменти на ЕС е **Кохезионен фонд**, създаден през 1993 г. като инструмент на финансовата солидарност с най-слабо развитите държави членки на съюза. Основна негова цел е да допринесе за икономическото и социалното развитие. Предназначен е за финансиране на крупни инфраструктурни проекти, свързани с прилагане на конкретни мерки за опазване на околната среда и подобряване на транспортната инфраструктура в държави членки с брутен вътрешен продукт под 90% от средното за ЕС (Kołodziejcki, 2017).

Структурните фондове са финансов инструмент на ЕС, включващ Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР) и Европейски социален фонд (ЕСФ).

Европейски фонд за регионално развитие е най-важният инструмент за провеждането на общата “регионална политика”. Неговата цел е да допринесе за намаляване на различията между регионите в Общността. Прилага се основно в национални програми за стимулиране развитието чрез безвъзмездни субсидии; при финансирането на производствени инвестиции; при създаване и модернизирание на инфраструктури, които допринасят за приспособяване на съответните региони към общността; при инвестиции за създаване на работни места и проекти за местно развитие и подкрепа на малки фирми.

ЕФРР финансира мерки, насочени към експлоатиране потенциала на вътрешно регионално развитие, към финансиране на проучвания или реализация на пилотни схеми за регионално развитие на ниво Общност, особено относно граничните райони на държавите-членки, туризъм, урбанистично развитие и култура.

Европейски социален фонд - във връзка с растящата безработица, с Договора от Амстердам се създава рамка за насоки за заетост и съвместна стратегия за намаляване на безработицата. ЕСФ променя приоритетите си от фокус върху безработицата към фокус върху трудовата заетост. Целта е да бъдат подпомагани трудово ангажираните лица да запазят работа си и да напредват в кариерата.

Приоритетни цели на новата кохезионна политика са „Конвергенция“, „Регионална конкурентоспособност и заетост“ и „Европейско териториално сътрудничество“.

Цел „Конвергенция“ - тази цел е насочена към стимулиране на растежа и заетостта в изоставащите райони на общността. Фокусът се поставя върху иновациите и знанието, върху способността за приспособяване към икономическите и социални проблеми, качеството на околната среда и административната ефективност.

Финансирането на тази цел се извършва от ЕФРР, ЕСФ и Кохезионния фонд. Държави, които отговарят на критериите за финансиране от КФ са България, Чехия, Естония, Гърция, Кипър, Латвия, Литва, Унгария, Малта, Полша, Португалия, Словения.

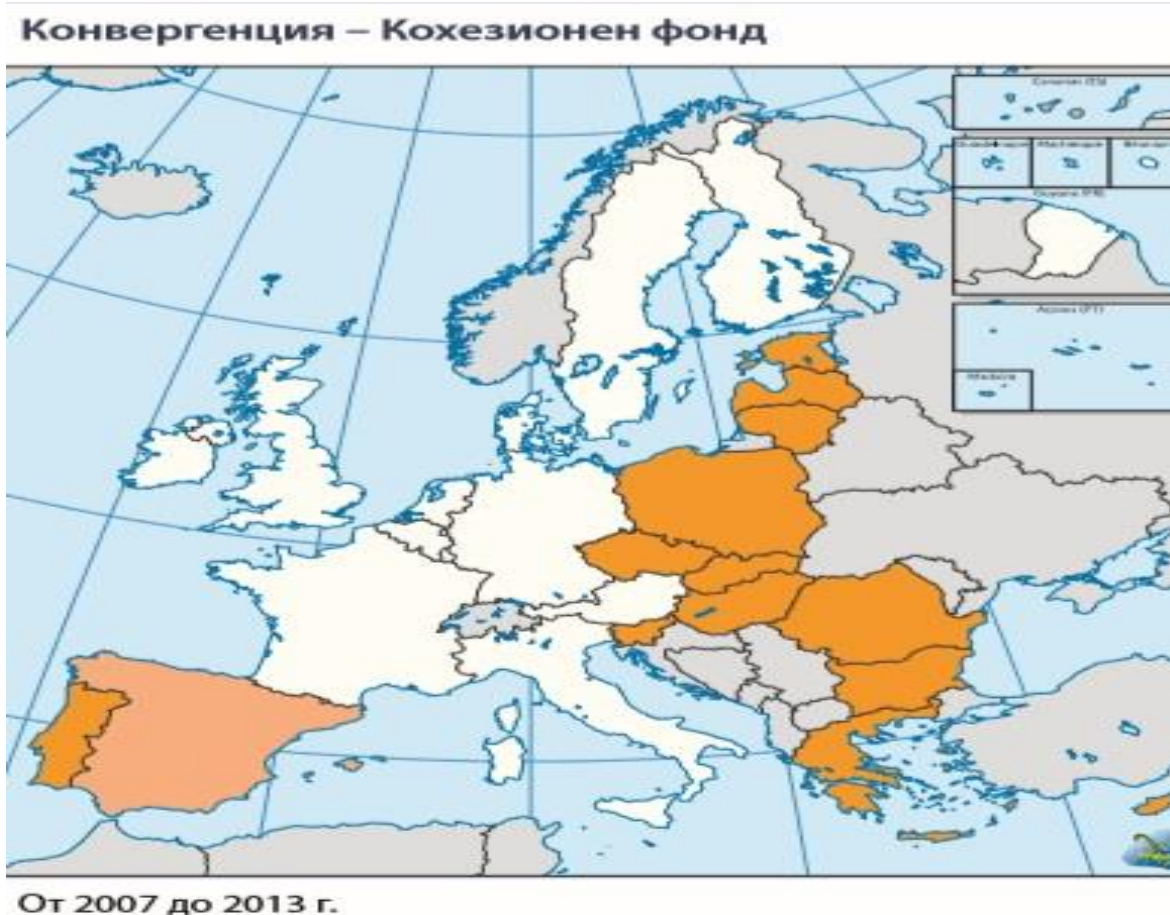
Държава, включена в преходния режим на Кохезионния фонд е Испания.

В Приложение 1 е Представено разпределението по държави на подпомагането от Кохезионния фонд за периода 2007-2013 година (Европейска комисия, 2007).

За периода 2014-2020 Кохезионния фонд ще разпредели 336 млрд. евро между районите са представени на фиг. 1.3 и фиг. 1.4.

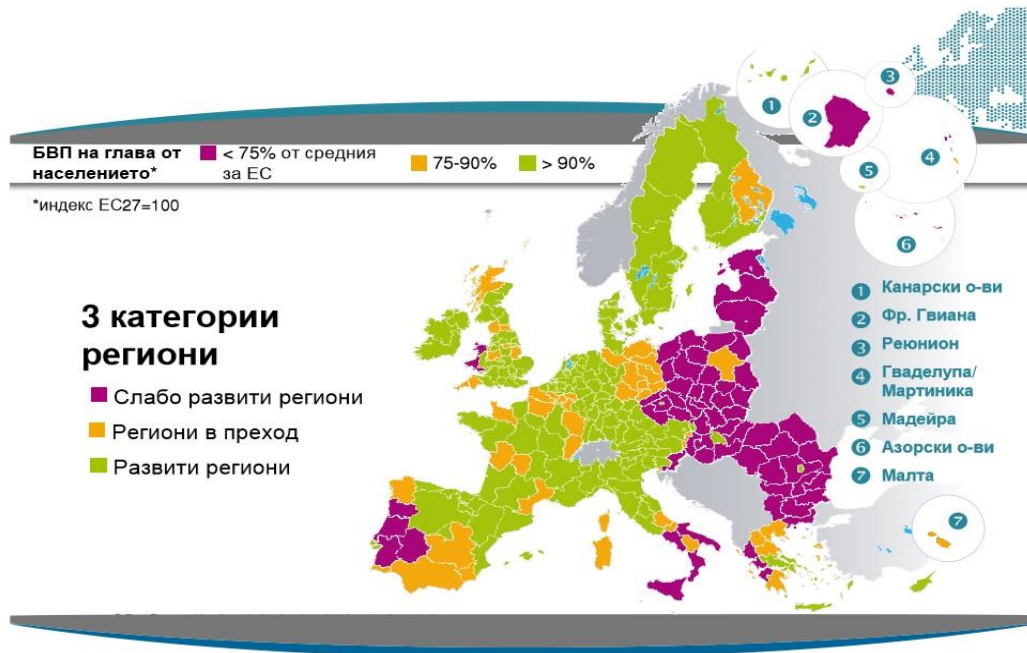
Цел „Регионална конкурентоспособност и заетост“ покрива зоните на Европейския съюз, невключени в цел „Конвергенция“. Тя цели укрепване на конкурентоспособността и атрактивността на регионите, насърчава заетостта. Финансира се от ЕФРР и ЕСФ .

В новия програмен период акцентът се поставя върху изготвянето на стратегия, приложима към цял регион, за разлика от предишното микрозониране на общините, районите.

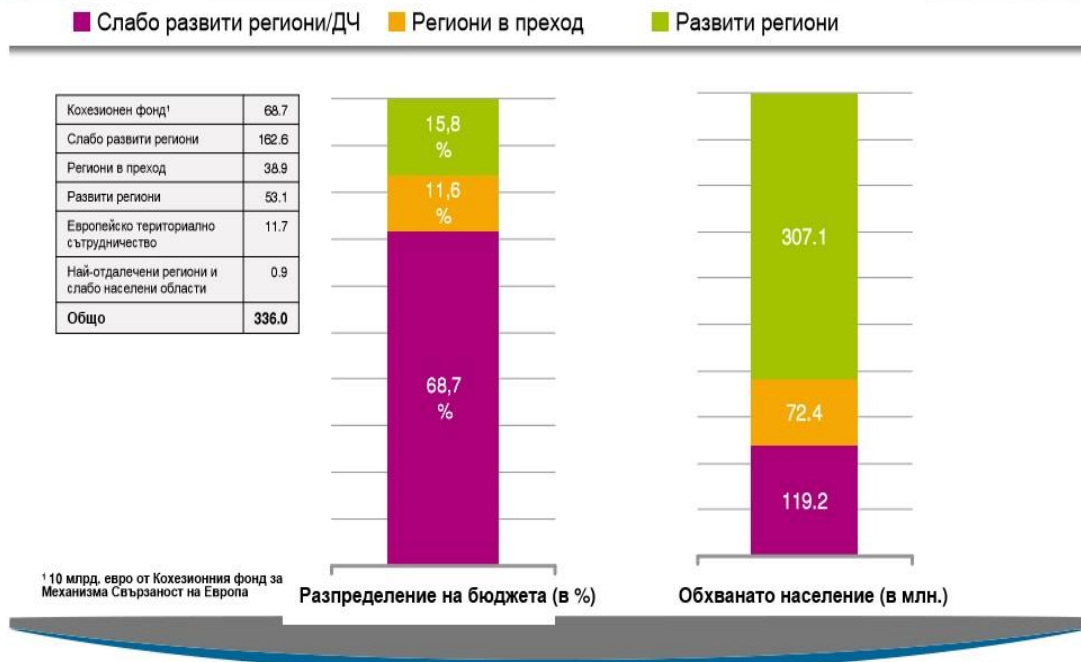
Фиг. 1.2. Райони, подпомагани по цел „Конвергенция“ за периода 2007-2013 г
Източник: (Европейска комисия, 2007)

Регионите на Европейския съюз, които не са включени в цел „Конвергенция“ или в преходното подпомагане по цел „Регионална конкурентоспособност и заетост“ се включват в цел „Регионална конкурентоспособност и заетост“.

Фиг. 1.3. Райони за подпомагане от Кохезионен фонд за периода 2014-2020 г.
 Източник: (Европейската комисия, 2011)

Как ще се разпределя финансирането?

Фиг. 1.4. Разпределение на средствата от Кохезионен фонд за периода 2014-2020
 Източник: (Европейската комисия, 2011)

Цел **“Европейско териториално сътрудничество“** цели засилване на сътрудничеството на трансгранично, транснационално и междурегионално равнище. Тя се финансира от ЕФРР и цели насърчаване вземането на общи решения от институциите на отделни държави в областта на градското, селското и крайбрежното развитие, развитието на икономическите отношения и създаването на мрежа от малки и средни предприятия (МСП).

Трансграничното сътрудничество предвижда по-голямо географско покритие в сравнение със стария Interreg, основно по отношение на морското сътрудничество.

Индикативно разпределение на средствата по държави членки се осъществява от Комисията по критериите: включено население, национален и регионален просперитет и равнище на безработица.

1.3.3 Инструменти за осъществяване на ОВТП

Средствата на ОВТП в ЕС, чрез които се въздейства върху външната търговия могат са обособени в следните групи:

- обща митническа тарифа;
- нетарифни ограничения - квоти, доброволни ограничения на износа;
- антидъмпингови мерки;
- стимулиране и контрол на износа;
- регулиране на търговски бариери.

Най-съществен елемент на ОВТП на ЕС е **общата митническа тарифа**. Концепцията при нейното създаване следва рамката на ГАТТ (Генералното споразумение за митата и търговията). Осем последователни кръга преговори за либерализиране на търговията в рамките на ГАТТ довеждат до чувствително намаляване на средното равнище на митническа защита, особено за промишлените стоки. Още в началото на функциониране на общата митническа тарифа, митата поетапно са намалявани във връзка със задълженията, поемани от ЕО в рамките на многостранните преговори в ГАТТ.

След Дилън раунд (1960 - 1962 г.) и последвалия Кенеди раунд в средата на 60-те години, митата са намалени с около 50%, а след Токио раунд в средата на 70-те последва 30%-но намаление на митата. През 1995 г. средното равнище на вносните мита в ЕС възлиза на 9,6% (World Trade Organization, 1995), (Хаджиниколов, 2011, с. 11-13). Митата са по-високи при вноса на селскостопански стоки (средно 26%), а по-ниски при вноса на промишлени стоки (средно 6%).

Митата за хранителни стоки са високи във връзка с прилаганата *тарификация* (заместването на променливите компенсационни такси с равностойни мита) съгласно споразумението в рамките на Уругвай раунд. Много от митата за селскостопанските стоки са под формата на фиксирани вносни такси на брой или тегло (специфични мита) или са със сезонни вариации. Намаляването на митата за селскостопанските стоки с 1/3 през периода 1995-2000 г., съгласувано в Уругвай раунд, няма да окаже съществено влияние за либерализиране на търговията със селскостопански стоки. ЕС извършва преизчисляване на компенсационните такси в мита по начин, при който се максимизира равнището на митата основно чрез подбор на периоди с много големи разлики между световните цени и целевите цени в рамките на ОСП. Според някои автори (Pelkmans & Carzaniga, 1996) дори след осъществяването на поетите от ЕС ангажименти в рамките на Уругвай раунд за селскостопанските стоки, митническите еквиваленти за много стоки ще бъдат по-високи от нивото на защита през последните 15 години (Хаджиниколов, 2011, с. 15).

Анализирайки нивата на митническите тарифи, не бива да се пренебрегва и факта, че доходите от вносните мита отиват в общия бюджет на ЕС след 10% удръжка за покриване на разходите за митническата администрация на съответната държава членка.

Нетарифните ограничения не са така очевидни както митата, но често са по-ефективни като инструменти на съвременната търговска политика. Двете основни нетарифни ограничения, прилагани от Европейския съюз, са *квоти и доброволни ограничения на износа*.

ЕС прилага квоти за чувствителните стоки – текстил и готово облекло, банани, консервирани сардини и риба-тон, както и за някои продукти на черната металургия. Изграждането на единния пазар изисква държавите членки да заместят националните квоти с ограничения на равнище ЕС, което довежда до значително улесняване прилагането на квотите. С най-голямо значение са квотите, налагани върху вноса на текстил и готово облекло съгласно Споразуменията за текстила и облеклото (Agreement on textiles and clothing, 1994). Квотите за внос от страните от Централна и Източна Европа (СЦИЕ) са премахнати от 1998 г., като остават квоти за определени видове текстилни и други промишлени стоки от Китай, както и за продукти на черната металургия от Русия, Украйна и Казахстан. Премахването на тези ограничения зависи в значителна степен от успеха на преговорите за присъединяване на тези страни към СТО.

Други доброволни ограничения на износа (ДОИ) са свързани със споразумение между износител и вносител, в рамките, на което износителят “доброволно” се ангажира да ограничи количеството на стоките, изнасяни в страната вносител. Това споразумение може да бъде постигнато в резултат на политически натиск от страна на държавата вносител, ако импортното търсене е достатъчно нееластично, за да увеличи печалбата на износителя чрез ограничаване на количеството на вноса. Независимо че според правилата на СТО, ДОИ, договорени и прилагани от правителствата, са незаконни, досега няма, който да е бил представен за разглеждане и разрешаване от Комисията за уреждане на споровете в СТО. Вероятно причината се състои в това, че ДОИ, предизвиквайки повишаване на цените в резултат на ограничаване на предлагането, създават рента, от която се възползват чуждите износители, както и вътрешните производители на съответната стока (за сметка на потребителите, разбира се).

Най-разпространените ДОИ са споразуменията между ЕС и Япония относно внос на автомобили. Съгласно договорения режим, таванът на внос на японски коли в ЕС се определя ежегодно на базата на прогнози за предлагането и на принципа, че японският износ не може да надвишава 2/3 от нарастването на пазара, както и не по-малко от 2/3 от свиването на пазара. Всъщност, европейските производители вече не настояват за по-голямо ограничаване на достъпа до вносни коли, а по-скоро за достъп на европейските коли до азиатските пазари.

Антидъмпинговата политика включва система от мерки на правителството на страната вносител, целяща защита на местната индустрия от нелоялна чуждестранна конкуренция. Женевската конференция на ГАТТ от 1967 г. (Кенеди раунд) приема международен антидъмпингов кодекс, включващ параграф относно „нанесени вреди” на производителите в импортиращата страна.

Антидъмпинговите мерки в Европейската общност влизат в сила от първи януари 1980 г. и предвиждат възможност за облагане с антидъмпингови мита всички стоки, внасяни от трети страни, ако са налични доказателства, че доставката им в

държавите от Общността се осъществява по дъмпингови цени, застрашаващи с нанасяне на вреди националното производство.

Антидъмпинговите мерки на ЕО засягат всички групи страни. Антидъмпинговите процедури в ЕС се регулират от разпоредби 2423/88, 3283/94, 384/96, съобразени с правилата на СТО.

Две са основните форми на антидъмпингови действия:

- мита, еквивалентни на дъмпинговата разлика;
- ценови договорености, с които държавите-износителки се ангажират да не продават в ЕС под нивото на съгласуваната цена.

Стимулирането на износ се осъществява чрез предоставянето на експортни кредити при изгодни условия. В практиката се използват и косвени форми на експортно субсидиране чрез предоставяне на субсидии за производството. Директното субсидиране на производството се прилага от ЕС в сферата на селското стопанство, черната металургия, корабостроенето, самолетостроенето.

Чрез индустриалната си политика и политиката за защита на конкуренцията, ЕС се стреми да контролира и регулира националните практики на субсидиране. Експортното стимулиране остава встрани от ОВТП, поради което в тази насока стремежът на ЕК е да хармонизира действията на държавите членки чрез осъществяването на общите политики в други икономически сфери.

Като инструмент за осъществяване на ОВТ се определя и **регулирането на търговските бариери**. На практика това е инструмент за подпомагане на фирмите от ЕС за използване пазарните възможности на трети пазари. В рамките на този инструмент е възможно да се осъществят различни действия (Хаджиниколов, 2011, с. 24).

Фирма, група от фирми или промишлени асоциации могат да представят оплакване пред Европейската комисия относно нахърняване на техните търговски дейности в трети страни създаване на търговски пречки. За да може Европейската комисия да започне съответното разследване и да реализира последващи действия, търговските бариери трябва да имат забележимо отрицателно въздействие върху икономиката на ЕС, на негов регион или на промишлен сектор.

Търговски или промишлени асоциации могат да реагират, ако търговски бариери засягат търговията в самия ЕС и водят до финансови загуби, липса на инвестиции, ограничаване на износа и други.

Държавите членки могат да представят оплаквания пред Европейската комисия и в двата случая.

Към представените основни средства за осъществяване на ОВТП могат да бъдат добавени и други мерки, чиито икономически ефект е по-ограничен (Хаджиниколов, 2011, с. 24):

- *търговски санкции*, които се въвеждат по политически причини;
- защитни клаузи, при които ЕС спира да прилага вече поети в рамките на търговско споразумение договорености, с цел защита на нарушени интереси;
- *правила за произход*, чрез които определя съотношението на стойността на продукта, която трябва да бъде добавена в съответната държава, за да може да се счита, че определен продукт произхожда от тази страна. Тези правила са съществени в контекста на преференциалните търговски споразумения.

Изводи:

Аналитичният обзор на категорийния и понятиен апарат на научното изследване позволява да бъдат формулирани следните **обобщения и изводи към първа глава:**

В опита си за минимизиране на отклоненията от обективния ход на глобализационните процеси, регионалните обединения използват ефекта на обединението. Така държавите в тях противостоят на експанзията на световния хегемон.

Поддържането на статута на страните в периферията се дължи на влиянието на редица фактори и: липса на развитие на технологиите; липса на централно правителство или контрол от друга държава; осъществяване на износ на евтини суровини за развитите в икономически план хегемони, вместо осъществяването на собствено производство на стоки и услуги.

Историята на икономическа интеграция в ЕС преминава през няколко етапа, целта на които е обединението на европейските региони в общ пазар, а впоследствие и на валутен съюз.

Тази интеграция се осъществява посредством подходящите инструменти за регулация, а процесите са съпътствани с усъвършенстването и на инструментите за финансиране: структурните фондове, кохезионният фонд на ЕС, предприемаческите фондове, обща външнотърговска политика, общата селскостопанска политика и други, с цел постигане на максимална интеграция на периферните райони.

Особен интерес представлява европейската интеграция в контекста на международната търговия, и по-конкретно – влиянието на европейската интеграция в търговията на България със селскостопански стоки/продукти.

Като основни характеристики на институционалния облик на ЕС може да се посочат правния ред и силно изразената функционална диференцираност на всички нива на колективните действия. Така политическите решения на ЕС все повече губят характера си на външна намеса за страните членки.

От създаването си Европейският съюз преминава през почти всички форми на регионално интегриране, а в момента е в своеобразен критичен етап към решителната крачка към изграждане на политически съюз, демонстрирайки сериозна относителна стабилност в геополитически аспект, но не и в геоикономически план, поради все още неизяснената геостратегическа насока за развитието му. Геоикономическата структура ще придобие завършен вид, когато Съюзът премине в етап на геоикономическа интеграция в цялото европейско пространство. В момента Европейското икономическо пространство е едно формално подобие на този мащабен процес.

Кризата в ЕС на този етап от развитието му има своите външни и вътрешни причини. Без съмнение, една силна Европа е сериозна пречка пред геостратегическите амбиции на САЩ и Русия, но по-важни са вътрешните проблеми, които биха могли да предизвикат вълна от оттегляне на страни-членки от Съюза, за каквато вече има индикации. Истинските проблеми на ЕС се коренят във философията на създаването му, почиваща на колективистичната идея, която в последните години се изразява в подчиняване на мнозинството на един елит, който задава приоритетите и посоката на развитие на мнозинството. Конкретен израз на тази философия е идеята за развитието на Европа на две скорости – елитът ще определя насоките в развитието на икономически по-слабите държави и ще диктува правилата в Съюза, а сам ще следва свой път на развитие и просперитет.

Споделям мнението на А. Ганчев че на практика ЕС реализира свои политики в конкретни направления, като за целта изземва ресурси от всички държави и ги преразпределя за конкретни цели. Всъщност в това не би имало нищо лошо, защото в същността се съдържа идеята за солидарност и взаимна помощ в развитието, ако за реализирането ѝ не се създаваше такава огромна административна и бюрократична система. Освен че е изключително скъп за издръжка, този административен апарат е силно централизиран, защото трябва „да дирижира развитието на отделните държави в Съюза според политиката на европейските лидери” (Ганчев, 2017).

Тежкият административен апарат на ЕС (Европейска комисия, Европейски парламент, Съвет на Европа, Съвети на министрите, Комитет на регионите, Европейски съд, ОЛАФ и т.н.) постепенно превръща ЕС в едно силно йерархично и тромаво наднационално образувание, лишено от възможност за вземане на бързи и адекватни решения. Като пряк пример за това могат да се посочат решенията относно кризата в Гърция и реакциите на бежанската вълна.

Несъмнено ЕС се нуждае от съществени промени, за да функционира успешно, без да се задушава свободата на отделните държави-членки – икономическа и социална. Регионализмът трябва да намери своята вярна форма, в която държавите да не бъдат разделени на властващи и подчинени, а да бъдат равностойни съюзници. Възможно е това да бъде и едно връщане просто към концепцията за единна икономическа общност на страните-членки.

Глава втора

Търговски аспекти на периферните икономики в Европейския съюз

2.1 Европейската интеграция в контекста на международната търговия

Засилването на интеграционния процес и изграждането на единен вътрешен пазар позволяват в 90-те години на XX век да се постигне висока степен на наднационалност в регулирането на митническата и търговската политика в Европейския съюз.

За ефективната търговска политика на ЕС определящо значение имат Митническият кодекс на ЕО и Общият експертен и импортен режим, създаващи условия за изграждане и функциониране на единна търговска политика. Това се постига чрез изграждане на преференциални отношения, базирани на международни договори или с помощта на специализирани мерки на ЕС – т.нар. *автономни преференциални режими*.

Асиметричният характер на преференциалните режими на ЕС в полза на развиващите се икономики способства за реализиране на глобалните цели на ОТП в сферата на устойчивото развитие.

С Договора от Лисабон, се препотвърждава изключителната компетенция на ЕС и ЕК за провеждане на търговска политика и това дава нов тласък в развитието на правната основа на ОВП на ЕС. В съответствие с приетите промени и правната договорна база, Европейският парламент одобрява международните търговски договори. Така на практика Европейският парламент се включва в управлението на търговската политика на ЕС, а регионалната интеграция в ЕС се приема като институционален начин за осъществяване на международни икономически отношения и се превръща в демократична форма на икономическа политика.

В съвременните теории за международно сътрудничество проблемите на регионалната икономическа интеграция са предмет на изследване от редица учени (Георгиева и Симеонов, 2008, с. 63).

В светлината на съвременните икономически и политически теории регионалната икономическа интеграция се определя като процес на икономическо обединяване на държавите, целящо нарастване на ползите от това обединение и повишаване благосъстоянието на населението в обединените държави. Териториалната близост на държавите е определяща за либерализиране техния взаимен търговски обмен, като постепенно се институционализират отделните форми на икономическата интеграция. Държавите в интеграционните общности либерализират търговския си обмен и решават структурни проблеми в съобразно общи правни процедури и икономически механизми на общността.

Търговската либерализация се извършва в унисон с теорията за сравнителните предимства и степента на производствена специализация, с подчертан стремеж към повишаване търговските изгоди и благосъстояние. Към трети държави при търговски обмен се прилага обща търговска политика.

Интеграционното управление се свързва с изграждане на структури на три равнища - междудържавно, наднационално и национално. Решения от общ интерес за интегрираните държави се приемат на общностен принцип (Георгиева и Симеонов, 2008, с. 65).

Основа за стабилност и сближаване на равнищата на икономическо развитие са макроикономическите политики на държавите-членки. Основни фактори за

осъществяване на интеграционните цели са политиката за мир и дейността на световните икономически организации, установяването на демократизация във взаимните отношения.

Изграждането на общи пазари и икономически съюзи е предмет на разглеждане в икономическите теории за икономическата интеграция на държавите, докато в политическите теории регионалната интеграция се свежда до осъществяване на процеса от изграждане на супер-държава, през политически съюз, до изграждане на интеграционно федерална общност.

В икономическите теории за регионалната икономическа интеграция се предвижда изграждането на общи пазари и икономически съюзи, докато според политическите теории регионалната икономическа интеграция има за задача изграждане от супер-държава през политически съюз до една интеграционно федерална общност.

В рамките на Европейския съюз икономическата интеграция придобива институционален характер на основата на многостранен междудържавен договор, а интеграционното управление се реализира при съблюдаване на общностното право и чрез съвместно приемане на правни разпоредби и решения, процедурата за което се базира на междуинституционално сътрудничество. В Европейския съюз се приема общ бюджет, чрез който се преразпределят собствени приходи и вноските на членуващите в него държави, с които се финансират регионални и социални фондове, проекти и програми.

В началото на XXI век е приета Лисабонската стратегия, чиято основна цел е превръщането на ЕС във водеща световна икономическа сила. Друга основна цел е заложена в „Е-Европа – едно информационно общество за всички“, с което държавите-членки се призовават да ускорят въвеждането на електронните услуги във всички административни и бизнес сектори.

ЕС има за цел също изграждане на общо европейско културно пространство; прилага обща външна политика и политика по сигурността.

През 1992 г. ЕС създава Европейско икономическо пространство, чиито членове са държавите от Евроната за свободна търговия.

Общностите и правителствата на участващите в тях държави осъществяват глобално интеграционно сътрудничество, което няма за цел увеличаване на политическата власт на отделни държави-членки на общността, а е насочено към по-лесно и ефективно разрешаване на разрешаване на социално-икономически проблеми в общността. За целта се изработват общи стратегии и програми. Икономическата интеграция цели създаване на икономическо, социално и териториално единство между държавите в общността.

Вътрешният пазар в ЕС е икономическа структура в общността, на която е присъща свободната конкуренция на стоките.

Глобално-регионалната интеграция съществува под множество форми, които могат да се групират съобразно институционалната им характеристика. Според обхвата си основно могат да се групират на *глобални* и *регионални*.

Глобално-регионалната интеграция се реализира чрез поетапно институционализиране от страна на интегрираните държави на най-добре развитите ѝ форми в конкретната страна. Глобалната причина за този процес са различията между държавите – икономически и институционални, ограничаващи в определена степен тяхната пазарна интеграция.

Това дава основание за разграничаване на различни степени на глобално-регионалната интеграция:

- пазарна;
- институционална;
- политическа.

Границите им се определят на принципа на пропорционалността, а чрез принципът на субсидиарност се определят компетенциите на общите институции. Относно поведението на участниците в общността се прилага принципът на лоялното сътрудничество. Принципът на гъвкавост е полезен при необходимост от предприемане на непредвидени и неотложни мерки в конкретни области.

С принципа на солидарността се очертават границите на справедливостта в условията на свобода на икономическото сътрудничество. Според него засиленото сътрудничество в конкретни области между отделните страни е в интерес на всички участници в общността.

Механизмът на сътрудничество от гледна точка на отделните групи намира израз в осъществяване на различни политики от повече държави. След това държави от вече съществуващите групи участват при изграждане на нови групи в други политики, реализирани чрез конкретни фондове, програми или проекти. По този начин едни и същи държави едновременно в реализацията на няколко политики. Така групите се разширяват, съвпадат, оформят се „гроздови структури“ за икономическо сътрудничество, които имат един общ център.

Съвпадението е резултат от ефекта на издърпване до формиране на нова структура от определени държави на взаимодействащите си групи по този начин се осъществява сътрудничество в полза на конкурентите (Хаджиниколов, 2000, с. 14).

През призмата на интеграционния процес засиленото сътрудничество се оприличава на мозайка от групи държави от интегрираната общност, сътруднически си при различни степени на икономическо развитие и различни институционални режими. Интеграционният механизъм съдейства за преминаването на държави от една в друга група и реализиране на съвпадение на групите. За всяка от тях изборът на съответна група не е зависим от избора на друга държава.

Засиленото сътрудничество се определя като нов подход за реализиране на общи интеграционни цели посредством обединяване на бизнеса, държавата и обществото в различни структурни и секторни интеграционни политики.

С. Тошкова определя засиленото сътрудничество като динамична форма на институционално сътрудничество, включващ икономически, институционални и процедурни идеи, касаещи включването на максимален брой държави и повече участници в различни политики.

Засиленото сътрудничество в единните политики се различава от политиката на различни скорости и е израз на различието между наднационалните методи. Интеграцията на различни скорости касае социални, аграрни, миграционни или технологични политики на ЕС и се характеризира с принципите на справедливост и солидарност. преразпределителни схеми и инструменти, компенсации и други. (Хаджиниколов, 2008, с. 43).

В определени области се прилагат временни и допълнителни режими или процедури, а понякога – и за част от държавата.

Засиленото сътрудничество, разглеждано през призмата на интеграционния метод, не се приема като *общностен метод* (Хаджиниколов, 2008, с. 43).

2.2 Подходи за изграждане на периферната икономика

Разглеждана като управленски метод, регионалната интеграция включва елементи, съдържанието на които моделира процесите на взаимните зависимости между целите на различни общности, както и резултатите от тяхното осъществяване в икономическата област.

Като субекти за изграждане на периферната икономика са представени международни интеграционни общности с различни структури. Тяхната цел е постигане на икономическа и политическа стабилност във всички области на национално и наднационално ниво и последователно интегриране на все повече държави и развитие на интеграционните общности.

Сред най-важните политики на ЕО в областта на Общия пазар е митническата политика. Тя присъства на всеки един от етапите на европейската икономическа интеграция.

Създаването на митнически съюз между държавите в ЕО се свързва с премахване на митата и други подобни пречки с равностоен ефект върху търговията между тях. Във външен план израз на това сътрудничество между държавите е въвеждането на обща митническа тарифа и обща търговска политика. Общата митническа политика е необходима за реализиране на важната цел на ЕО за създаване на общ пазар.

Основен елемент на общата митническа политика е общата митническа тарифа, която се създава и променя от общностните институции. Те сключват търговски и митнически споразумения и се грижат за уеднаквяването на мерките за либерализация на търговията с трети страни.

Търговските интереси на ЕО се защитават от Европейската комисия, като ЕС все още запазва в редица сфери протекционистичните бариери пред вноса от трети страни. Независимо от това, налага се изводът, че извършваните промени в общата търговска и митническа политика на ЕС се свързват с либерализация и този процес ще продължи да се развива (Хаджиниколов, 2006, с. 5).

Във връзка с необходимостта от промени в областта на митническия съюз и хармонизиране законодателството на асоциираните страни със законодателството на ЕС, са създадени програмите „Матеус“, „Митници 2000“ и „Митници 2002“. Техните цели са свързани с установяване на механизъм за сътрудничество между администрациите на митниците в страните-участнички, а също и за модернизирание на митническия контрол (Симеонов, 2005, с. 6).

Новите митнически закони в асоциираните страни се основават на Митническия кодекс на ЕС, като се прилагат процедурите режимите, установени в ЕС. Хармонизирането на митническите закони и в митническата тарифа в законодателството на асоциираните страни е едно от условията за приемане в ЕС и за изпълнение на договореностите със СТО (Хаджиниколов, 2011, с. 56).

Митата при търговския обмен между страните-членки на ЕС са премахнати през 1968 г.

Разширяването на Единния европейски пазар към държавите от Източна Европа е съпроводено от включен в договорите инструментариум за бъдещо разширяване, независимо, че не са съществували категорични стремежи за разширяване, основно поради опасенията, че повече членове в едно обединение създават хетерогенност, която може да затрудни сътрудничеството между държавите.

Определящи фактори за поведението на държавите-членки в общността са свързани със следните аспекти (Георгиева и Симеонов, 2008, с. 82):

- наличие на специфични секторни интереси, обосновани от опасения, че за някои отрасли могат да възникнат заплахи от конкурентни продукти (такива са опасенията относно селскостопанските продукти при разширяването на ЕС с Испания, Гърция и Португалия);
- наличие на национални интереси, породени от опасенията, че по-нататъшното разширение може да ограничи възможностите за влияние на отделните страни при вземане на важни за общността решения.

Разширяването на изток се оказва една възможност за продължаваща интеграция, при която се предоставя възможност с мирни средства да се разшири зоната на стабилност чрез привличане на държави с друга политическа ориентираност.

Поводът и причините на разширяване на Изток е премахването на комунистическите режими в държавите от ЦИЕ, настъпилите процеси на трансформация, както и желанието на тези страни за западна помощ и подкрепа в бъдещото им развитие.

Европейските споразумения за асоцииране преследват следните основни цели:

- провеждане на политически диалог;
- установяване на свободна търговия;
- свободно движение на хора;
- икономическо, финансово и културно сътрудничество.

Важна крачка с посока на разширяването е направена през 1993 г. с решението на ЕС от Копенхаген, с ясният отговор: *"Присъединяване може да се осъществи само когато кандидатът е способен да поеме задълженията на членството, удовлетворявайки икономическите и политически изисквания"*.

Разработени са критерии за членство (Копенхагенските критерии):

- достатъчна стабилност на страните, която да е способна да гарантира демокрацията, върховенството на закона, защитата на човешките права, както и правата на малцинствата;
- добре функционираща пазарна икономика, способна да се справи с конкурентния натиск на пазарните сили;
- поемане на задълженията за членство и приемане целите на икономическия, политически и валутен съюз.

Съдържанието на споразуменията за асоцииране с отделните страни е почти идентично, но всяко от тях има своя специфика – отчитане на конкретните условия в страната, различни параметри на финансовата помощ икономическото и географско положение и политическата ситуация. Това определя необходимостта от използването на специфични подходи при дефиниране на конкретните области на сътрудничество. Споразуменията за асоцииране не гарантират приемането на страната в ЕО.

Подписаните със страните от Източна Европа споразумения първоначално не дават очакваните резултати; в страните настъпва известно разочарование; те настояват за дефиниране на ясни критерии и срокове за приемането им в общността и редуциране на ограничения в търговския обмен. Достъпът до пазарите на ЕО бавно се подобрява и се увеличава вноса от западноевропейските страни.

Провеждат се срещи с държавните глави на всички асоциирани страни за обсъждане и съгласуване на:

- общи проблеми на общността в областта на енергетиката, опазването на околната среда, транспорта, науката и технологиите;
- вътрешната политика и правната система.

Това са срещи, на които не се вземат решение, а се отправят препоръки.

В декларацията от Копенхаген се акцентира върху важното значение на търговията в прехода към пазарно стопанство. Преценява се необходимостта ЕО да отвори пазарите си за асоциираните страни, във връзка с което са одобрени допълнителни отстъпки:

- да се премахват в края на втората година от асоциирането митата върху основни промишлени стоки;
- премахване на митата на определени промишлени стоки за срок от три години.

Предоставянето на преференции в търговията в известна степен благоприятства износителите от Източна Европа.

Важен етап от разширяването е стратегията на ЕС за предприсъединяване, базирана на четири основни елемента:

- Европейско споразумение за асоцииране.
- Многостранни структурни преговори.
- Подготовка на страните от ЦИЕ за интегриране в европейския пазар.
- Подкрепа на страните от ЦИЕ чрез Програма ФАР.

Чрез краткосрочните мерки България и Румъния изравняват своите изходни позиции по споразуменията с останалите четири асоциирани страни (Полша, Унгария, Чехия и Словакия).

В средносрочен план е изработена Бяла книга за интегрирането на АСЦИЕ в Общия европейски пазар. Специално внимание се обръща на политиката за защита на конкуренцията, както и по отношение ограничаване на държавната намеса.

Стратегията акцентира и върху основни общностни политики – развитие на селското стопанство, насърчаване на инвестициите, опазване на околна среда, развитите на транспортната инфраструктура, култура, образование и професионална квалификация, финансово и регионално сътрудничество.

В процеса на подготовка за присъединяване на България към Единния европейски пазар на 09.08.1988 г. се установяват дипломатически отношения с Европейската общност, а на 09.05.1990 г. се подписва Спогодба за търговия и търговско-икономическо сътрудничество (Георгиева и Симеонов, 2008, стр. 63).

Спогодбата има известни недостатъци, сред които може да се посочи фактът, че планираните мерки се ограничават до премахване на дискриминационни мерки и засягат основно търговията със стоки. Независимо от недостатъците, Спогодбата способства за преодоляване на количествените ограничения и облекчаване на защитните мерки спрямо износа от България и вноса на стоки от ЕС в съответствие с групата, в която попада страната съгласно дискриминиращите регламенти №1765/82 и №3420/83.

Разпоредбите касаят три основни области: търговия; търговско сътрудничество; икономическо сътрудничество.

По направление **търговия** най-важните мерки се свързват с:

- взаимно предоставяне между страните режим на най-облагодетелствана нация (тази клауза не се прилага относно пограничната търговия, митническите съюзи и зоните за свободна търговия);
- ЕИО поема задължението за постепенно премахване на специфичните количествени ограничения по отношение на вноса от България;
- България се задължава *“да предоставя на вноса на стоки от Общността недискриминационно третиране при прилагането на количествени ограничения”* (Георгиева и Симеонов, 2008, с. 75).

Независимо, че в документа не присъства обща клауза либерализиране на търговията, то фактически се осъществява, независимо, че е съпроводено с редица уговорки, някои от които не съвсем благоприятни за България (Стойчев, 2008).

Спогодбата няма действие спрямо търговията със стоки, които са обхванати от договора за ЕОВС. Тя не се отнася също за съществуващи спогодби за търговия с продукти на текстилната индустрия и не засяга съществуващите спогодби за търговия с определени селскостопански продукти.

Спогодбата съдържа и защитна клауза – вносът се ограничава, до ниво, което не накърнява интересите на вътрешните производители (Хаджиниколов, 2011, с. 13). Подобна защита е особено важна за чувствителния пазар, принуден да се преориентира в свършено нова ситуация.

Търговското сътрудничество е свързано с установяване на определени благоприятни търговски правила и облекчения за компаниите от страните, присъединяващи се към европейския пазар. Предвидените мерки в областта на търговското законодателство е сериозна крачка към по-тясно сътрудничество, но неговите граници са прекалено неясни, твърде затворени в конкретни области (Хаджиниколов, 2011, с. 22).

В останалите области мерките на единния европейски пазар се свеждат основно до подготовка на административно сътрудничество между митническите служби на отделните страни.

Друг съществен момент от подготовката е защитата на индустриалната, интелектуална собственост и търговска собственост.

В общ план **икономическото сътрудничество** се разглежда като подчинени на бъдещото развитие цели за установяване на отношения на партньорство между включените в Спогодбата държави. По-важните цели в този аспект се свързват с:

- засилване на икономическите връзки, насърчаване развитието на икономиките в отделните страни и повишаване на жизнения стандарт;
- разкриване на нови източници за доставка и нови пазари;
- насърчаване на научния и технологически прогрес;
- предоставяне на подкрепа за структурни промени в икономиката.

Договорени са конкретни области на икономическо сътрудничество, които са във взаимен интерес за страните (Стойчев, 2008).

В най-общ вид са представени мерки, насърчаващи страните за реализиране на поставените цели чрез взаимно информиране, сключване на спогодби за насърчаване на инвестиции; насърчаване на контактите и сътрудничеството между отделните икономически субекти и държавните органи, както и техническа експертиза.

Спогодбата насърчава достъпа на български стоки до пазара на Общността и независимо от асиметричния си характер, носи изгоди за двете страни.

През 1990 г. България започва да получава безвъзмездна помощ от ЕС, целяща подкрепа на реформите и подготовка на страната за пълноправно членство в ЕС.

Спогодбата за търговия, търговско и икономическо сътрудничество има позитивни ефекти в следните направления:

- нормализиране и стабилизиране на отношенията между България и партньорите ѝ - членки на ЕС;
- подобряване на условията за търговия и увеличава търговския обмен с тези страни;
- въвеждане на принципите на ГАТТ в търговските взаимоотношения между България и страните членки на ЕИО;

- установяване на взаимоотношения на икономическо сътрудничество;
- поемане на известен политически ангажимент на страните една към друга.

Европейското споразумение за асоцииране (Европейско споразумение за асоцииране на България, 1993) е сключено на 8 март 1993 г. и се основава на следните характеристики:

- рамково по своя характер - определя основните схеми и принципи на действие;
- по характер и обем – от смесен характер, поради специфичния характер на Общността като структура от смесен тип;
- споразумение „второ поколение“;
- акцент е съблюдаване върховенството на закона;
- привързаност към свободната търговия;
- прилагане на подход на асиметричност.

Основна част от Споразумението касае търговско и икономическо сътрудничество, реализирано посредством премахване на митата и въвеждане на нетарифните ограничения за стоки от България и Общността.

В Споразумението се засягат и известни аспекти от останалите политики на Общия пазар - свобода на движението на хора, стоки, услуги и капитали като израз на хармонизиране на правната страна в търговския обмен и инвестициите.

В отделна клауза се поставя въпроса за лоялност на действията при определяне базовите мита. Страните приемат, че няма извършват необосновани промени в митата, насочени към подобряване условията за конкретна страна.

Относно износа на селскостопански стоки, условията за страната за значително по-неблагоприятни, тъй като се предвижда консолидиране на съществуващия преди това преференциален режим за България и консолидиране на режима за износ на специфични български продукти, както и предоставянето на концесия на реципрочна основа. Със Споразумението ограничен кръг стоки получават „*подобрен достъп*“ до пазара на ЕО.

Митата се съгласуват в четири списъка, съставляващи 67% от български износ в предходни години (без стоки от групата на вината).

Относно преработените селскостопански стоки условията са различни в зависимост от съдържанието в тях на промишлен и селскостопански компонент.

Условията за селскостопански износ от България към ЕО са:

- 50% по-ниски компенсационни такси за една група стоки;
- установяване на тарифни контингенти и преференциални мита за друга част продукция от селското стопанство;
- прогресивно редуциране на митата за трета група стоки: 20% през първата година, 40% - през втората, 60% през следващите години.
- стоките, попадащи под механизмите на Общата селскостопанска политика на Общността, се установяват преферентни квоти (например, пресни плодове и зеленчуци).

В рамките на Европейския съюз действа принципът за ограничения държавен суверенитет (Семов, 2010, стр. 48). Съдържанието на този принцип обаче е коренно различен от предишните му проявления. В този смисъл възниква естественият въпрос: Ограничава ли *ограниченият суверенитет*? Отговорът е да, но същевременно предоставя много свободни зони и писти за независимо поведение на отделните страни членки на ЕС.

Анализът на ОВТП на ЕС показва, че ЕС все още запазва протекционистични бариери срещу вноса от трети страни в редица сфери. Ако се изразим образно стените

на крепостта Европа не са разрушени до основи, а е малко вероятно вратите да се отворят свободно и напълно за всички, които искат да влязат. Дори и при най-либералния сценарий за бъдещето ще трябва да мине много време преди Австралия и Нова Зеландия да могат да продават свободно селскостопански стоки или Китай - текстил и облекло на пазара на ЕС, но въпреки това, може да се направи изводът, че промените, които се извършват в ОВТП на ЕС, са в посока на либерализация и че този процес ще продължи.

ЕС е зависим от външната търговия и ще продължи да разчита на държавите извън Съюза като на източник за търговски печалби. ОВТП ще се определя в бъдеще от няколко основни фактора:

- Поддържането на стабилен растеж е ключов фактор. Ентусиазмът за интегриране и либерализация е много по-голям, когато икономиката се развива успешно.
- В контекста на силна икономика в ЕС поддържането на регионален баланс е важно, за да се предотврати създаването на протекционистки лобита. Въпреки тенденцията на сближаване, все още различията в икономическото развитие на отделните региони в ЕС са значителни. Протекционистичен натиск може да бъде оказан и поради високото равнище на безработицата в ЕС и ниската степен на подвижност на работната сила (Стойчев, 2008).

2.3 Трансмисия на смущенията и членството на България в Европейския съюз

Всяко обединение на различни единици е подвластно на промените в тях, т.е. всяко смущение в отделната единица предизвиква съответна реакция и в общото цяло, т.е. извършва се своеобразна трансмисия на смущенията от отделните единици към общото и обратно – от общото към съставните му части. (Николаев, 2018) изследва връзките в ЕС предизвикани от банковата система, като достига до съждението, че международните институции водят до висока вероятност за трансфер през граница на негативни явления. В усилията си за постигане на стабилен и устойчив растеж България е се изправя пред сериозни политически и икономически предизвикателства, свързани с макроикономически дисбаланси - основно с външния дълг, висока задлъжнялост в корпоративния сектор и с трудовия пазар.

Независимо от постигнатия напредък, най-сериозните и неотложни предизвикателства пред страната остават почти непроменени от 2012 г. Липсата на административен капацитет води до критични закъснения в изпълнението на реформите, както и в усвояването на средства от фондовете на ЕС. В тази посока Комисията отправя към България седем препоръки, с цел да ѝ помогне да подобри своите икономически резултати. Те са в следните области:

Устойчивост на публичните финанси.

Поддържането на стабилна бюджетна рамка е гаранция за постигане на напредък по програмата за реформи, които е наложително да бъдат извършени през следващите години. Подобряването на събираемостта на данъците в България ще даде възможност за насочване на повече средства за разходи, стимулиращи растежа.

Пенсионна реформа.

В бедна България хората напускат пазара на труда по-рано от средното за ЕС. Гарантирането на адекватност на пенсиите, както и повишаването на предлагането на работни места се свързват с допълнителни мерки за насърчаване на трудоспособните

българите да работят и да плащат осигурителни вноски в системата през по-дълъг период.

Трудова заетост и социална интеграция.

На трудовия пазар от години се регистрира драстично несъответствие между търсените и предлаганите професии и квалификации. Географските ограничения са сред най-драстичните в ЕС. Необходимо е разработването и прилагане на активни политики на пазара на труда, за да се помогне на хората, особено на младите и на други уязвими групи, да намерят работа. Предвид факта, че броят на гражданите в България, изложени на риск от бедност, е най-висок в ЕС, страната трябва да даде приоритет на изпълнението на стратегия за социално приобщаване.

Образование и здравеопазване.

Незадоволително е качество на образованието на всички нива и това оказва силно негативно въздействие върху икономическия потенциал на България. ЕК препоръчва приоритетно договаряне и провеждане на амбициозни реформи. Системата на здравеопазване в България има значителен потенциал за повишаване на своята ефективност, което да доведе до предоставянето на по-качествени здравни грижи и подобряване на здравето състояние на населението като цяло.

Бизнес среда.

Перспективите за растеж и заетост в България са значително възпрепятствани от рамковите условия за извършване на стопанска дейност. Необходимо е намаляване на административната тежест за предприятията и възстановяване на нормалното кредитиране за МСП. Подобряването на качеството и независимостта на съдебната система и ефективните действия за борба с корупцията са жизнено необходими сериозни предпоставки за повишаване на доверието на инвеститорите.

Средства от ЕС и обществени поръчки.

Ефективното използване на средствата от ЕС за висококачествени проекти е от изключително важно значение за подпомагане на публичните инвестиции. Повишаването на инвестициите и избягването на нередностите, се свързва с цялостно прилагане на законодателството.

Енергийна реформа.

България трябва да приложи изцяло разпоредбите за вътрешния енергиен пазар. В момента страната ни е силно зависима от външни източници на енергийни доставки и се характеризира с най-високата енергийна интензивност в ЕС. Енергийната система трябва да бъде модернизирана с цел повишаване на конкурентоспособността и сигурността на енергийните доставки при по-ниски цени за гражданите и предприятията, както и при минимални щети за околната среда. На европейско ниво очакванията от реформата са за сближаване на цените на електроенергията в отделните страни членки и постигане на ефективно функциониращ електроенергиен пазар, част от единния енергиен пазар на ЕС (Бянова, 2015, стр. 146).

Данните в Таблица 1. показват, че макроикономическите показатели за страната се подобряват, но темповете не са достатъчно добри, за да се постига сравнение с останалите държави в ЕС.

Таблица 1

БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ ПО ПАЗАРНИ ЦЕНИ

Текущи цени, евро на глава от населението

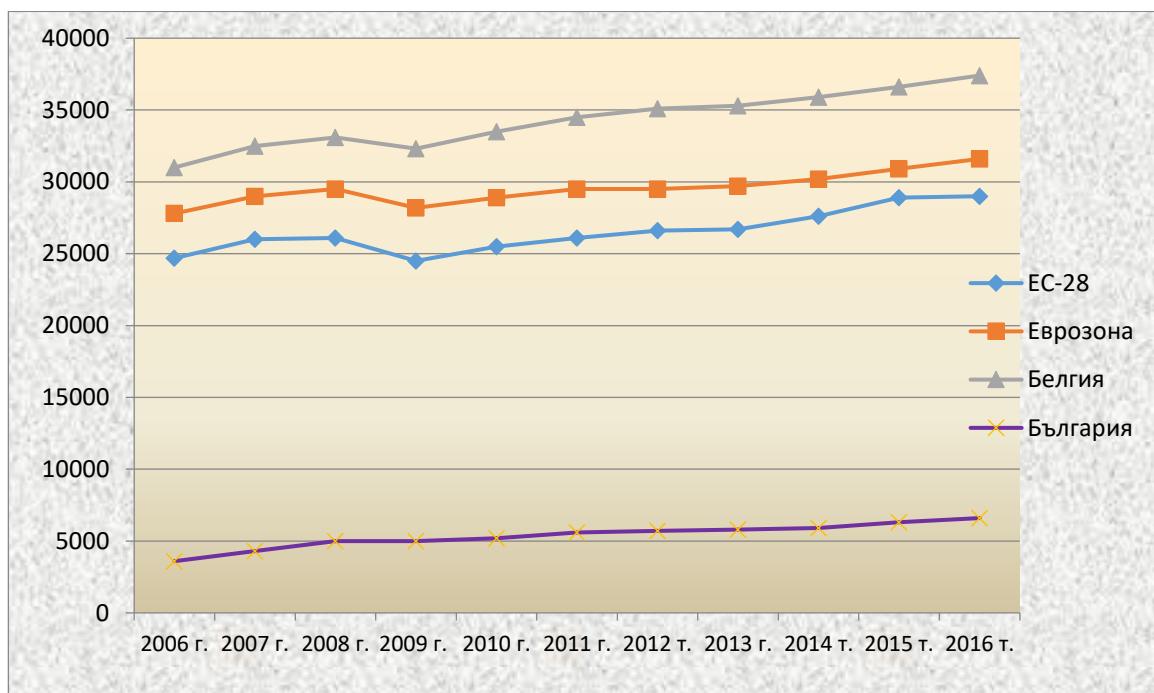
Географска единица	Период от време											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ЕС (28 държави)	23400	24700	26000	26100	24500	25500	26100	26600	26700	27600	28900	29000
Евروزона (променящ се състав)	26600	27800	29000	29500	28200	28900	29500	29500	29700	30200	30900	31600
Евروزона (19 страни)	25800	27000	28300	28900	27800	28500	29200	29200	29400	30000	30900	31600
Евروزона (18 страни)	26000	27200	28500	29100	28000	28700	29400	29400	29600	30200	31000	31700
Белгия	29700	31000	32500	33100	32300	33500	34500	35100	35300	35900	36600	37400
България	3100	3600	4300	5000	5000	5200	5600	5700	5800	5900	6300	6600

Източник: (НСИ - Брутен вътрешен продукт по пазарни цени, 2017)

Брутният вътрешен продукт на страната бележи тенденция в целия наблюдаван период от 2005 до 2016 година. Това безспорно е положителна тенденция, но сравнението с останалите страни в ЕС показва драматични различия, което се отразява на общите резултати на ЕС.

Сравнението с началото и края на наблюдавания период, БВП на страната ни практически се е удвоил, но продължава да е далеч от желаното ниво.

Представена графично, зависимостта между БВП на човек от населението (в евро) в България, ЕС-28, Еврозоната и Белгия - страната с най-висок БВП на човек от населението в рамките на ЕС изглежда, както е показано на фиг.2.1.

Фиг. 2.1. БВП на човек в ЕС-28, Еврозоната, Белгия и България за периода 2005 – 2016 г.

Данните в диаграмата показват, че в целия наблюдаван период Белгия има значително по-висок БВП от останалите страни, вкл. от средните стойности за Еврозоната. Най-ниски са стойностите на БВП в България за целия наблюдаван период.

Интересен е факта, че тенденцията на БВП в България е към увеличаване на стойността на БВП и тя не се променя в наблюдавания период, докато за останалите държави от ЕС, вкл. от Еврозоната и Белгия имат намаление в стойността на БВП през 2009 и 2009 година, след които БВП нараства до края на периода – най-равномерно е нарастването в Белгия. За България не се наблюдава намаление в стойностите на БВП, стойността на БВП в края на период е с 2,13 пъти по-голяма в сравнение с началото на периода.

В сравнение със средните стойности на БВП на ЕС-28, България има 7,55 пъти по-малък БВП и 4,39 пъти по-малък в края на периода.

Сравнението на България със страните от Еврозоната показва, че в началото на наблюдавания период те имат 8,58 пъти по-висок БВП от този на България, а в края на периода съотношението е 4,79:1 в полза на страните от Еврозоната. Независимо от

това, разликата е толкова значима, че е необходимо значително ускоряване на темповете за растеж, за да се стигне до съпоставим с останалите страни от ЕС.

Таблица 2

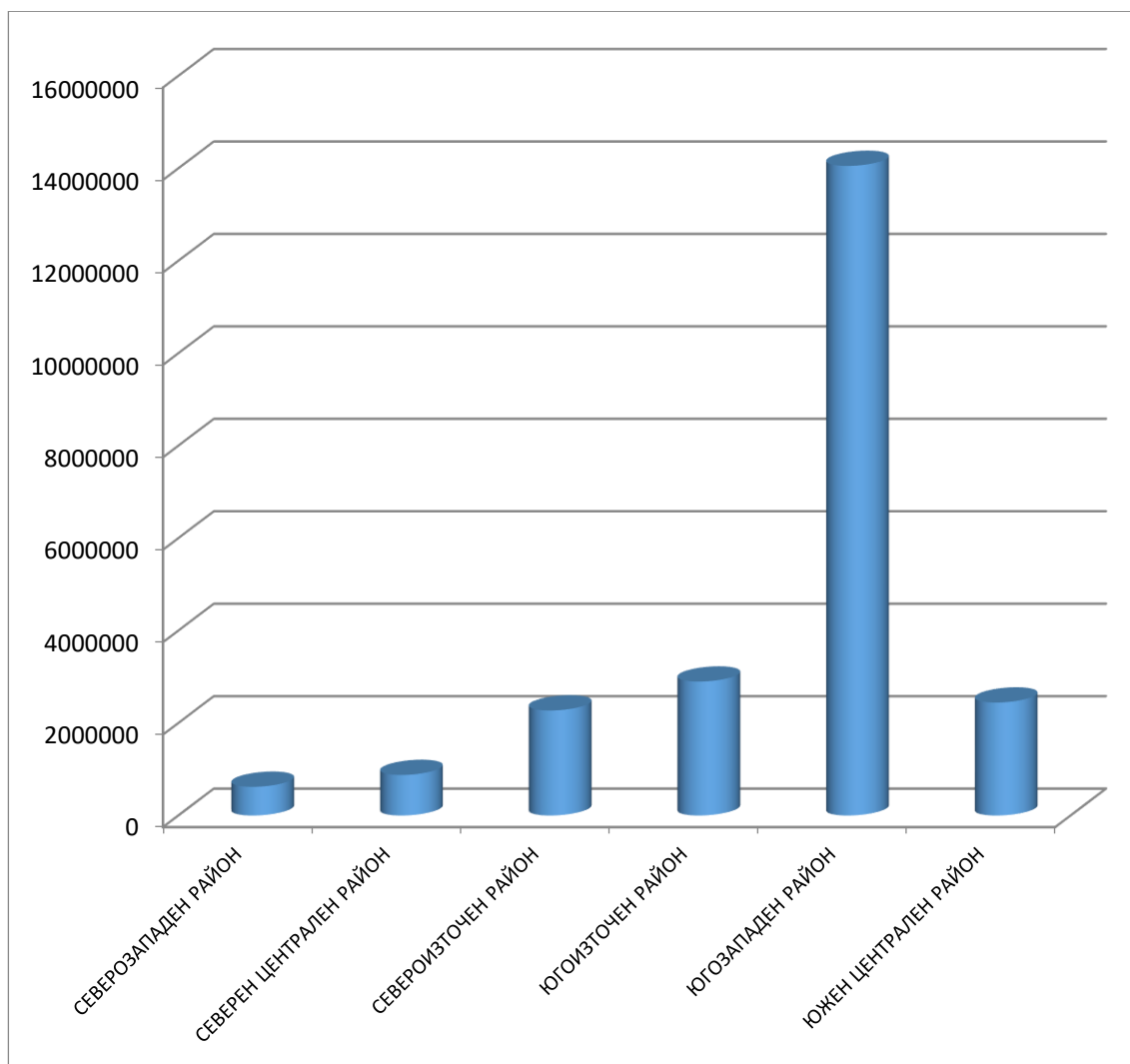
Преки чуждестранни инвестиции в България по вид инвестиция (млн.евро)

Период	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Дългови инструменти	-73,3	522,4	601	30,3	426,5	-73,9	-272
Дялов капитал и акции и дялове на инвестиционни фондове					734,4	2608,7	973,8
Дялов капитал и акции и дялове на инвестиционни фондове - различни от реинвестирана печалба	1688,7	1127,6	1087	1228,7	313,5	1668,4	634,9
Дялов капитал и акции и дялове на инвестиционни фондове - реинвестирана печалба	-445,7	-173,7	-367,1	124,8	420,9	940,2	338,9
Общо финансови активи/пасиви	1169,7	1476,3	1320,9	1383,7	1160,9	2534,8	701,7

Източник: (БНБ, 2017)

С настъпването на световната финансова и икономическа криза чуждестранните инвестиции намаляват. Но причините за липсата на достатъчно инвестиции в страната не бива да се търсят единствено във външни фактори. Преди всичко на България са нужни спешни действия за създаване на подходяща бизнес среда за инвестиции. Минаха доста години от въвеждането на плоския данък, на който се разчита много за привличане на чужди инвеститори. Времето доказа, че ниският данък (а той не че и не е най-нисък в Европа) не е достатъчна причина за привличане на инвестиции. Преди всичко е нужна сериозна работа за подобряване на административния капацитет на българските институции, създаване на подходяща бизнес среда чрез по-ефективна борба с корупцията (вкл. по високите етажи на властта); намаляване на бюрокрацията; увеличаване достъпа до електронни услуги. И не на последно място, разбира се – предприемане на ефективни марки за намаляване на съответствието между търсене и предлагане на трудовия пазар.

Преките чуждестранни инвестиции в дългови инструменти през 2011 година са отрицателна величина, но още в следващата година достигат 601 млн. евро, а през колебливи движения в следващите две години от 2015 година са отрицателна величина.

Фиг.2.2. Преки чуждестранни инвестиции по райони – 2015 година
 Източник: (НСИ - Чуждестранни преки инвестиции, 2017)

В Таблица 3 са представени данни за преките чуждестранни инвестиции (в нефинансов сектор).

Данните в диаграмата на фиг. 2.2. показват, че най-голям е размерът на чуждестранните инвестиции в Югозападен район на страната, следван от Югоизточен район. Най-малък размер на преките чуждестранни инвестиции са направени в Северозападен район, следван от Северен централен район.

Таблица3

Преки чуждестранни инвестиции (нефинансов сектор) 2015г.

Статистически райони Области	Сума на инвестициите (хил. евро)
ОБЩО ЗА СТРАНАТА	23 163 272,20
СЕВЕРОЗАПАДЕН РАЙОН	620794,8
Видин	77842,1
Враца	85676,3
Ловеч	147443,1
Монтана	27354,6

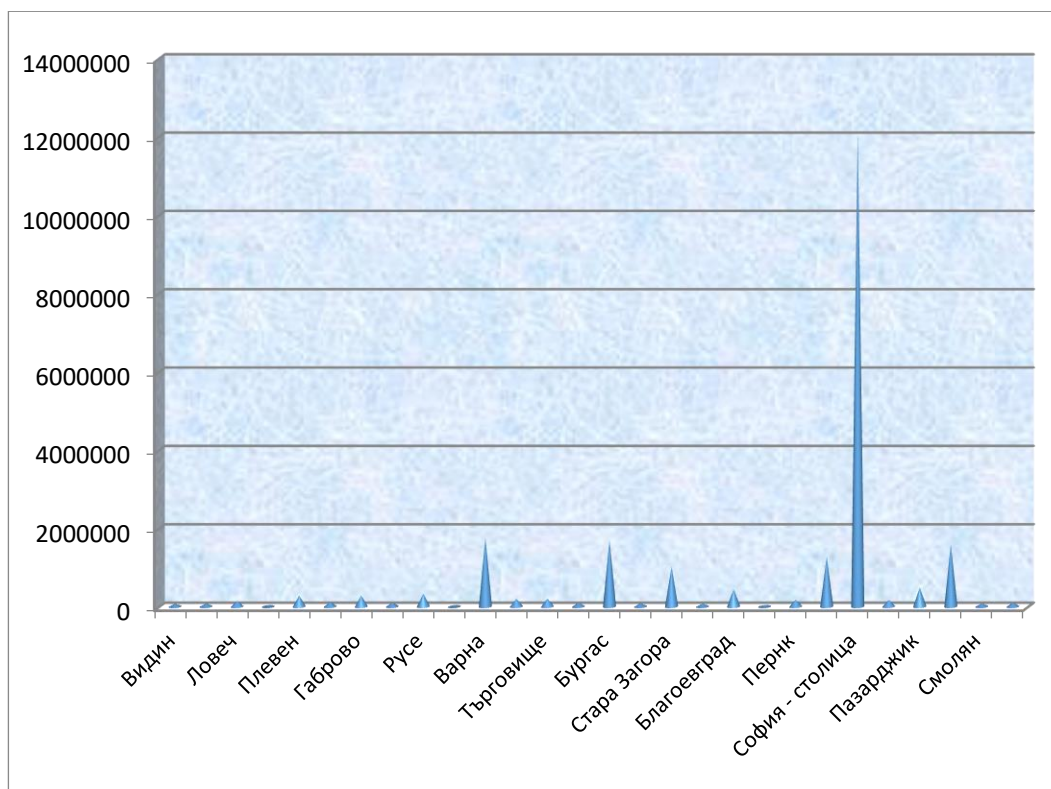
Статистически райони Области	Сума на инвестициите (хил. евро)
Плевен	282478,7
СЕВЕРЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН	876758
Велико Търново	121708,1
Габрово	284368,2
Разград	104855
Русе	337023,4
Силистра	28803,3
СЕВЕРОИЗТОЧЕН РАЙОН	2271913,7
Варна	1760956,7
Добрич	202893,7
Търговище	204743,6
Шумен	103319,7
ЮГОИЗТОЧЕН РАЙОН	2897055,6
Бургас	1704391,8
Сливен	90251,5
Стара Загора	1023382,2
Ямбол	79030,1
ЮГОЗАПАДЕН РАЙОН	14053146,8
Благоевград	446364,4
Кюстендил	42027,5
Перник	178901,7
София	1274063,4
София - столица	12111789,8
ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН	2443603,8
Кърджали	176317
Пазарджик	486356,6
Пловдив	1592531,3
Смолян	83063,9
Хасково	105335

Източник: (НСИ - Чуждестранни преки инвестиции, 2017)

Разгледани по области, преките чуждестранни инвестиции през 2015 година имат разпределение, показано в диаграмата на фиг. 2.3.

Данните в диаграмата показват, че преките чуждестранни инвестиции са съсредоточени в икономически най-развитите области в страната – столицата София, област Варна, област Бургас, област Стара Загора, област София и област Пловдив.

В останалите области на страната преките чуждестранни инвестиции са в пренебрежимо малки размери.

Фиг.2.3. Преки чуждестранни инвестиции по области – 2015 година
 Източник: (НСИ - Чуждестранни преки инвестиции, 2017)

От диаграмата на фиг. 2.4. е видно, че в селското стопанство липсват преки чуждестранни инвестиции, а най-голям размер са във финансово-застрахователната дейност (силното присъствие в банковия сектор и застраховането), следвани от сектора на преработваща промишленост и търговия и ремонт.

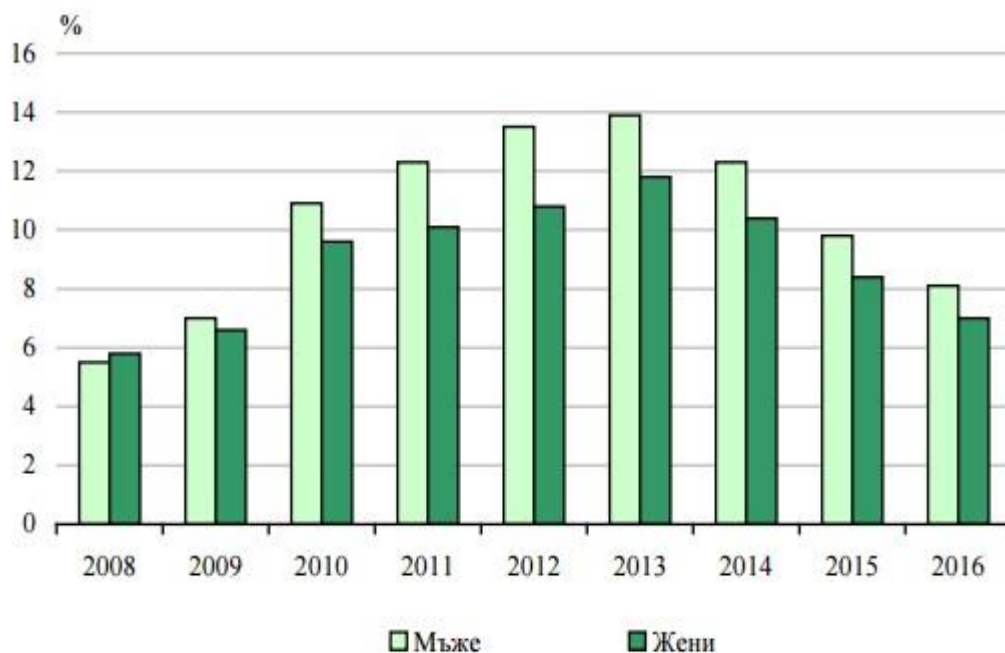

Фиг.2.4. Преки чуждестранни инвестиции по икономически дейности 2015 г
 Източник: (БНБ - Преки чуждестранни инвестиции в България (РПБ), 2017)

На фиг. 2.5. и фиг. 2.6. са представени данни за коефициент на заетост и безработица за лицата на възраст от 15 до 64 години.

Фиг. 2.5. Коефициент на заетост по възрастови групи 2008-2016 година
Източник: (НСИ - Заети лица и коефициенти на заетост - национално ниво; статистически райони; области, 2017)

Фиг. 2.6. Коефициент на безработица за периода 2008-2016 г. по пол
Източник: (НСИ - Заети лица и коефициенти на заетост - национално ниво; статистически райони; области, 2017)

За 2016 г. коефициентът на заетост по региони и области (виж. таблица 4) традиционно има най-ниски стойности в Северозападен регион, където с най-нисък коефициент на заетост е област Враца, следвана от Ловеч и Монтана. С най-висок коефициент на заетост е Плевен, следван от област Видин.

В Северен централен район коефициентът на заетост при лицата на възраст от 15 до 64 години приема значително по-високи стойности. Най-високо равнище на заетостта се регистрира в област Габрово – 67,6% и област Велико Търново – 65,0%. Най-ниски стойности приема коефициентът на заетост в област Силистра – 52,2%. Област Русе, от своя страна, отбелязва седмо поредно тримесечие на ръст на броя на заетите на годишна база в края на 2016 г., макар темпът на създаване на работни места постепенно да се забавя.

Данните от Таблица 4 впечатляват с ниското образователно равнище на безработните лица - над една трета от безработните лица са с основно и начално образование, без професия. Това очертава една твърда мрачна картина относно бъдещото развитие на бизнеса в България, тъй като определено търсещите работа лица нямат потенциал за ефективна работа.

Равнището на заетост и безработица има пряка връзка с равнището на БВП, както и с равнището на инвестиции, Връзката между обема на инвестициите и наличието на подходящ трудов потенциал е пряка и безспорна, поради което за привличане на инвестиции са нужни спешни мерки и подобряване показателите на трудовия пазар.

Таблица 4

Брой безработни лица и коефициент на безработица през първото тримесечие на 2017 година

Критерии	Безработни лица - хил.	Коефициент на безработица - %
Общо	224,4	6,9
По пол		
Мъже	119	6,8
Жени	105,4	6,9
По местоживееене		
В градовете	137,6	5,4
В селата	86,8	12,5
По възраст		
15-24	19,6	12,8
25-34	55,7	7,7
35-44	56,6	6,3
45-54	50,3	6
55 и повече	42,3	6,5
По степени на образование		
Висше	28	2,8
Средно	109,2	5,8
в т.ч. с придобита професионална квалификация	64,9	5,7

Критерии	Безработни лица - хил.	Коефициент на безработица - %
Основно	62,1	19
Начално и по-ниско	25,1	41

Източник: (НСИ - Безработни лица и коефициенти на безработица - национално ниво; статистически райони, 2017)

Посочените тенденции в структурата на заетостта и безработицата трябва да стоят на вниманието на управляващите при набиеляване на мерки за подобряване на ситуацията и осигуряване на заетост на всички групи от населението. Това означава, че трябва да се отделят достатъчно средства и ефективни мерки за подобряване статута на останалите без работа лица – основно за ниско грамотните и неграмотните безработни.

2.4 Търговия на България с аграрни стоки

През последните години единственият отрасъл в икономиката на страната, който формира положително външнотърговско салдо, е селското стопанство. Това го определя като жизнен отрасъл, способен да допринесе за изграждането на конкурентен и ефективен производствен и бизнес потенциал. През 2008 и 2009 г. се наблюдава значително увеличаване на стокообмена с аграрни стоки спрямо предходните години (ръст с 37% през 2008 г. и с 34% през 2009 г. спрямо 2007 г.).

В наблюдавания период 2008-2015 г. стокообменът с аграрни стоки бележи най-високи стойности през 2011 година, а най-ниски те са през 2009 година.

Таблица 5

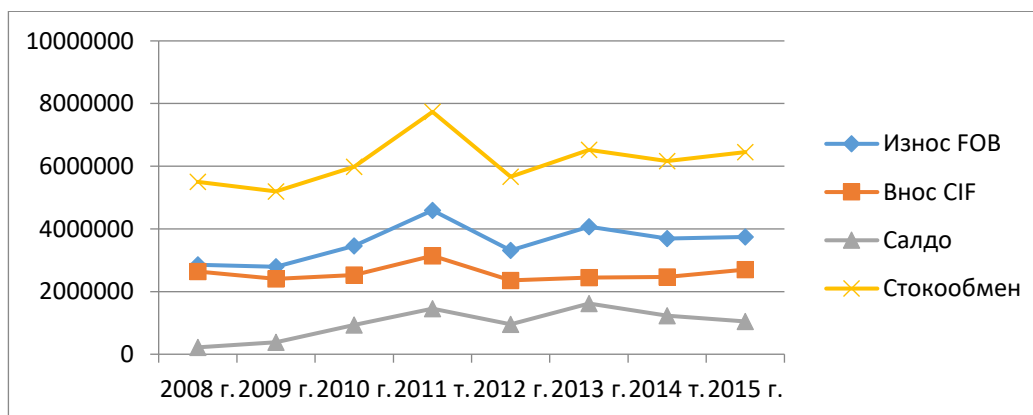
Външна търговия на България с аграрни стоки/продукти (хил. щ.д.)

	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Износ FOB	2858348	2791486	3461868	4593475	3311564	4069012	3695105	3747251
Внос CIF	2639083	2405965	2524460	3142857	2357507	2450428	2467754	2705191
Салдо	219265	385521	937468	1450618	954057	1618584	1227351	1042070
Стокообмен	5497431	5197451	5986328	7736332	5669071	6519440	6162859	6452432

Източник: Аграрни доклади на МЗХ 2010-2016 година ((Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2010), 2010), (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2011), 2011), (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2012), 2012), (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2013), 2013), (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2014), 2014), (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2015), 2015), (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2016), 2016a))

Макар и в по-малка степен, отколкото при индустриалните стоки, икономическата криза се отразява и върху състоянието на международната търговия със земеделски продукти – през 2009 г. се наблюдава спад от 5,5% спрямо 2008 г.

През 2009 г. аграрният износ бележи намаление с 2%, а вносът – с 9,3%, в сравнение с предходната година. Въпреки това понижението, през 2009 г. търговията със селскостопански стоки отново формира положително салдо, в размер на 385521 хил. щ.д.. - най-висок размер за последните 4 години.

Фиг. 2.7. Динамика на търговския обмен с аграрни стоки 2008-2015 г.

Източник: Аграрни доклади на МЗХ 2010-2016 г.

Данните в графиката на фиг. 2.7. показва, търговския обмен бележи спад (макар и не особено значителен) през 2009 година, след което износът бележи тенденция към бързо нарастване до 2011 година, когато търговският обмен има своя апогей в изследвания период.

Значителен спад в стокообмена се отбелязва през 2012 г., основно поради силно намаляване на износа на аграрни стоки.

В следващите години до края на наблюдавания период износът нараства значително през 2013 година (без да достига нивата от 2011 г.), след което отново отбелязва спад, макар и незначителен.

Вносът на аграрни стоки има по-слабо изразена динамика и след 2012 г. бележи тенденция само към нарастване, макар и с малки стъпки.

Общият стокообмен на аграрни стоки следва динамиката на износа на аграрни стоки, които е логично предвид факта, че в целия наблюдаван период износът има значително по-високи стойности (в парично изражение) в сравнение с вноса на такива стоки.

Делът на стокообмена с аграрни стоки заема съществен дял във външнотърговския стокообмен на страната, който в край на наблюдавания период е по-голям с приблизително четири процентни пункта в сравнение с началото на периода. (виж. таблица 6).

По-значително е нарастването на относителния дял на износа в общия стокообмен с аграрни продукти в сравнение с този на вноса, което е положителна тенденция за страната.

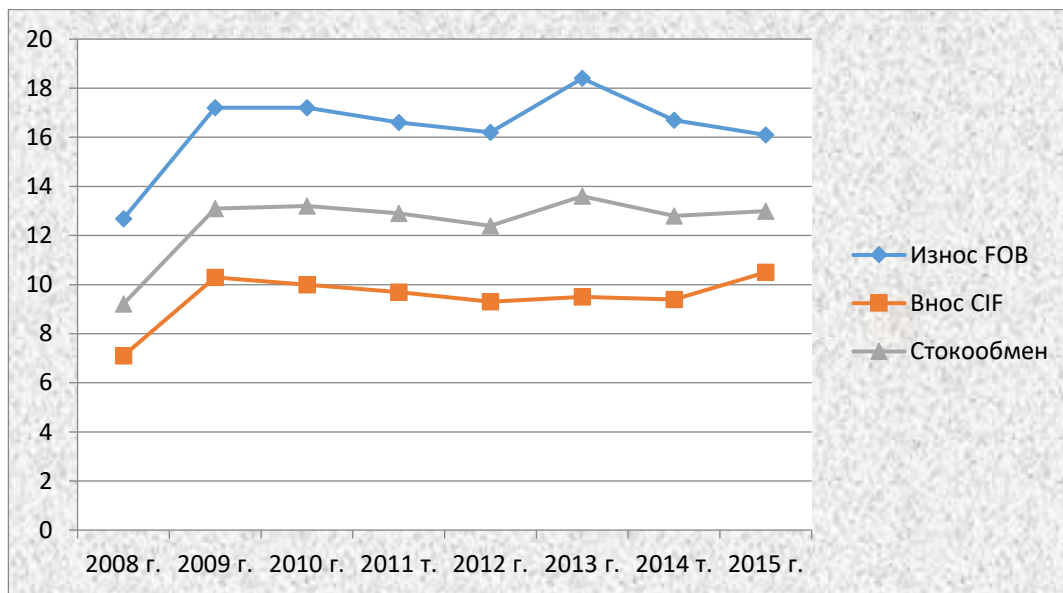
Таблица 6

Относителен дял на търговията с аграрни продукти в общия стокообмен на България за периода 2008-2015 г.

	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Износ FOB	12,68	17,2	17,2	16,6	16,2	18,4	16,7	16,1
Внос CIF	7,1	10,3	10	9,7	9,3	9,5	9,4	10,5
Стокообмен	9,21	13,1	13,2	12,9	12,4	13,6	12,8	13,0

Източник: Аграрни доклади на МЗХ за 2010-2016 година

През 2008 г. аграрният стокообмен формира 9,2% от общия на страната, а през 2009 г. този дял нараства до 13,1% и се поддържа в приблизителни граници до края на наблюдавания период.

Фиг. 2.8. Динамика на относителния дял на търговията с аграрни продукти в общия обем на външнотърговския обмен
Източник: Аграрни доклади на МЗХ за 2010-2016 г.

От диаграмата на фиг. 2.8. е видно, че делът на износа на аграрни стоки в общия външнотърговски обмен на България нараства през 2009 г. с повече от 4 процентни пункта и тази разлика се поддържа през целия наблюдаван период. Най-високи са стойностите на дела на аграрни продукти в общия стокообмен през 2013 година, след което се наблюдава спад, но в края на периода делът на износа с аграрни стоки остава с повече от 3,5 процентни пункта по-висок в сравнение с началото на периода.

2.4.1. Търговия на България с аграрни стоки

Присъединяването на България към ЕС през 2007 г. доведе до промяна в структурата на търговията с аграрни стоки. Поради по-изгодните икономически условия за търговия на единния европейски пазар, търговските потоци постепенно се пренасочват към държавите от ЕС, за сметка на други икономически общности и региони.

През последните няколко години се наблюдава постепенно пренасочване на търговските потоци към страните от ЕС за сметка на трети страни, обяснимо с благоприятните икономически условия на единния европейски пазар.

Най-предпочитаните търговски партньори на България сред страните от ЕС са Румъния, Гърция, Испания, Германия, Нидерландия.

В Приложения 2 на разработката са представени данни на НСИ и МЗХ за периода 2008-2015 г. за търговията с аграрни стоки/продукти със страните от ЕС.

Съседните Гърция и Румъния формират общо 40% от изпращанията на аграрни стоки за ЕС през годината и 32,7% от доставките от ЕС.

При търговията със селскостопански стоки с трети страни се наблюдава съществено нарастване на износа за Арабските страни и същевременно свиване на износа за страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (без страните от ЕС и Европейската асоциация за свободна търговия).

През 2015 г. ЕС остава основен партньор в аграрната търговия на България, формирайки 70,7% от общия стокообмен със селскостопански стоки на страната. Сред страните от ЕС, най-значителен обмен на селскостопански стоки през целия наблюдаван период е осъществен с Румъния, Гърция, Германия, Испания, Нидерландия, Полша и Италия.

с повече от 3,5 процентни пункта по-висок в сравнение с началото на периода.

2.4.2. Търговия на България със страните от Балканския регион

Аграрната търговия със страните от Балканския регион запазва своето значение, въпреки тенденцията за пренасочването на стокообмена към други направления след присъединяването на България към ЕС.

Страните от Балканския регион имат съществен дял в аграрната търговия на България, продиктувано от тяхната териториална близост. Като цяло, България формира положително търговско салдо със страните от балканския регион, като през 2010 г. то достига 681,8 млн. щ.д., над два пъти повече спрямо предходната година. (виж. таблица 7 и таблица 8).

Таблица 7

Търговия с аграрни стоки със страни от Балканския регион - Износ – щ.д

Държава	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Албания	50800	38863	30221	27195	27519	28368	20784	13669
Босна и Херцеговина	6007	6906	6479	13724	10877	15680	10093	12443
Гърция	344519	378450	415810	597063	613412	720308	494448	496088
Косово	0	0	0	25177	16540	11011	13866	12271
Македония	45010	32049	46365	73647	70788	60321	38512	49469
Румъния	475205	447621	749271	847005	609800	595306	460079	453909
Словения	6565	4830	4300	4870	4444	4690	3400	5122
Сърбия	27000	18457	17619	25385	33555	41319	29266	32908,0
Турция	321307	217935	311726	387614	213166	322477	210538	269361
Хърватия	0	14850	16953	18451	19309	13933	18925	27047
Черна гора	3403	6663	8800	7730	8755	9898	3694	7907
ОБЩО:	1300240	1166641	1607545	2027844	1627169	1829310	1303604	1379954

Източник: Аграрни доклади на МЗХ 2010-2015

В Таблица 7 са представени данни за износа на аграрни продукти към съседните Балкански страни. В целия наблюдаван период 2008-2015 година най-голям износ е осъществен за Румъния, с най-големи обеми през 2010 и 2011 г.

Следващите търговски партньори, към които са изнеси най-голям обем агропродукти са Турция и Гърция, като при тях най-голям обем в износа е регистриран през 2011 година.

Най-малък търговски обмен по отношение на износа е осъществен с Черна гора и Босна и Херцеговина.

В Таблица 8 са представени данни за износа на агропродукти за балканските страни за периода 2008-2015 г.

Таблица 8

Търговия с аграрни стоки със страни от Балканския регион - ВНОС – щ.д

Държава	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Албания	377	549	1595	15204	2654	3135	3517	5725
Босна и Херцеговина	11	36	71	988	1332	756	120	347
Гърция	324870	289402	367538	423517	435074	447647	294900	302558
Косово	0	0	0	29	17	10	529	683
Македония	35153	44124	44090	30016	27527	35831	32485	26291
Румъния	268924	263615	347364	475129	395246	406527	316641	371429
Словения	12539	16880	16665	13011	7357	7150	3658	6356
Сърбия	22760	47545	37233	49723	48341	34971	25769	65583
Турция	135982	172259	107399	95240	85857	112212	86011	101300
Хърватия	7064	3895	3773	3232	3132	5579	17872	17010
Черна гора	35	0	17	0	1	74	165	6
ОБЩО:	807722	838256	925745	1099316	1006538	1053882	781667	897293

Източник: Аграрни доклади на МЗХ 2010-2015

Тенденцията от последните години България да формира положително салдо в търговията с аграрни стоки със страните от региона продължава, като през 2011 г. то достига 926,4 млн. щ. д. - с 34% повече спрямо предходната година.

Основни търговски партньори и при вноса на селскостопански продукти остават Румъния, Турция и Гърция, като най-голям обем внос се регистрира от Гърция, следван от този на Румъния.

През 2015 г. обменът на селскостопански стоки с Балканските страни (включително тези от ЕС и Турция) възлиза на 2 277 млн. евро (35,3% от общия аграрен стокообмен) - с 9,2% повече в сравнение с 2014 г., в резултат от увеличение както на българския износ (с 5,9%), така и на вноса (с 14,8%). Положителното търговско салдо за България в аграрната търговия с тези страни се свива със 7,5% на годишна база, до 482,7 млн. евро.

Основни партньори в аграрната търговия на България сред Балканските страни през са Румъния, Гърция и Турция, като и при трите износът от България надхвърля съществено вноса от съответната страна. Отрицателно търговско салдо се отчита само при търговията със Сърбия и Словения.

Проведеното изследване на влиянието на европейската интеграция върху търговията на България, потвърждава основните предизвикателства на единния европейски пазар и позволява да бъдат направени следните **обобщения и изводи към втора глава.**

Задълбочаващите се процеси на глобализация и интеграция, ускоряването на либерализацията, засилването на конкуренцията на международните пазари и силно регулирания европейски пазар, изисква необходимостта от въвеждане на съвременни международни стандарти в българските предприятия.

Основните ефекти на глобалната финансова криза върху износа на България като периферен район са свързани със:

- Рецесията в еврозоната потиска търсенето на износ от страните от периферните райони и в някои страни се наблюдава остър спад на поръчките за износ. Това обуславя и бъдещо слабо търсене на продукти от региона, а ключовият фактор за икономическото възстановяване е растежът на производство. Независимо,

че индустриализацията безспорно е двигател на прогреса, природните условия в България са изключително подходящи за развитие на аграрния сектор.

- Възстановяването на износа през последните десетилетия в България показва, че търгуемите сектори могат да допринесат значително за икономическия растеж през следващите години. Особено внимание следва да се обръща на аграрния сектор, който може да генерира значителни ползи в условията на подпомагане на аграрното производство по различни програми и фондове. Бързата интензификация на този сектор може да допринесе големи ползи за икономиката на страната ни.
- Износът продължава да бъде единственият двигател на икономическия растеж. Потреблението и инвестициите продължават да се ограничават, отразявайки слабото инвеститорско и потребителско доверие в условията на висока безработица и растяща инфлация.
- Основните търговски партньори в търговията аграрни стоки сред Балканските държави са Гърция, Турция и Румъния. Засиленият търговски обмен с тези страни е обусловен основно от териториалната близост, както и от коректните търговски взаимоотношения.
- Членството на страната ни насърчава търговските взаимоотношения с останалите страни.

Фактът, че европейските потребители имат достъп до широк спектър от качествени стоки и услуги, чиито цени не се покачват изкуствено от вносни мита и такси, представлява пряка последица от единния пазар. „Освен да бъде привлечен и стимулиран да купува, потенциалният потребител трябва да бъде и информиран за нови стоки и услуги, които се редлагат в сравнение с досега съществуващите, като в същото време спечели доверието на купувача“ (Боянова, 2020). Прилагането и възползването от всякакъв вид протекционистични мерки от държава членка би породила съществени сътресения в търговските отношения и потоци в целия ЕС. Селското стопанство е било, е и ще бъде сред основните политики на страните от ЕС, поради неговото значение за продоволствената сигурност и устойчивост на селските райони (Бянов, 2015, стр. 134).

Анализът на ОВТП на ЕС показва, че все още ЕС запазва протекционистични бариери срещу вноса от трети страни в редица сфери. Дори и при най-либералния сценарий за бъдещето ще трябва да мине много време преди Австралия и Нова Зеландия да могат да продават свободно селскостопански стоки или Китай - текстил и облекло на пазара на ЕС, но въпреки това, може да се направи изводът, че промените, които се извършват в ОВТП на ЕС, са в посока на либерализация и че този процес ще продължи.

По отношение на търговията с аграрни стоки и продукти, следва да се отбележи, че аграрният сектор е единственият в икономиката на България, който през целия период от присъединяване на страната ни към ЕС има положително търговско салдо.

Логичен е търговският обмен с Балканските държави, тъй като териториалната близост предполага значителни облекчения за търговския обмен. Поради това в целия наблюдаван период търговският обмен с аграрни стоки заема над 20% (в някои години от периода и значително повече) от общия търговски обмен на страната.

За засилване на търговията с аграрни стоки и продукти в значителна степен заслугата е и на различните форми за подпомагане на аграрния сектор, което ще се коментира в следващия раздел на разработката.

Глава трета Периферният регионализъм и ОСП на ЕС

3.1.1. Инвестиционни аспекти на периферния регионализъм

Повишаването на конкурентната способност на районите се свързва с основана на знанието икономика, въвеждане на високотехнологични производства и е в пряка зависимост от взаимодействието между образователната система, научно-изследователските институти и потребностите на бизнес сектора. Подобна целева насоченост трябва да бъде застъпена в Националната стратегическа референтна рамка (НСРР) и в политиките на отделните райони.

Основен двигател на икономически растеж и постигане на по-висок жизнен стандарт в развитите държави са секторите, свързани с иновации. В България делът на тези сектори в общата добавена стойност (25.5%) и в заетостта (23.1%) са почти наполовина по-ниски от средните за ЕС (съответно 46.2% и 40.7%). Независимо от това, забелязват се и положителни тенденции за нарастваща роля на тези сектори.

В проучванията на ЕК за иновациите, България се определя като една от „догонващите страни“ в иновационната дейност. Изоставането в икономическото развитие на районите, изисква да се включат по-разнообразни и широко-обхватни приоритетни оси в повече оперативни програми, целящи създаване и подпомагане развитието на иновативни клъстери и структури в районите.

Според резултатите от проведено изследване на познаваемостта и нагласите към България като инвестиционна дестинация, страната ни в последните години е предпочитана за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции. Констатирано е, че 70% от включените в изследването потенциални инвеститори смятат, че България се ползва с добър имидж в чужбина.

През 2013 г. България е на второ място по привлекателност за инвестиции, сравнена с Румъния, Словакия, Сърбия, Турция и Украйна, докато през 2011 г. е класирана на четвърто място сред конкурентните си държави в региона.

От чуждестранните инвеститори Гърция заема първо място по инвестиции в банковия отрасъл и притежава значително участие в сферата на телекомуникациите, рекламните и консултантските услуги, туризма и други.

По данни на гръцкото посолство у нас оперират над 3700 гръцки компании, осигуряващи работа на около 90 хил. души. Гръцките предприемачи изтъкват като основни мотиви за стъпването си на българския пазар географската близост, членството на двете страни в Европейския съюз, добре квалифицираната работна ръка (особено в сектора на информационните технологии), силната позиция на гръцките банки в страната и не на последно място - ниските разходи за труд.

Статистика за преките чуждестранни инвестиции, обявена от БНБ през първото тримесечие на 2010 г. отхвърля опасенията на редица международни анализатори, че българската икономика ще пострада от кризата в Гърция, тъй като гръцкият бизнес се нарежда на второ място по дял на инвестирани средства в страната ни.

На първо е Холандия, инвестирала в икономиката на България 512 млн. евро. По данни на БНБ по-големите постъпления от страна на Холандия и нетните плащания към Австрия и Германия се дължат основно на регулярни движения по револвиращи вътрешно-фирмени кредити.

Въпреки слабите инвестиции в страната ни, тя все пак заема 15-то място в Европа по брой на новосъздадени работни места в резултат на задгранични

инвестиции. В чуждестранни компании, открили у нас заводи, цехове и офиси работят близо 4 хил. души (Киров, 2017).

Сравнението с балканските страни не е обнадеждаващо – в Сърбия инвеститорите са създали над 4 пъти повече работни места (16400); резултатът е близък с този на Франция, отчитаща 16980 работни места чрез чуждестранни инвестиции, а Румъния е четвърта в класирането със 17500 работни места.

Според теориите за международната търговия, икономическата интеграция стимулира постепенното намаляване на различията в икономическото развитие между държавите, които участват в нея. Развитието на търговията и трансферите на капитал, технологии и управленски методи се приемат за основните движещи сили на този процес.

Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) са от особено значение за процеса на скъсяване на дистанцията в развитието между отделните държави, въпреки че някои автори се отнасят скептично към нарастващата роля на ПЧИ, някои дори ги приемат за форма на неоколониализъм.

Излагането на конкурентния натиск на останалите държави също се свързва с определена цена за присъединяващите се държави, тъй като по-малко конкурентните производства се принуждават да напуснат пазара. Налага се изводът, че колкото по-подготвени са националните икономики да се справят с конкуренцията в рамките на ЕС, толкова по-малки ще са предизвикателствата за тях, вследствие на по-негативните интеграционни ефекти. По принцип се смята, че интеграцията стимулира икономическия растеж, но печалбите и загубите в резултат на интеграцията се разпределят неравно между отделните държави, региони и икономически сектори.

В края на XX век отварянето на бившите планови икономики към Западна Европа се свързва с увеличаване на европейските инвестиции, които по данни Световната банка възлизат на 94 млрд. долара. Въпреки това, редица критици изтъкват факта, че постепенната интеграция в европейската икономика на икономически по-слабите държави на практика спомага за превръщането им в периферия. Причината за това е, че по-силните икономически западноевропейски стопанства използват държавите в преход за производствена база на понископроизводителните си сектори. Независимо, че формално пълноправното членство засилва процесите на икономическа интеграция, възможностите за засилване конкурентоспособността на по-слабите икономики в ЕС остават неблагоприятни в голяма част от секторите на икономиката. Икономическата интеграция притежава потенциал да подпомогне по-слабите държави да догонват икономически по-развитите държави, но същевременно тя носи определени рискове за новите държави-членки, ако те не притежават достатъчна степен на конкурентоспособност. Добър пример за това, колко рисково може да е членството в ЕС, ако страната не е готова за това, е интегрирането на Гърция в ЕС. Същото може да се каже и за страните от последното разширяване на ЕС, вкл. България, която 10 години след приемането ѝ в ЕС продължава да заема незавидно място в класацията на ЕС по равнище на БВП и конкурентоспособност на икономиката.

Въпреки предизвикателствата, пред които могат да се изправят по-слабо развитите държави при присъединяването си към ЕС, може да се твърди, че ако са умело използвани, предприсъединителният и присъединителният процес могат да създадат благоприятни възможности за повишаване равнището на националното благосъстояние. Трите основни канала на въздействие следват различна логика на действие: регионалната политика на ЕС следва логиката на разпределение, институционалните критерии на Общността влияят чрез регулативните си

последствия, а икономическата интеграция би следвало да осигури необходимата за конвергенцията ефективност.

Европейската интеграция трябва да съдейства за изравняването на стандарта на живот на по-слабо развитите с по-добре развитите държави. Независимо че отделните държави са следвали различни пътища на развитие, очаква се всички те да успяват да намалят значително различията си спрямо средните стойности на развитие в ЕС.

В светлината на разглежданата в разработката тема, особено значение за развитието на аграрния сектор и увеличаване износа на аграрни стоки към съседните страни имат инвестициите в аграрния сектор по различни програми и преки субсидии. „С реализирането на инвестициите се цели постигането на широк кръг от последствия с разнообразен характер-финансово-икономически, технологични, социални, екологични и др.“ (Киречев, 2011, с. 391).

В реформираната Общата селскостопанска политика на ЕС се въвежда многопластова структура на директните плащания за периода 2015-2020 г., с оглед по-справедливо и по-ефективно насочване на директното подпомагане.

За кампания 2015 земеделските производители се подпомагат по 17 схеми за помощ на земеделски производители в растениевъдство и животновъдство и 6 различни мерки за подпомагане, включително за биологично земеделие (ДФЗ - Кампания 2015, 2016). Регистрирани над 115 400 заявления за подпомагане, като от 1 октомври 2015 г. до 28 юни 2016 г. за директни плащания са оторизирани финансови средства в размер на 1 954 029 194 лева.

С цел осигуряване на последователност на прилаганата политика и отчитане на националната специфика, България продължава да прилага Схема за единно плащане на площ (СЕПП). Промените в схемата за новия програмен период се свързват с намаляване на минималния размер на допустимото стопанство от 1 ха на 0,5 ха, с минимален размер на парцела 0,1 ха. Нова предоставя възможност да бъдат подпомогнати по-голям кръг земеделски стопанства.

През кампания 2015 продължава да се прилага Схема за преразпределително плащане, която цели насърчаване на икономически по-уязвимите малки и средни стопанства (ДФЗ - Кампания 2015, 2016).

Схемата е с бюджет 109 362 469 лева и определя по-високо единно плащане на хектар за първите 30 хектара на всяко стопанство, допустимо за подпомагане по СЕПП. Тази мярка би могла да има изключително висок ефект за насърчаване на стартиращите земеделски производители, които са затруднени да си осигурят необходимата техника и препарати за осъществяване на дейността. По принцип насърчаването на дребния и среден бизнес в селското стопанство би могло да бъде ефективен инструмент за предотвратяване обезлюдяването на селските райони, както и за завръщане на младите хора в тези райони и осигуряване на заетост не само на земеделските производители и техните семейства, но и наемане на допълнителна работна ръка при разширяване на производството.

Според (проучване на Евробарометър 440: „Европейците, земеделието и ОСП“, 2016) 74% от българите смятат, че за ЕС земеделието и селското стопанство са много значими; 59% от анкетираните българи споделят, че според основна цел на ОСП трябва да бъде развитие на селските райони при съхраняване на природните дадености; 78% от българите са убедени, че ОСП е от полза не само за земеделските стопани, а е от полза за всички граждани на ЕС (Европейската комисия, 2017а).

Общата селскостопанска политика (ОСП) е отговор на необходимостта от осигуряване на необходимия жизнен стандарт за 22 милиона земеделски стопани и работници, както и за осигуряване на стабилно и разнообразно предлагане на храни за

500-те милиона европейски граждани. ОСП е обща политика за всички 28 държави от ЕС, съдейства за повишаване на конкурентоспособността и устойчивостта на селското стопанство в ЕС, осигурявайки директни плащания, целящи стабилизиране на приходите и развитие на земеделието.

За периода 2014-2020 година е предвиден бюджет за ОСП от 408,31 милиарда евро. От тях 308.73 милиарда евро са предназначени за директни плащания, а 99,58 милиарда евро ще бъдат насочени за развитие на селските райони.

За настоящия програмен период се очаква в земеделските райони на България по линията на ОСП да се инвестират 7,4 милиарда евро (Европейската комисия, 2017).

Основни политически приоритети, за които трябва да се използва финансирането по линията на ОСП са разкриване на работни места и гарантиране на устойчивост в селското стопанство; модернизиране, иновации и качество. Страната ни разполага с известна гъвкавост да пригоди директните плащания и програмата си за развитие на селските райони към своите специфични потребности.

Новата ОСП предвижда подобряване на екологичните параметри на земеделските земи чрез въвеждане на задължителен компонент „екологизиране“ на директните плащания.

Прилага се нова Схема за плащане за селскостопански практики, благоприятни за климата и околната среда (зелени директни плащания). Въвежда се ново изискване на ЕС - земеделските стопани, имащи право да получат плащане по СЕПП, се задължават да спазват практики за диверсификация на културите, да се грижат за запазване на постоянно затревените площи и поддържане на екологично насочените площи в рамките на всички площи земя, в зависимост от структурата на конкретното земеделско стопанство, неговия размер и вида на отглежданите култури.

Безспорно, в резултат на ОСП в селското се влагат значителни средства, но независимо от това, земеделието у нас все още не е печеливш отрасъл. От една страна членството на страната ни в ЕС стимулира търговията със страните от Съюза – 65% от износа на аграрни стоки е за ЕС; 75% от вноса на такива стоки е от ЕС. Земеделството генерира допълнителни услуги към други отрасли на икономиката и допринася да положителното търговско салдо с агро-храни. Освен това, развитието на селското стопанство в значителна степен допринася за развитието на селските райони и повишаване на заетостта в тях. Чрез тези ефекти селското стопанство косвено участва в създаването на 12-15% от БВП на България. „Икономиката е сбор от множество предприятия, които произвеждат продукти и услуги за задоволяване на човешките потребности“ (Бойчев, 2019, стр. 508).

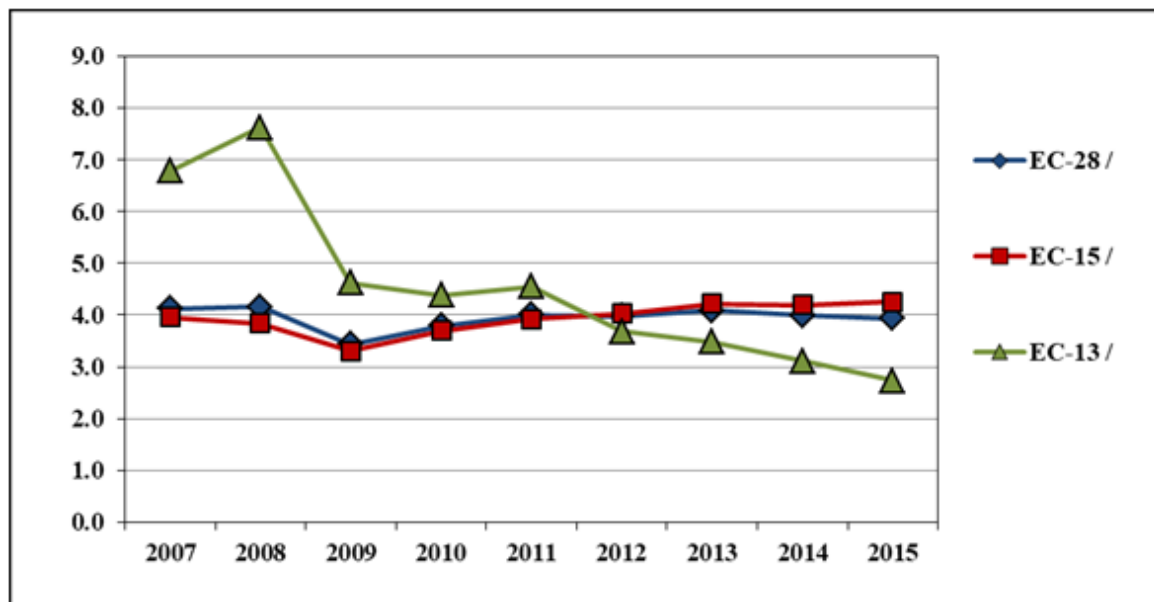
Анализирайки инвестициите в селското стопанство, следва да проследим ефекта от използването на директните плащания от ЕС върху жизнеспособността на селскостопанското производство.

Относителният дял на земеделския сектор в брутната добавена стойност на ЕС-28 е 1,5%, което отбелязва намаление спрямо 2007 г. с 0,2%, независимо от общото увеличение в стойността на брутната добавена стойност.

В този период под формата на преки субсидии са изплатени 359,8 млрд. евро.

Съотношението между реализираната в сектора брутна добавена стойност и сумата на директните плащания общо за ЕС показва, че през 2015 г. едно евро субсидия носи 3.93 евро добавена стойност. Динамиката в промените на този индекс е представена на фиг.3.1. От диаграмата е видно, че движението на индекса е специфично за отделните групи страни. Общо за страните от ЕС-28 се отбелязва ясно изразена тенденция към нарастване стойностите на индекса, нарушена в началото на икономическата криза 2009 г. и незначителен спад в последните две години.

Траекторията на изменение на индекса е почти идентична за страните от ЕС-15 и за целия ЕС, докато изменението на индекса в страните от ЕС-13 следва съвсем различен ход.

Фиг.3.1. Съотношение между brutната добавена стойност и директните плащания за периода 2007-2015 г.

Източник: (Иванов, и др., 2017, стр. 18)

Динамиката на страните на ЕС-15 е повлияна от нарастване на brutната добавена стойност от селскостопанското производство и намаляваща сума на субсидиите, което обуславя повишаване на ефекта от субсидиите от 3.92 евро през 2011 г. до 4.25 евро в края на наблюдавания период.

За държавите от ЕС-13 динамиката на изменение на индекса очертава тенденция на намаляващ ефект от директните плащания. При тях сумата на субсидиите постоянно нараства, а размерът на добавената стойност има силно изразени годишни колебания, което понижава ефективността на субсидиите, като намалява от 4,55 евро на единица до равнище, което е по-ниско от средното за ЕС-28. Това довежда до извода, че в тези страни плащанията в аграрния сектор носят най-малка стойност. Това поражда съмнения относно необходимостта им в тези държави, съответно целесъобразността при разпределение на общите средства на ЕС.

Директната подкрепа по принцип се определя като ефективен инструмент на ОСП относно повишаване доходите на земеделските производители, но ефектът значително варира по отделни подсектори на селското стопанство, което е причина за формиране на дисбаланси в производствената му структура. Това налага мнението, че постигането на желаната ефективност от подпомагане чрез преки плащания в селското стопанство изисква по-задълбочено проучване и идентифициране на конкретните потребности, специфични за аграрния сектор в отделните държави-членки, както и търсене на необходимата синергия между двата стълба на Общата селскостопанска политика в ЕС.

От въвеждането на ОСП като инструмент за подпомагане на аграрния сектор, до началото на 90-те години тя се развива в един стълб, с политика, фокусира единствено върху подкрепа на производството. От началото на 90-те години на XX

век целта на ОСП се ориентира към по-висока устойчивост на аграрния сектор и нарастване на задълженията на земеделските производители относно опазване на околната среда. Така вниманието на ОСП се насочва към подкрепа на доходите на заетите в аграрния сектор чрез необвързано подпомагане на единица обработваема площ. При новите страни-членки на ЕС във връзка с липсата на референтен период се прилага Схема за единно плащане на площ (СЕПП). По този начин директните плащания се организират като необвързани с производството, а на единица площ. Те формират основен дял от бюджета на ОСП и са основна форма за подпомагане на земеделските производители.

В последните години селското стопанство в България е един от най-силно развиващи се отрасли в българската икономика. Възвръщаемостта на инвестициите в селското стопанство за пет години е нараснала до почти 20% (УниКредит Булбанк, 2017).

Съществено предимство на този отрасъл е и най-ниската задлъжнялост в българската икономика. Добри са перспективите за неговото развитие и нарастване на инвестициите. Очаква се до 2030 г. глобалното увеличаване на търсенето на хранителни продукти да нарасне с над една трета, което ще постави България в изгодна позиция поради благоприятните географски и климатични условия.

Зърнопроизводството вероятно ще запази доминиращите си позиции и в бъдеще, но пред българските земеделски производители се откриват възможности да спечелят много от един преход на сектора към ниши, генериращи висока добавена стойност – зеленчукопроизводство, производство на екологично чисти продукти и био продукти, по-интензивно развитие на животновъдство.

Очаква се още по-голяма популярност да получат етерично-маслените култури (преимуществено лавандула и маточина), повишаване на интереса към овощарство и зеленчукопроизводство, както и по-големи инвестиции в животновъдството.

3.2 Разширяване влиянието на центъра

Глобализацията и търговските споразумения на отделните държави са в пряка зависимост от разширяване влиянието на центъра. Когато страна, членка на СТО сключи в организацията споразумение за създаване на преференциална търговска общност, тя на практика си осигурява по-благоприятни условия за външнотърговските отношения в сравнение с останалите страни-членки. Тези споразумения всъщност влизат в явно противоречие с основния принцип на глобалната търговия за единно третиране на всички държави, подписали ГАТТ и ГАТС. Преференциалната търговия в същността си е преференция, която смалява полето на действие на СТО.

От друга страна, не може да се отрече безспорният факт, че преференциалните регионални търговски споразумения (РТС) са важна характеристика на съвременната международна търговия, а лидер в преференциалната търговия е Западна Европа със 70% преференциална основа във външната търговия. Така се формира обективно противоречие между две основни тенденции в международната търговска практика – от една страна задълбочаване на глобалния подход в регулирането ѝ, а от друга страна – разширяване зоната на преференциалната търговия. С цел намаляване остротата на този проблем, международната общност разработва конкретни условия, по които СТО акцентират регионалните търговски споразумения:

- След създаване на РТС равнището на търговска защита не бива да бъде по-високо от съществуващото преди създаването на преференциалната общност.

- Когато след създаването на Митническият съюз общи митнически тарифи водят до влошаване на митническия режим в търговските взаимоотношения между страна – членка на Съюза и трета страна/и, следва да се проведат преговори със засегнатата страна и ако тя е страна на СТО, трябва да има право на компенсации чрез предоставяне на тарифни отстъпки по други позиции.
- Споразумението за създаване на РТС следва да включва преобладаваща част от търгуваните стоки.
- РТС следва да имат взаимен характер, т.е. преференциите или отмяната на митата следва да засягат отношенията между страните-членки в двете посоки на търговските взаимоотношения – внос и износ. Изключение от това правило следва да се допуска в случаите, когато в РТС участват развиващи се и развити страни. В този случай е възможно прилагането на асиметричен подход, при който преференциите от развиващите се към развитите страни са по-големи, отколкото тези в обратната посока;
- РТС не бива да предвиждат преходен период до пълното реализиране на преференциите.

Комитетът по регионалните търговски споразумения към (КРТС) към Световната търговска организация дали заявените РТС отговарят на условията и извършва първоначалната им регистрация. Той осъществява и текущия контрол относно спазване на условията по споразуменията.

Световната търговска организация и разширяването компетенциите на ЕК също имат отношение към нарастващото влияние на центъра. В съответствие с Римския договор, Комисията притежава изключителни компетенции да води от името на Общността търговски преговори, както и да предлага за подписване търговски споразумения. Тези компетенции са били напълно достатъчни в рамките на традиционното разбиране за търговската политика, засягащо единствено тарифните и количествени инструменти, използвани като регулатори в международните търговски взаимоотношения. След Уругвайския кръг преговори, съдържанието на понятието „търговска политика“ претърпява съществено развитие в две направления (Стефанов С. , 2009), (Николов Н. М., 2016):

- Към търговията със стоки се добавя ново, обширно поле за регулативна дейност – търговията с услуги.
- В сферата на компетенциите на компетенциите на СТО се включват т.нар. свързани с търговията въпроси. Първоначално към тях се отнасят конкуренцията, инвестициите и интелектуалната собственост. Постепенно кръгът на компетенциите се разширява и вече включва опазване на околната среда, спецификата на развиващите страни, както и социалната политика и борбата с корупцията. Тези нови предизвикателства изискват адаптиране на регулативния механизъм по начин, позволяващ на Общността пълноценно да участва в преговорите.

Последиците от действието на Договора от Лисабон също са важен фактор относно разширяване влиянието на центъра. Една от честите критики към Конституционния договор при референдумите за ратифицирането му се свързват с някои от постановките му, приемани като заплаха за бъдещето на европейския икономически и социален модел. Всъщност, и днес продължава да е актуален въпроса доколко тези критики са основателни.

Приети са минимални промени, насочени към подобряване управлението на текущите политики, оказващи влияние върху бизнеса и са поставени на съвременна и

стабилна правна основа. Опростява се процесът на вземане на решения посредством разширяване приложното поле на гласуването с квалифицирано мнозинство.

Друга промяна се свързва с премахване на от списъка с целите на ЕС в Конституционния договор позоваването на „свободната и недеформирана конкуренция“, а се добавя „защита на гражданите като нова цел в отношенията със света (Стойчев, 2008).

Тези промени вероятно няма да окажат съществено въздействие върху текущите политики на ЕС, свързани с бизнеса, но със сигурност притежават потенциал да повлияят върху дългосрочната политика и посоката на развитие на ЕС.

Основният акцент в Лисабонския договор и в Конституционния договор не е икономическата проблематика, а по-скоро постигане на икономическа интеграция чрез създаването на единен вътрешен пазар, притежаващ политически, социални и екологични аспекти.

Особено място в политиката на ЕС в последните години заемат проблемите на енергетиката и климатичните промени (Стойчев, 2008). Опазването на околната среда се свързва с противодействие на климатичните промени, а в областта на енергетиката се търси солидарност между страните в ЕС по проблемите на добиване на енергия и развитие на европейските енергийни мрежи.

Мерките за социална сигурност са допълнени с възможност за използване на стопиращи механизми в извънредни ситуации. Ако една страна-членка смята, че е застрашен конкретен аспект от системата ѝ за социална сигурност, тя може да потърси решение на проблема в Европейския съвет. Всичко това не бива да се свързва с подценяване на икономическите проблеми, тъй като основополагащия принцип за свободното движение на хора, стоки, услуги и капитал е запазен паралелно със забраната на всеки вид дискриминация на национална основа. Като правило икономическите политики (с изключение на монетарната политика в страните, приели единната парична единица – евро) са споделена компетентност на ЕС и отделните страни-членки. Такива са и специфичните политики в областта на заетостта, селското стопанство, защитата на потребителите, транспорта, научните изследвания, образованието и професионалното обучение (Договор от Лисабон, 2007).

Важна област, в която също са предприети промени е разширяването на принципа на вземане на решения с квалифицирано мнозинство, но преобладаваща част от икономическите проблеми, засегнати в действащите договори – вкл. структурните фондове и кохезионен фонд, както и общата транспортна политика. Предвижда се този механизъм да се прилага и в нови области – европейската енергийна политика и защита правата на интелектуална собственост (Стойчев, 2008).

Предвидена е възможност за разработване на принципи и условия относно предлагането на услуги от общ икономически интерес във важни индустрии като енергетика, телекомуникации, водоснабдяване. Страните също могат да координират своите усилия на европейско равнище в области като промишлеността и туризма, както и да се включат в идеята за създаване на европейско изследователско пространство.

Области, за които се приема, че са от фундаментален икономически интерес (данъчно облагане, социално осигуряване, финанси на ЕС и други) остават в сферата единодушно вземане на решенията. В същото време се посочва, че инициативите на ЕС за координиране на социалната политика нямат за цел пълно хармонизиране на националните системи, а имат само допълващ характер.

С промените се засилва ролята на Европейски парламент в процеса на формиране бюджета на ЕС чрез прилагането на обичайна законодателна процедура,

но във връзка с продължаващата доминираща роля на страните членки, се подлага на съмнение дали това би оказало реално влияние върху процеса на разработване и приемане на бюджета на ЕС.

С приетите мерки лидерите на ЕС дават ясен знак за поставяне на рамки при трансфера на суверенитет от страните членки към ЕС. Това също потвърждава разширяването на влиянието на центъра.

По отношение на икономическото управление на Евроразоната също се прилага използване на квалифицирано мнозинство при вземане на решения, вкл. относно координацията на икономическата политика, насочена към противодействие на прекомерните дефицити.

По-силна роля се отредява на Европейската комисия, с право за отправяне на предупреждение към страните, в случай, че тяхната икономическа политика е в противоречие на тези насоки или би могла да застраши функциониране на Европейския монетарен съюз.

Промените в Лисабонския договор спрямо Конституционния договор са форма на стратегическо пренасочване от конкурентните пазари към “защита” и по-ясно изразена роля на намеса на националните правителства на пазара. Конкуренцията се разглежда като средство, обслужващо вътрешния пазар.

За отношенията с други страни по света, се посочва, че ЕС следва да допринася за защитата на своите граждани, което прави международните споразумения за свободна търговия по-малко вероятни. Възможно е те да бъдат разглеждани от страните, които не членуват в ЕС, като знак, че Съюзът приема глобализацията и конкуренцията като негативни явления и че гражданите и икономиките трябва да бъдат защитавани от тях.

Лисабонският договор поражда и други проблеми, произтичащи от общите клаузи. Институционалните промени, насочени към осигуряване на по-ефективно вземане на решения могат да повлияят положително върху икономическата интеграция и управлението ѝ.

ЕС ще изпитва огромни затруднения, ако продължава да провежда своята икономическа политика по традиционния начин, предвид колко още би следвало да се направи за икономическата интеграция: продължаващо развитие на единния вътрешен пазар; разработване на подходящи инструменти за решаване на енергийни и екологични проблеми в ЕС; повишаване на европейската конкурентоспособност и гарантиране на стабилност на европейския социален модел (Стойчев, 2008).

Светът се променя, поради което на ЕС са необходими нови мерки за постигане на целите, които включват и незаконодателни мерки; гарантиране точно прилагане на приетите клаузи; използване на инструменти на страните, желаещи допълнително интегриране на своите икономики. Продължава да е актуален дебатът относно бъдещата политика на ЕС, защото без постиженията на единния вътрешен пазар и ефектите от глобализацията, съществува реална опасност европейската икономическа интеграция да отслаби позициите си.

3.3 Въздействие на ОСП върху периферния регионализъм

Общата селскостопанска политика е израз на партньорството между селското стопанство и обществото, между обединена Европа и нейните граждани, заети в селското стопанство. Тя е основана на три основни принципа:

- свободна търговия в рамките на Съюза на база на общи цени;
- преференции за производството;

- обща финансова отговорност.
Основните цели на Общата селскостопанска политика са:
- гарантиране на приемлив жизнен стандарт на селските стопани в рамките на ЕС;
- съдействие за повишаване производителността в селското стопанство, с цел осигуряване на непрекъснато снабдяване на потребителите с храна на достъпни цени.

Посочените цели се споделят от всички страни в рамките на ЕС, тъй като нито една от тях не би могла да бъде постигната без предоставяне на финансова подкрепа за селското стопанство. Смята се, че при една обща политика за развитие на селското стопанство, бюджетните ресурси ще се разпределят по-добре и използват по-ефективно, отколкото при 28 различни политики.

Общата селскостопанска политика, обаче, се нуждае от реформиране, тъй като в сегашния си вид води до производство на излишъци при някои видове земеделски култури. Реформите в ОСП, започнали още през 1992 г., съществено променят съдържанието ѝ и понижават нивото на подкрепа, предоставяна на европейските земеделски стопани. В процеса на промените субсидиите за произведено количество селскостопански продукти се заменят почти изцяло с директните плащания, които гарантират на фермерите приличен доход, ако изпълняват поставените изисквания, включващи спазване на стандартите за опазване на природата, производството на безопасни храни, грижа за растенията и опазване здравето на животните.

Земеделските производители трябва да поддържат обработваната земя в добро състояние, цел опазване на природните дадености, флората и фауната.

На европейско равнище ОСП гарантира общи правила на единния пазар, съдейства за стабилизиране на пазара, затвърждаване на напредъка, засилване на конкурентоспособността на европейското селско стопанство. ОСП предоставя на ЕС възможност да преговаря със своите търговски партньори по света за целия ЕС (Европейска комисия, 2017).

Като обща селскостопанска политика тя е предназначена за всички държави в рамките на ЕС и се управлява и финансира на европейско равнище със средства от бюджета на ЕС.

През 2013 г. ОСП е реформирана, с цел засилване на конкурентоспособността на аграрния сектор, насърчаване иновациите и устойчивостта в земеделието, подпомагане заетостта и растежа в селските райони.

В края на 2014 г. в 28-те страни на ЕС са регистрирани около 12 млн. земеделски производители, 4 млн. души работят в хранителната промишленост. Двата сектора осигуряват 7% от всички работни места и произвеждат 6% от европейския брутен вътрешен продукт.

След повече от 50 години от създаването на ОСП, Европейският съюз се изправя пред нови предизвикателства:

- опазване на селските райони в ЕС и поддържане на жизнеспособността на икономиката в тях;
- изменение на климата и необходимостта от устойчиво управление на природните ресурси;
- гарантиране на продоволствена сигурност — производството на храни в световен мащаб трябва да се удвои, за да може да се изхрани световното население от 9 милиарда души през 2050 г.

От друга страна, Общата селскостопанска политика е необходима за 12-те милиона земеделски стопани, за да си осигурят един достоен жизнен стандарт, както и за 500-те милиона граждани на Европейския съюз, нуждаещи се от разнообразни и безопасни хранителни доставки. ОСП засилва конкурентоспособността и устойчивостта на селското стопанство на ЕС, чрез основните си инструменти – директните плащания и пазарната подкрепа на земеделските производители (1-ви стълб на ОСП), и програми за развитието на селските райони в Съюза (2-ри стълб на ОСП).

С присъединяването на България към ЕС през 2007 г. се превръща в решаващ фактор за развитие на българското земеделие. Независимо, че през последните години положителният ефект от развитието на отрасъла е резултат основно от вливането на европейски средства и повишения ръст на националните доплащания, земеделското производство се характеризира все още със ниска конкурентоспособност и недостатъчна пазарна ориентация. Всичко това се дължи на натрупаните през годините проблеми (Николова, 2013).

Общата селскостопанска политика предоставя възможност на всяка от държавите-членки да се възползва от допълнителна помощ (Блажева, 2014, с. 21-22):

- за насърчаване на млади хора, стартиращи бизнес в селското стопанство се предоставя финансова помощ в първите 5 години;
- предоставяне възможност държавите-членки да определят по-големи помощи за стопанствата в по-малко облагодетелстваните райони на страната;
- с цел намаляване зависимостта на ЕС от внос са разрешени обвързани с производството плащания под формата на субсидии за ограничен брой продукти – растителни протеини.

Относно подобряване пазарната ориентация на селското стопанство и стабилизиране на позициите на земеделските производители, в Общата селскостопанска политика се предвижда:

- Насърчаване на браншовите и междубраншови организации чрез предвиждане на специфични правила относно конкуренцията – например при производството на мляко, говеждо месо, зърнени храни и зехтин. Създадените организации биха могли да сключват договори за продажба от името на своите членове и по този начин да се осигури по-голяма ефективност.
- Премахване на квотите за захар през 2017 г.
- Променяне на режима на засаждане на лозя с динамичен механизъм за управление на разрешенията за засаждане на нови лозя.

В Общата селскостопанска политика се въвеждат нови инструменти за управление на кризи, характеризиращи се с:

- Временно може да се разрешава на производителите да определят количествата, които да реализира на вътрешния пазар.
- Създаване на кризисен резерв с обща клауза за извънредни ситуации.
- Държавите-членки ще могат в рамките на програмите за развитие на селските райони да използват механизма за превенция на риска, т.е. застраховка на доходите или взаимоспомагателни фондове, както и да разработват програми за секторите, характеризиращи се със специфични трудности.

Друг аспект в Общата селскостопанска политика е екоориентацията. Предвижда се 30% от преките плащания да бъдат насочени към три полезни за околната среда селскостопански практики:

- Диверсификация на културите.

- Поддържане на постоянни пасища.
- Опазване на екологичните приоритетни области.

Министерство на земеделието и храните организира ежегодно провеждане на Българска анкета за наблюдение на селскостопанската и икономическа конюнктура (БАНСИК), се реализира върху цялата територия на България, като поставя основите на една система за познаване на продукцията и селскостопанската конюнктура.

В следващото изложение са представени резултати от анкетите на БАНСИК за периода 2012-2015 година.

Площта със селскостопанско предназначение (ПССП) се формира от обработваемата земя, трайните насаждения, постоянно затревените площи със селскостопанско използване, семейни градини и необработваните повече от три години земеделски земи.

През 2015 год. тези площи намаляват с 0.2% спрямо предходната година.

Таблица 9

Площ със селскостопанско предназначение

Категория	2015 г.		2014 г.		2013 г.		2012 г.	
	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната
Площ със селскостопанско предназначение	5 202 752	46.9%	5 192 940	46.8%	5 258 809	47.4%	5 481 222	49.4%

Източник: (Министерство на земеделието и храните, 2015а, стр. 7)

Данните показват, че въпреки насърчителните мерки по различни програми за селското стопанство, площите със селскостопанско предназначение непрекъснато намалява – докато 2012 г. тя е била 49,4% в края на 2015 г. тя вече е 46,9%.

Използваната земеделска площ (ИЗП) е формирана от обработваемата земя, трайните насаждения, разсадници, постоянно затревените площи и семейните градини.

През 2015 година се наблюдава увеличение с 0.7% спрямо предходната година (Таблица 10).

Таблица 10

Използвана земеделска площ

Категория	2015 г.		2014 г.		2013 г.		2012 г.	
	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната
Използвана земеделска площ	5 011 494	45.1%	4 976 815	44.8%	4 995 111	45.0%	5 122 983	46.2%

Източник: (Министерство на земеделието и храните, 2015а, стр. 7)

Положителна констатация е фактът, че през 2015 г. нараства дялът на използваната площ в сравнение с предходната година - от 44,8% от общата площ на страната до 45,1%, но все още не са достигнати стойностите от 2012 година.

В обработваемата земя са включени площите, при които се прилага сеитбоорот, временните ливади с житни и бобови тревы, угарите и оранжерии.

Относителният дял на обработваемата земя спрямо използваната земеделска площ на страната остава постоянна величина спрямо предходната година. През 2015 година се наблюдава увеличение с 0,7% спрямо предходната година (Таблица 11).

Таблица 11

Обработваема земя

Категория	2015 г.		2014 г.		2013 г.		2012 г.	
	Площ (ha)	% от ИЗП	Площ (ha)	% от ИЗП	Площ (ha)	% от ИЗП	Площ (ha)	% от ИЗП
Обработваема земя	3 493 688	69.7%	3 469 388	69.7%	3 462 117	69.3%	3 294 685	64.3%

Източник: (Министерство на земеделието и храните, 2015а, стр. 7)

За анализ на влиянието на присъединяването на България към ЕС и прилагането на ОСП в страната ни, е полезно сравнение на данните на БАНСИК за периода 2006 – 2015 г. (табл. 12), които показват как се променят площите на обработваемата земя, на използваните земеделски площи и на площите със селскостопанско предназначение в годините преди и след присъединяването на България към ЕС, както и в периода след последните промени на ОСП през 2013 г.

През първите две години от присъединяването на страната ни към ЕС, площта на обработваемата земя намалява спрямо 2006 г., но след това (от 2009 до 2015 г. вкл.) се наблюдава тенденция на постоянно увеличение. Тази тенденция е характерна и за периода след последните промени на ОСП през 2013 г.

Използваната земеделска площ е намаляла със 178 559 хектара от 2006 до 2015 г., което в края на отчетния период е с около 0,035% по-малко площи. За периода обаче от 2013 г. - 2015 г. се наблюдава леко увеличение.

За целия период намалява и необработваната земя от 519 680 на 191 258 хектара, като намалението от 2013 г. до 2015 е с 0.88% (от 216 125 на 191 258 хектара).

Площите със селскостопанско предназначение също намаляват в периода от преди присъединяването на България към ЕС до края на 2015 г. През 2006 г. те са били 5 709 733, а в края на разглеждания период са 5 202 752 хектара, тоест са с 0.91 % по-малко.

В рамките на периода от присъединяването на България към ЕС до последните реформи в ОСП (първия програмен период 2007-2013 г.), в българското земеделие са влезли над 4.5 млрд. лева, които дават мотивация и тласък за по-бързо възстановяване на земеделието. Според официалната агростатистика, тези средства са спомогнали за намаляване на необработваемите площи с повече от два и половина пъти.

Прилаганата ОСП в първия програмен период и получените европейски субсидии позволиха българското зърнопроизводство да се развие толкова, че да достигне показатели за ефективност, съизмерими с тези на водещите европейски страни.

Таблица 12

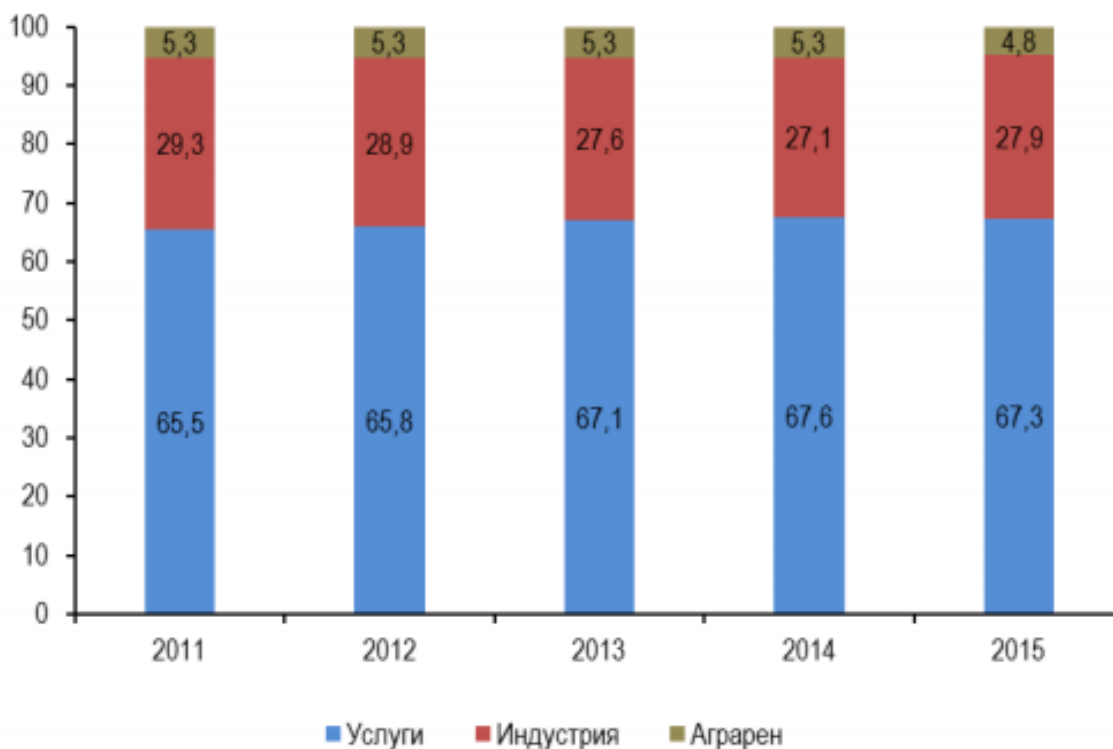
Обработваема земя, използвана земеделска площ и площ със селскостопанско предназначение по години (2006 – 2015 г.)

ЗАЕТОСТ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обработваема земя:	3 089 531	3 057 740	3 060 543	3 122 516	3 162 526	3 227 237	3 294 685	3 462 117	3 469 388	3 493 688

ЗАЕТОСТ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Използвана земеделска площ	5 190 053	5 116 220	5 100 825	5 029 585	5 051 866	5 087 948	5 122 983	4 995 111	4 976 815	5 011 494
Необработвана земя	519 680	550 116	547 381	460 528	441 025	398 624	358 239	263 698	216 125	191 258
Площ със селскостопанско предназначение	709 733	666 336	648 206	490 113	492 891	486 572	481 222	258 809	192 940	202 752

Източник: (Министерство на земеделието и храните, Обработваема земя, използвана земеделска площ и площ със селскостопанско предназначение - динамични редове от 2006 до 2015 година, 2016)

Част от европейските средства, в размер на над един милиард евро, са предназначени за развитие на селските райони и с тях са ремонтирани около 2000 км пътища, над 1500 км водопроводна и канализационна мрежа, реконструирани и новоизградени са над 300 спортни съоръжения. Това са мероприятия, които трябва да съдействат за задържане на местното население в селските райони чрез създаване на нормални условия за живот и по този начин да се предотврати по-нататъшното обезлюдяване на селските райони.

Фиг. 3.2. Брутна добавена стойност по икономически дейности 2011-2015 г.

Източник: (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2016), 2016а, стр. 11)

Относно необходимостта от промени в селскостопанската политика, наложително е финансовата подкрепа на големите стопанства да се предоставя, като се вземат предвид обема на площите, заети с култури, носещи висока добавена

стойност – плодове, зеленчуци, билки, биопродукти. Основанието за това предложение са фактите, представени в диаграмата на фиг. 3.2., от които се вижда делът на брутната добавена стойност по сектори. Величината на брутната добавена стойност в аграрния сектор е със символично значение, основно поради лошата структура на произвежданите продукти.

Очакванията за новия програмен период (2014-2020 г.), са свързани с основните цели, фокусирани върху създаване на по-голяма заетост и осигуряване на достъпност до средствата за финансиране. Общата селскостопанска политика на ЕС е насочена към намиране на ефективни решения за преодоляване изоставянето на земята, обезлюдяването на селските райони и застаряването на селското население в ЕС. За целта се предвижда необходимото финансиране и подкрепа, за гарантиране устойчивостта на селските райони. Новата ОСП въвежда нова структура за директните плащания, по-целева, равностойна и екологосъобразна.

Политиката за развитие на селските райони (втори стълб на ОСП) предвижда общо 85 млрд. евро. Държавите имат право да прехвърлят до 15% от разпределените за тях директни плащания и средствата от първия (пазарни мерки) към втория стълб (развитие на селските райони).

Очаквани ефекти и ползи от прилагането на новата ОСП:

- Запазване потенциала на производството на храни в целия ЕС, за да се гарантира дългосрочната сигурност за европейските граждани. За целта се осигурява подкрепа на фермерските общности, съдействащи за опазване на околната среда, водите и хуманно отношение към животните.
- Активно управление на природните ресурси с цел предотвратяване загубата на биоразнообразие и допринасяне за намаляване на климатичните промени.
- Поддържане на жизнени селски общности, за които земеделието е ключова икономическа дейност, създаваща местна заетост.
- Привличане на млади хора в селските райони и осигуряване на нови, алтернативни икономически възможности за тях.
- Осигуряване за гражданите на ЕС с наличност и избор на безопасна храна с високо качество на разумни цени.

ОСП е приспособена преимуществено към старите страни, което се обяснява с историческия подход на развитие. Тази политика на ЕС не притежава гъвкавост, необходима за посрещане на структурните, икономически и производствени различия в Съюза на 28-те държави.

През изминалия 10-годишен период от членството на страната ни в ЕС, ОСП демонстрира трудно справяне с националните проблеми в селското стопанство – от пазарно, структурно и производствено естество.

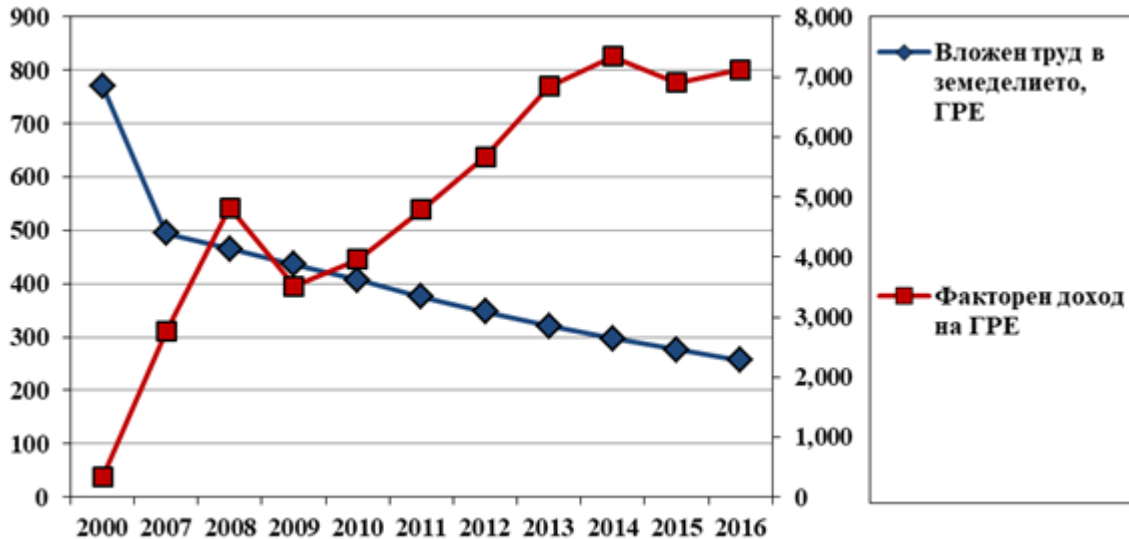
Подкрепата с първи и втори стълб на ОСП е полезна за производителите, но не е достатъчно ефективна, за да осигури достатъчно високи резултати от приложението ѝ, както и да намали негативните, свързани с намесата в управленските решения на фермерите. В България се наблюдава подчертано адаптивно поведение на земеделските производители в управленските и производствени решения, които вземат съобразно конюнктурата на подпомагане.

Необвързаното подпомагане по първи стълб на ОСП разкрива слабости както в България, така и в целия Европейски съюз. На практика земеделието губи предишните темпове на растеж в сравнение с бързо развиващите се страни, а добавената стойност в последните 10 спада до 4 евро на 1 евро субсидия.

3.3.1. Влияние на ОСП върху доходите в земеделието

Едно от най-сериозните постижения от членството на страната ни в ЕС и прилагането на ОСП е забележимото повишаване на доходността в земеделието, постигнато в резултат на намаляване броя на заетите, модернизация на селското стопанство и пререструктуриране на производството.

Стойността на факторния доход бележи трайна тенденция на повишаване след 2007 г. (Фиг. 3.3.)

Фиг.3.3. Вложен труд и факторен доход в земеделието 2000-2016 г.

Източник: (Иванов, и др., 2017, стр. 11)

Данните в диаграмата показват устойчив ръст на доходите след 2007 г., като в края на наблюдавания период се стига до 7000 евро за 1 ГРЕ.

В България земеделието има съществен дял в заетостта в селското стопанство – око 1/3 от заетите в селските райони са заети в аграрния сектор.

В селските райони създаваната добавена стойност на един зает е около 2,3 хил. евро, докато общата добавена стойност в тези райони е 8,6 хил. евро.

Земеделието в България продължава да изпълнява не само икономическа роля в икономиката на страната и домакинствата, но упражнява и социално и културно въздействие, тъй като броят на заетите (макар и сезонно) не се променя съществено, макар и да се отбелязва намаление в отделните периоди.

Независимо, че в наблюдавания период доходността и производителността на труда се увеличават значително (основен принос за това има субсидирането), все още по производителност на труда в селското стопанство България изостава значително в сравнение с останалите страни в ЕС – над 2,5 пъти под средните показатели за ЕС. Това има обяснение със слабо растящата добавена стойност в отрасъла и изоставащата модернизация в производството, както и със значителния брой малки земеделски стопанства, в които се все още се разчита преимуществено на ръчния труд.

3.3.2. Влияние на ОСП върху стопанската структура и инвестициите

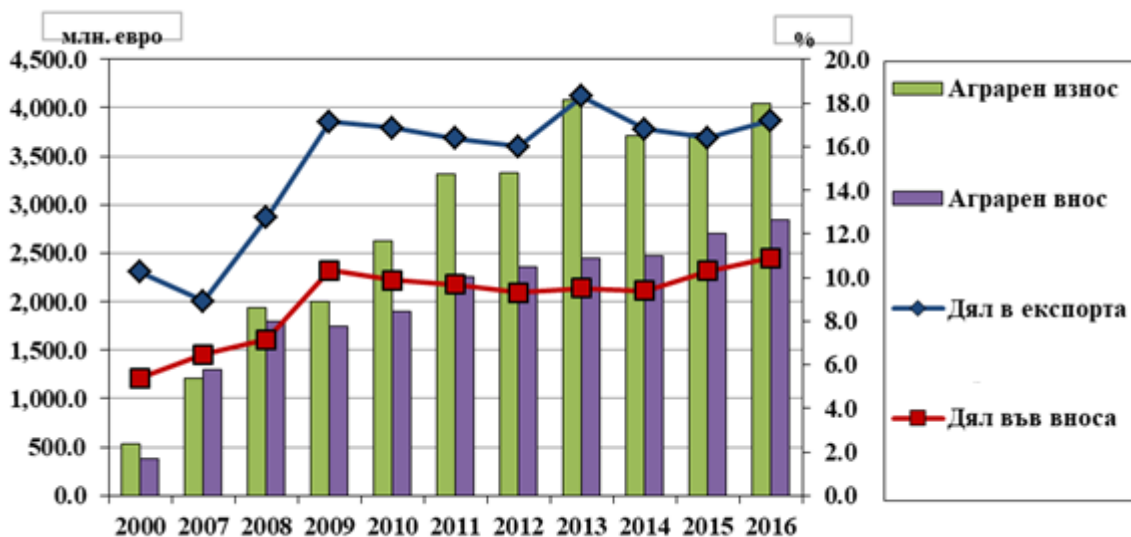
Структурните промени в броя и площта на българските земеделски стопанства намалява значително и с бързи темпове. За 10 години земеделските стопанства са намалели с 400 000 – което е 60% от броя на земеделските стопанства през 2003 година. Тези структурни промени са осъществени изцяло за сметка на малките земеделски стопанства (с площ до 2 ха) - те намаляват броя си от 591 хил. през 2003 г. до 193 хил. през 2016 г.

Тази тенденция ще се задълбочава, като вече обхваща стопанствата с площ до 5 ха, за сметка на увеличаване броя на стопанствата с площ над 5 ха, което свидетелства за пазарна ориентираност на дребните земеделски производители.

3.3.3. Външнотърговски оборот със селскостопански стоки

След присъединяването на България към ЕС обемът на аграрната търговия нараства значително, като положителна тенденция се отбелязва и факта, че износът превишава вноса на селскостопански продукти. На практика това ясно демонстрира ефектите, породени в резултат на интегриране на българското селско стопанство в европейската и световна икономика. Заслугата за това имат либерализацията на икономиката и търговията в резултат от членството на България в СТО, както и членството на страната ни в ЕС. – това са събития, създаващи рамката за развитие на търговския стокообмен със селскостопански стоки.

Данните в диаграмата на фиг. 3.4. показват, че балансът при търговията със селскостопански стоки е положителен в целия наблюдаван период, с изключение на 2007 г., когато реколтата в земеделието е била изключително ниска.

Фиг.3.4. Външна търговия със селскостопански стоки 2000-2016 г.

Източник: (Иванов, и др., 2017, стр. 44)

В структурата на износа на селскостопански продукти преобладават непреработени продукти и суровини, които в последните години заемат около 60% от експорта на селскостопански продукти и храни.

Вносът на преработени селскостопански продукти е около 45% от целия аграрен внос, като водещи са месо, млечни продукти, яйца и напитки, а при износа доминират зърно, маслодайни семена и тютюн.

Преобладаваща част от продукцията на селското стопанство у нас е предназначена за износ (около 65% от общата продукция). Това се обяснява с дисбаланс в производството поради свръхизлишък в определени производства и силно изразен дефицит в други.

Темпът на нарастване на износа на селскостопански стоки във връзка с членството на страната ни в ЕС показва, че нарастването на дела на маслодайни култури води преимуществено до стимулиране на износа, отколкото вътрешна преработка и потребление.

3.3.4. Ефект на директните плащания върху развитието на аграрното производство

Ефектът от приложението на директните плащания могат да са индикатор за изпълнение на една от основните цели на ОСП – осигуряване на жизнеспособно производство на храни.

Относителният дял на селското стопанство в брутната добавена стойност за ЕС-28 е 1,5%, с което се отбелязва намаление с 0,2 процентни пункта в сравнение с 2007 година, независимо от абсолютното увеличение на стойността на индикатора.

Съотношението между БДС от селското стопанство и сумата на изплатената директна подкрепа общо за държавите от ЕС показва, че през 2005 г. на 1 евро субсидия се реализира 3,93 евро добавена стойност.

По отношение на държавите от ЕС-15 и новоприсъединилите се държави-членки, тенденциите са разнопосочни. При равни други условия, ефективността на директните плащания за 15-те основни държави в ЕС нараства от 3,96 през 2007 г. до 4,25 евро през 2015 г.

За новоприсъединилите се страни-членки от ЕС-28 се отбелязва понижаване в стойностите на индикаторите – от 6,78 евро през 2007 г., до 2,74 евро през 2015г. В значителна степен това се дължи на постепенното увеличение в размера на изплатените субсидии, с цел достигане равнищата на подпомагане в държавите от ядрото на ЕС.

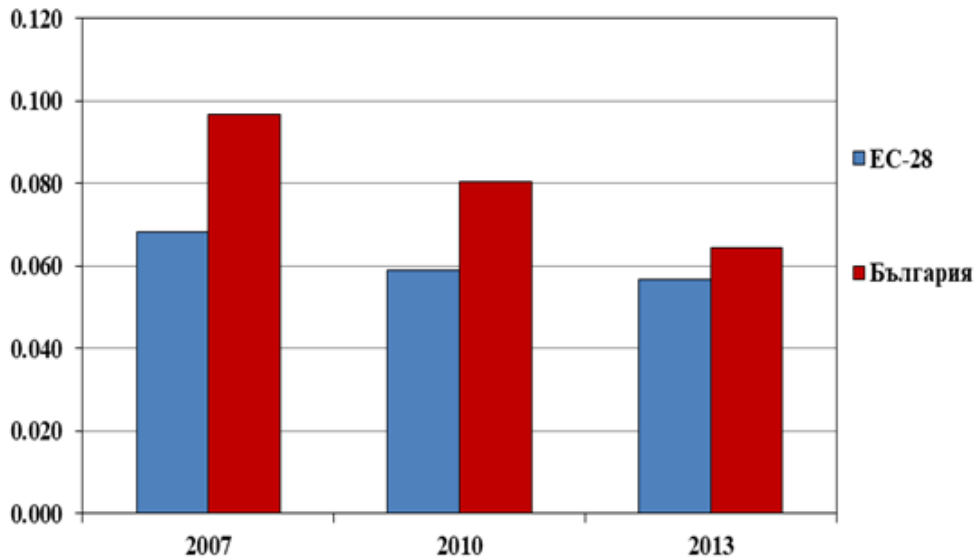
В насърчителните мерки на ОСП трябва да се предвидят мерки, стимулиращи увеличаване производството на биопродукти. В световен мащаб се отбелязва повишаване култура на хората по отношение храненето и се демонстрира готовност да се заплати подобаващата цена за екологично чисти храни. Все още в България не се проявява сериозен интерес от страна на производителите за производство на биопродукти.

3.3.5. Ефект на ОСП върху доходите и заетостта в страните от ЕС

Субсидиите от ОСП в страните от ЕС трябва да допринесат за запазване на заетостта и повишаване производителността.

Субсидиите от ОСП в страните членки на ЕС се очаква да допринесат за запазване на заетостта и получаваните доходи в аграрния сектор. Проблемът е въпрос за устойчивостта на прилаганата политика. Практиката показва, че цената на създадено и поддържано работно място е висока, без да е сигурно, че тези работни места биха продължили да съществуват при евентуална промяна. Редица изследвания

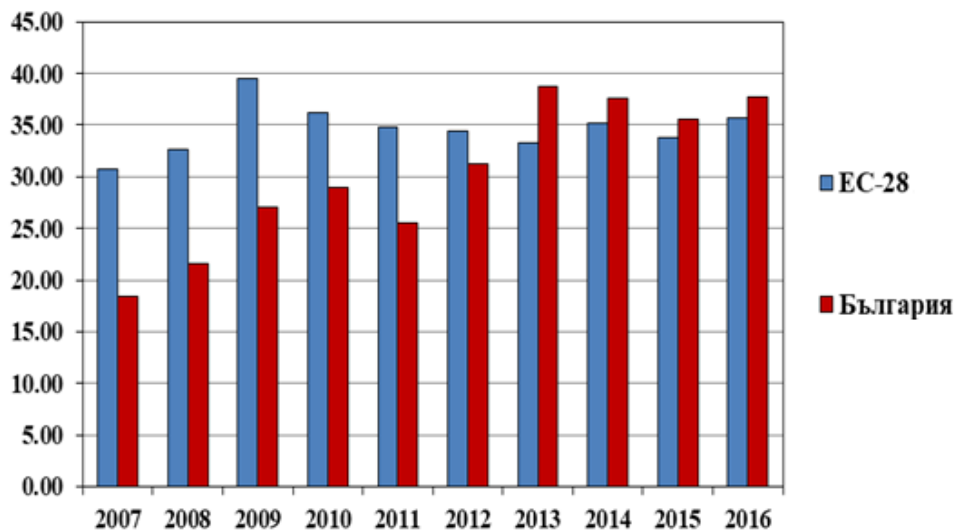
доказват, че независимо от прилагане на политиката за подкрепа на работните места в селските райони, вложеният труд в селското стопанство намалява за периода 2007-2013 г. с 19% и достига до 0,06 ГПЕ/ха. (фиг. 3.5.). Това има своето обяснение в извършваната модернизация в селскостопанското производство и повишаване на производителността на труда, вследствие на което се намалява броя на заетите лица на ха обработваема земя.

Фиг.3.5. Разпределение на работната сила на ха обработваема земя в ЕС

Източник: (Иванов, и др., 2017, стр. 21)

Директните плащания безспорно допринасят за увеличаване доходите на земеделските стопани в подпомаганите страни. За ЕС те имат най-съществена роля в животновъдните ферми, полските култури и млечни или смесени ферми. Директните плащания спомагат за намаляване на разликата между средния доход на земеделското стопанство на единица труд при малките и големи земеделски стопанства.

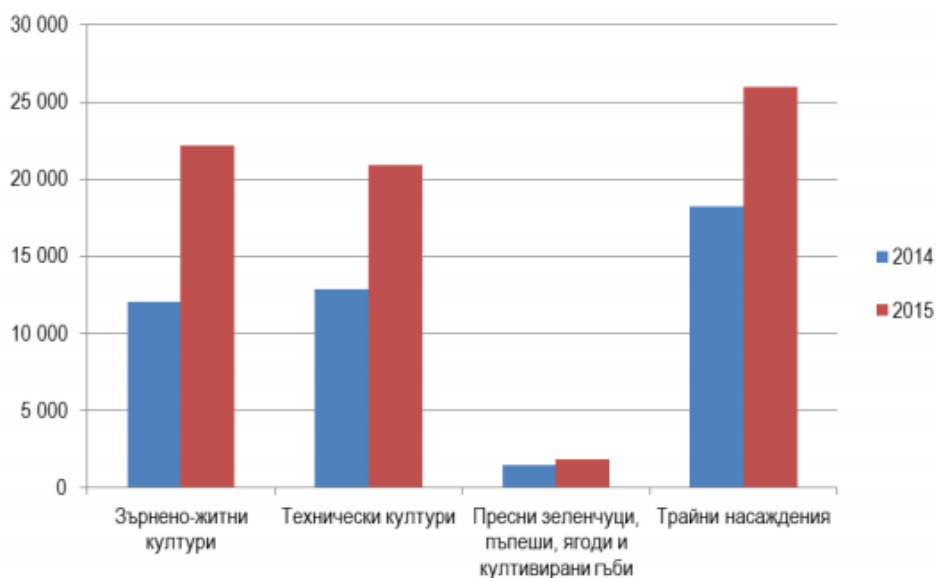
Фиг. 3.6. Дял на субсидиите от ОСП във факторния доход в страните от ЕС и България за периода 2007-2016 г.

Източник: (Иванов, и др., 2017, стр. 11)

По отношение осигуряването на справедлив жизнен стандарт на земеделските производители в общността, преките плащания съдействат за минимизиране на разликата между средния доход на земеделските стопани и н заетите в други сектори на икономиката, което е индикатор за съществената роля на ОСП в ЕС.

Селското стопанство в значителна степен допринася за практическата реализация на приоритетите, заложиени в стратегията „Европа 2020“, затова ОСП трябва ефективно да подпомага съвместното съществуване на: ефективно селско стопанство, ориентирано към местните пазари; отворено към регионалните пазари селско стопанство; селско стопанство с висока добавена стойност, чиито продукти да имат извоювано място на световните пазари.

Необходимо е насърчаване производството на биопродукти, които могат да намерят успешна реализация не само на българския, но и на чуждестранните пазари.

Фиг.3.7. Продукция от растениевъдството 2015 година

Източник: (Министерство на земеделието и храните, Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2016), 2016а, стр. 56)

Общата селскостопанска политика трябва да продължи да играе определяща роля в стремежа за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, като допринася ползи за всички заинтересовани страни в общността.

В момента аграрната политика в България е най-скъпо струващата икономическа политика през последните 25 години. В нея са вложени милиарди левове, които досега не са генерирали адекватен икономически ефект за страната ни.

Милиардите вложени левове в реформиране на аграрния сектор в последните две десетилетия не са довели до очакваните резултати. Приходите от аграрния сектор в брутния вътрешен продукт на страната не са промени съществено за периода 2001-2015 година – аграрният сектор в този период дори е намалил ефективността си. За това красноречиво говорят фактите: през 2001 г. брутният вътрешен продукт на аграрния сектор (включително горско стопанство) възлиза на 4 млрд. лв. годишно, пред 2008г. те намаляват до 3 млрд. лв. годишно. След плавно покачване, до 2015г. брутният продукт от аграрния сектор достига 3,8 млрд. лв., т.е. за 15 години не успява да достигне базовата величина от 2001 г. В този период в селското стопанство са вложени милиарди лева европейски и национални средства.

До приемането на страната ни в ЕС по линия на предприсъединителните програми на ЕС в аграрния сектор са реализирани проекти за около 6 млрд. лв. След 2007 г. по линията на ОСП в селското стопанство се усвояват около 2 млрд. лв. за съжаление, този огромен финансов ресурс няма реално влияние върху БВП, произведен в аграрния сектор.

От 2008 г. се наблюдава свиване на добавена стойност в селското стопанство, като през 2015г. тя достига нива, с $\frac{1}{4}$ по-ниски от средните нива за периода 1998-2006г. (предприсъединителния период).

Делът на селското стопанство в общата брутна добавена стойност спада под 5%, което е най-ниското ниво откакто статистиката следи брутната добавена стойност в страната.

Според доклада на БАН за състоянието на селското стопанство в България през 2015 година деформациите в селското стопанство очертават някои трайни тенденции, валидни за последните 20 години:

- концентрация на земята и капитала;
- оформяне на монопол при арендуване на земята;
- прекъсване на връзката между производители на селскостопански продукти и потребителите;
- засилена инвазия на мултинационални търговски вериги в България;
- подчертан упадък в животновъдство, овощарство и зеленчукопроизводство;
- преимуществено производство на продукти с ниска добавена стойност, основно зърно;
- почти преустановено производство на традиционни български храни;
- пълна липса на интеграция на земеделското производство и производството на храни в туризма като приоритетен отрасъл на икономиката.

Посочените тенденции в селското стопанство са резултат от прилагането на Общата селскостопанска политика на ЕС, както и на начина на регламентиране и организация на директните плащания. На практика европейската субсидия се превръща в икономически стимул за производството на интензивни култури в условията на силна концентрация на земята и капитала. Разбира се, тук критиката не е насочена към ОСП – тя описва само рамката на поставените цели и инструментите, а оставалото е прерогатив на националната политика. България е приела модел за прилагане на ОСП, с прилагането на който се нарушава драстично традиционната за България структура на земеделското производство – все по-рядко се оглеждат зеленчуци, а овощните градини са на изчезване. В голяма част от „стари“ членки на ЕС не се прилага системата за единно плащане на единица обработваема земя, а земеделците се субсидират на база земеделско стопанство съобразно наличието на животновъдство и други земеделски производства с голям дял на добавената стойност.

Изнесените тревожни данни водят до логичния извод, че аграрният сектор у нас не е достатъчно реформиран, а от друга страна Общата селскостопанска политика не е достатъчно адаптивна към спецификата в икономиките на отделните страните-членки. Необходимо е разработване на по-голям арсенал от мерки, прилагани съобразно конкретните потребности във всяка страна. Разбира се, инициативата за това трябва да дойде и от самите страни-членки, осъзнали потребността от специфични форми на подпомагане, адекватни на разработените стратегии и планове за национално развитие.

На мнение съм, че все още, 10 години след приемането ни в ЕС, страната ни като цяло и конкретно аграрният сектор, не са подготвени за конкурентно предлагане на европейските и световни пазари.

Пред българските производители се разкриват широки възможности за излизане на необятни пазари, на които да се реализират големи обеми продукция. Българските производители и търговци се оказаха неподготвени за реалността на тези пазари – основно за конкурентния натиск на останалите европейски държави, умело опериращи на необятния, но взискателен пазар. Българските производители и търговци трябваше да осъзнаят заблудата си, че конкурентоспособността е еквивалентна на предлагането на ниски цени. Реалността показва, че клиентите днес търсят по-висока добавена стойност, адекватна на висококачествени стоки и използване на високи технологии и иновации.

Безспорно, нашите малки и средни предприятия, вкл. от аграрния сектор, не разполагат с необходимите материални и интелектуални ресурси, за да успеят на високо конкурентен пазар. Неоспорим факт е, че за едно малко или средно предприятие не е достатъчно да е адаптивно към външната среда, ако остане изолирано от интензивно развиващите се предприятия. Малките предприятия (вкл. в селското стопанство) могат ефективно да използват съвременни форми на иновационно сътрудничество – клъстерите, чрез създаване на сдружение от фирми със сходни производства в определен географски регион, с участието на местната власт, бизнес организации, финансови институции, специализирани учебни заведения и други. Всички те могат да си сътрудничат за постигането на общи цели. Клъстерите у нас все още са недостатъчно познати, особено в аграрния сектор, макар да е широко известно, че Дания е достигнала завидния жизнен стандарт именно благодарение на широко използване на клъстерната форма на сътрудничество.

В икономически смисъл клъстерът се интерпретира като „група от взаимосвързани фирми с обща стратегическа цел“ (Турлакова, 2013, с. 289).

За Ц. Стефанов „партнирането с други организации в клъстерна форма дава добри възможности за търсене и постигане на синергичен ефект“ (Стефанов, 2020, с. 206).

Успехът на клъстерите в развитите държави се корени именно в ползотворното коопериране и партньорство, целящо повишаване на конкурентоспособността. Създаването на клъстер се свързва със значително намаляване на разходите за всеки от участниците в него. Освен по-големите финансови възможности, които клъстерът предоставя, от огромно значение за повишаване на конкурентоспособността, са и споделените знания и опит, съставляващи „икономиката на знанието“ – характерен белег на развитите съвременни икономики.

Клъстерите стимулират иновационната политика, защото в тях се концентрира значителен поток информация – основен генератор на идеи. Друга важна характеристика на клъстерите е, че като правило имат обособено звено, пряко обвързано с иновационната дейност. Логично е, че едно малко предприятие не е в състояние да издържа във фирмата си подобен самостоятелен отдел.

Клъстерът е доказано ефективна форма на коопериране във високо конкурентна среда. В България вече има 67 регистрирани клъстери от Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средни предприятия, от които само 4 развити, 21 развиващи се и 42 в начален етап. Сред тях няма регистрирани клъстери в селското стопанство.

Без съмнение, след 10 години неоползотворени възможности на европейския пазар, е време да се потърсят възможности и форми за сътрудничество, които да

подпомогнат българските производители да предлагат продукти с висока добавена стойност, което ще им осигурени конкурентоспособност на чуждите пазари.

Добро решение би било в ОСП да се включат мерки за подпомагане изграждането на клъстери в селското стопанство – това би било навременна, иновативна и ефективна мярка за подпомагане на по-едрите земеделски производители и модернизиране на производството и управлението в аграрния сектор.

Изложеното до момента представя с цифри и факти влиянието на икономическата глобализация върху националната икономика.

Като страна от периферен регион на ЕС, България трябва да поддържа на определено ниво показателите по конкретни критерии. Това поставя изисквания към националните правителства да създават подходящ инструментариум за покриването им, за да се поддържа конкурентоспособността на българската икономика и земеделието като част от нея.

Представеният методологически подход за последствията от периферния регионализъм позволяват да бъдат направени следните обобщения и изводи към трета глава:

Глобализацията е една съществена промяна в живота на световното общество, която позволява да се твърди, че става въпрос за промяна в цивилизационен аспект, който застъпва всички икономически, социални, културни и други отношения, и променя изцяло същността и формите им на проява.

Социално-икономическите последици от периферния регионализъм са особено остра тема в последните няколко години. Споровете “за” и “против” интеграционните процеси и икономически обвързаности се усещат много сериозно с настъпването на глобалните събития като икономическите кризи.

Социално-икономическият ефект от регионалната интеграция на страната ни като периферен регион, допринася за развитието на търговията, която от своя страна рефлектира върху социалните и икономически показатели. Подписаните договори, спогодби и другите подобни документи регламентират ясни правила и процедури, които гарантират протичането на търговските процеси в ясна схема.

Прилаганата ОСП в първия програмен период (от присъединяването на България към ЕС през 2007 до 2013г.) и получените европейски субсидии позволиха българското зърнопроизводство да се развие толкова, че да достигне показатели за ефективност, съизмерими с тези на водещите европейски страни. В същото време, в българското земеделие се наблюдават известни деформации – основно в структурата на производството (свиване производството на продукти с висока добавена стойност като плодове и зеленчуци, билки и други) и ориентиране на производителите към отглеждане на култури с ниска добавена стойност – зърнени култури и някои етерични култури, в ниска добавена стойност. Това е една от причините в българското селско стопанство да се генерират около 50% по-ниски доходи в сравнение с останалите сектори на икономиката. Това поставя на дневен ред въпроса за реструктуриране на селскостопанското производство в съответствие с пазарната конюнктура и съобразно възможностите за максимизиране на печалбата.

Необходима е структурна промяна в ОСП, защото в този си вид земепроизводителите се нагаждат спрямо предлаганите схеми, а не според възможностите за реализиране на най-голяма добавена стойност от продукцията. Необходими са насърчителни мерки, които да стимулират връщането към производството на традиционните български плодове и зеленчуци. “Успехът на предприемачите, насочили се към пазарна ниша е в пряка зависимост от умението им бързо да адаптират организациите си към измененията в пазарното търсене и

предлагане, условията за навлизане на пазара и действията на конкурентите, както и от способността им да предвидят от какво ще имат нужда потребителите в следващите периоди“ (Станимирова, 2009, с. 34).

Общата селскостопанска политика на ЕС ще продължи да се развива като ефективен инструмент за въздействие върху земеделските предприятия. Тя е насочена към предоставяне на решения за преодоляване на изоставянето на земята, обезлюдяването на селските райони и застаряването на селското население в ЕС, като осигурява необходимото финансиране и подкрепа, за да гарантира в дългосрочен план устойчивостта на селските райони.

Заклучение

Съвременната архитектура на международната икономическа интеграция се основава на либерален обществен модел, включващ икономическа глобализация и регионализъм.

В началото на XXI век международната икономическа интеграция се фокусира върху качеството на регионализма. Същността на регионалната интеграция може да се формулира чрез редица понятия, включващи международна икономическа общност, пазарна интеграция, регионално интеграционно сътрудничество, международни интеграционни пространства и други.

Пазарните и институционални предимства на международните икономически обединения са от решаващо значение за развитието на процеса на сближаване държавите, които се интегрират в икономическата, политическата и културната области. Такъв пример за приложното поле на тази теоретична концепция са глобалното координиране, засиленото сътрудничество и междурегионалната интеграция. Все повече поддръжници намират тезата, че бъдещето на международната икономическа интеграция е в изграждането на структури за всеобщо управление, структури за свободен икономически, политически и културен обмен между нациите, чиито държави са участнички в интеграционните процеси, на реализирането на такива политики и стратегии от страна на правителствата им, които да осигурят взаимна полза и добавена стойност на всички членки.

Научната концепция за „Европа на регионите“, вписваща се във висока степен в новата концепция за ЕС като многостепенно-управленска система, стъпва на разбирането, че териториалното сближаване е задача с особен приоритет за всички етапи, на които се подготвят, обсъждат и вземат политически решения.

Устойчивото териториално развитие предполага спазване на полицентричен подход, което означава целенасочено да се лансира доброволното мирно сътрудничество на множество центрове на социално-икономическа динамика и растеж. И като че ли това се очертава като един от най-достоверните отговори на обществения призив за развитие на демократичните устои и активното прилагане на модела на изграждане и установяване на политическия дневен ред в ЕС „отдолу нагоре“. Посредством този мощен инструмент, а именно регионалната си политическа идентичност, която предполага равенство, солидарност и стремеж към общо настояще и бъдеще, в началото на XXI век регионите са в изгодната позиция да преодоляват териториалните ограничения и да се утвърдят като двигатели по пътя на Европа към глобална конкурентоспособност.

Различията в темпа на развитие на отделните държави, предопределят промяната на техните конкурентни предимства да се осъществява с различни темпове. От тук следва, че търговските потоци между страни с различно ниво на развитие, трябва да се контролират посредством методите на търговската политика, за да се предпазят и стимулира местното производство и индустриални мощности, на което сме свидетели често в днешно време. От друга страна обаче, се изисква внимателното използване на този инструментариум, за да не се загуби интереса на бизнеса за развитие при една твърда сигурност в бизнес средата.

Членството на страната ни в ЕС допринася в голяма степен за развитието на националната икономика. От една страна това се проявява във възможностите за финансиране на различни проекти по европейските програми. От друга страна обаче, трябва да се отчете и факта, че с навлизането на свободния европейски пазар,

българското индустриално производство трябва да се адаптира към стандартите, поддържани в Съюза. Неефективните и тромави производства претърпяват реструктуриране и модернизиране, за да се осигури (до колкото е възможно) неговото оцеляване. Това означава, че политиката на държавата трябва да търси и подкрепя развитието на сравнителните конкурентни предимства на страната.

Като цяло, либерализирането на пазарите и търговията в ЕС, предоставят възможност съседните на България Балкански страни да използват някои от сравнителните си предимства, посредством които биха могли значително да разширят износа, като се отчете фактът, че възможностите за достъп до пазара се изчерпват бързо и тенденцията на нарастване на износа може бързо да се трансформира в противоположна.

Изнесените данни в разработката показват, че след приемането на страната ни в ЕС, значително са засилени търговските взаимоотношения на България с аграрни стоки и продукти както със страните от балкански регион, така и с останалите страни в рамките на ЕС. Основно значение за това имат субсидиите за развитие на селското стопанство, увеличаване на селскостопанската продукция, включително и производство на екологични продукти, както и общата за ЕС търговска политика. Близостта на Балканските страни и облекчените условия за търговски обмен в рамките на ЕС стимулират увеличаването на стокообмена с аграрни стоки, като в целия наблюдаван период превес има износът от страната на такива стоки, поради което търговското салдо е положително в изследвания период.

Потвърдена е основната изследователска теза: членството на България в ЕС и развитието на интеграционните процеси я превръща в активен фактор на ОТП и осигурява възможности за извличане на допълнителни ползи при осъществяване на периферния регионализъм.

Бъдещото развитие на селското стопанство може да бъде много по-успешно и ускорено, ако в аграрния сектор големите предприятия се ориентират към създаване на клъстери. Това ще бъде навременен иновативен подход към модернизиране на селското стопанство, което може да допринесе в значителна степен за повишаване доходите от дейността. Клъстерите са доказано ефективна форма за успешен бизнес в развитите страни.

От друга страна, заетите в аграрния сектор могат да реализират много по-големи доходи, ако преориентират производството си към отглеждане на продукти с висока добавена стойност, които успешно да се реализират на големите европейски пазари. Господстващо у нас е монокултурно земеделие ориентирано основно към зърнени култури и малък брой етерични култури. Едно връщане към традиционните земеделски сектори (зеленчукопроизводство, овощарство, отглеждане на билки и други) би донесло значителни ползи не само на производителите, но и би задоволило потребителското търсене. Традициите в отглеждането и износа на подобни продукти на европейските пазари може да бъде подходящият тласък за постепенно придвижване на страната ни от периферията към центъра на ЕС.

Използвана литература

1. Agreement on textiles and clothing (12 23, 1994). Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:21994A1223\(06\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:21994A1223(06))
2. Chase-Dunn, C., Kawano, Y., & Brewer, B. D. (2000). Trade Globalization since 1795: Waves of Integration in the World-System. *American Sociological Review*, 65(1), 77-95. doi:<https://doi.org/10.2307/2657290>
3. Dollar, D. (2001). *Globalization, Inequality, and Poverty since 1980*. Development Research Group, World Bank. Retrieved from <https://gdsnet.org/DollarGlobalizationInequality.pdf>
4. Kołodziejcki, M. (2017). *Кохезионен фонд*. Извлечено от Информационни фишове за Европейския съюз: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/bg/sheet/96/cohesion-fund>
5. OFFNews. (14 2 2017 г.). *ЕС "на две скорости" отново на дневен ред*. Изтеглено на 14 2 2017 г. от OFFNews.bg: <https://offnews.bg/evropa/es-na-dve-skorosti-otnovo-na-dneven-red-647176.html>
6. Pelkmans, J., & Carzaniga, A. (1996). The Trade Policy Review of the EU, . *The World Economy*, 19(Special Edition on Global Trade Policy 1996).
7. Shannon, T. R. (1989). *An Introduction to the World-System Perspective*. New York.
8. World Trade Organization. (1995). *TRADE POLICY REVIEWS: FIRST PRESS RELEASE, SECRETARIAT AND GOVERNMENT SUMMARIES*. Retrieved 2 5, 2017, from https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp10_e.htm
9. Арабаджиев, А., Костов, С., Корнезов, А., Попова, Ж., & Танчев, Е. (2018). *Национални съдилища и право на ЕС. Част I*. София: Симолини. Извлечено от <http://nij.bg/FileHandler.ashx?folderID=185&fileID=9729>
10. Бакърджиева, Р. (2009). Европейски контури на корпоративната социална отговорност. *Глобализация и регионализъм, предизвикателства за икономическата теория 20-21.11. 2008* (стр. 246-257). София: УИ "Стопанство".
11. Басс, Т., & Вон, Р. (1995). Оживление экономики на местах на примере Махонинг-Велли, Опыт Янгстауна-США. *Економика, политика, идеология*, 1, 42-47.
12. Блажева, В. (2014). Българският аграрен сектор в контекста на "обновената" Обща селскостопанска политика на Европейския съюз. *Народностопански архив*, 1, 20-32.
13. БНБ - Преки чуждестранни инвестиции в България (РПБб). (2017). *Преки чуждестранни инвестиции в България (РПБб)*. Извлечено от Българска Народна Банка: <https://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIBulgaria/index.htm>
14. БНБ. (2017). *Преки чуждестранни инвестиции в България (РПБб)*. Изтеглено на 28 5 2017 г. от <http://bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIBulgaria/index.htm>
15. Бойчев, Б. (2019). Организационно управленски структури в туристическия бизнес. *Туризмът в новото хилядолетие- състояние и перспективи* (стр. 507-514). Свищов: АИ"Ценов".

16. Боянова, Б. (2020). Социално влияние и етика на рекламата. *Развитие на българската и европейската икономика - предизвикателства и възможности* (стр. 36-38). Велико Търново: УИ "Св. св. Кирил и Методий".
17. Бянов, И. (2015). Аграрната структура в страните от европейския съюз в края на 20-ти и началото на 21-ви век. *Социално-икономически анализи*, 2, 134-141.
18. Бянова, Н. (2015). Колебания в цените и разходите за електроенергия на битовите потребители в ЕС. *Социално-икономически анализи*, 2(8), 146-153.
19. Ганчев, А. (2017). *Истинският проблем на Европейския съюз е неговият централизъм*. Изтеглено на 15 3 2017 г. от <https://libertarium.net/проблем-ес/>
20. Георгиева, Е., & Симеонов, К. Д. (2008). *Европейска интеграция. Второ издание*. София: Минерва.
21. Джилджов, А. (2006). Тенденции в развитието на регионалното и местното самоуправление в Европа. *Публична администрация*.
22. Договор за Евратом. (1957). Договор за Евратом. Рим. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0024>
23. Договор от Лисабон (17 12 2007 г.). Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>
24. Договор от Рим. (1957). Договор за създаване на Европейската общност. Рим. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/bg/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome>
25. Договорът от Маастрихт. (1992). Договор за създаване на Европейския съюз. Маастрихт.
26. ДФЗ - Кампания 2015. (2016). *Кампания 2015*. Извлечено от Държавен фонд земеделие: <https://www.dfz.bg/bg/dp-2014-2020/obrazci-2015/>
27. Европейска комисия. (2007). *Кохезионната политика 2007—2013 г. — Коментари и официални текстове*. Belgium. Извлечено от https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_bg.pdf
28. Европейска комисия. (2017). *Политиките на Европейския съюз: Селско стопанство*. Belgium: Bietlot. Извлечено от uni-sz.bg/truni11/wp-content/uploads/biblioteka/file/TUNI10015704.pdf
29. Европейската комисия. (2011). *Политика на сближаване на ЕС за периода 2014—2020 г. - Предложения на Европейската комисия*. Брюксел. Извлечено от https://ec.europa.eu/regional_policy/bg/information/publications/presentations/2011/eu-cohesion-policy-2014-2020-proposals-from-the-european-commission
30. Европейската комисия. (2017а). *ОСП във вашата страна*. Извлечено от <https://ruralnet.bg/wp-content/uploads/2019/05/1-ОСП-във-вашата-страна.pdf>
31. Европейски съюз. (4 5 2017 г.). *Кои страни използват еврото*. Извлечено от Европейски съюз: https://europa.eu/european-union/about-eu/euro/which-countries-use-euro_bg
32. Европейско споразумение за асоцииране на България. (1993). *Европейско споразумение за асоцииране на България*. Изтеглено на 2017 от <http://old.europe.bg/htmls/page.php?id=533&category=10>
33. Желева, П. (2017). *Европа на две скорости: Какво означава това за България?* Изтеглено на 7 3 2017 г. от Nova.bg: <https://nova.bg/news/view/2017/03/07/175825/европа-на-две-скорости-какво-означава-това-за-българия>
34. Иванов, Б., Попов, Р., Маламова, Н., Митова, Д., Соколова, Е., Тотева, Д., . . . Горчева, К. (2017). *10 години ОСП в България*. Селскостопанска академия,

- Институт по аграрна икономика, София. Извлечено от <https://ruralnet.bg/wp-content/uploads/2019/05/10-години-ОСП-в-България.pdf>
35. Киречев, Д. (2011). Подходи за оценка на инвестициите в лозаро-винарския сектор“., *Икономиката и управлението в 21 век-решения за стабилност и растеж*. Свищов: Академично издателство "Д. А. Ценов".
 36. Киров, Н. (2017). *България е 15-а в Европа по открити от чужди фирми работни места*. Изтеглено на 3 8 2017 г. от <https://www.pariteni.bg/novini/osigurjavane/bylgarija-e-15-a-v-evropa-po-otkriti-ot-chuzhdi-firmi-rabotni-mesta-210213>
 37. Маринов, В. (1999). *Регионална икономическа интеграция*. София.
 38. Министерство на земеделието и храните. (2010). *Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2010)*. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/01/24/agraren-doklad-2010.pdf
 39. Министерство на земеделието и храните. (2011). *Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2011)*. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/01/24/agraren-doklad-2011.pdf
 40. Министерство на земеделието и храните. (2012). *Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2012)*. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/01/24/agraren-doklad-2012.pdf
 41. Министерство на земеделието и храните. (2013). *Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2013)*. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/01/24/agragren-doklad-2013.pdf
 42. Министерство на земеделието и храните. (2014). *Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2014)*. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/01/24/agraren-doklad-2014.zip
 43. Министерство на земеделието и храните. (2015). *Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2015)*. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/01/24/agraren-doklad-2015.zip
 44. Министерство на земеделието и храните. (2015а). *БАНСИК 2015: Окончателни резултати за заетостта и използването на територията на БЪЛГАРИЯ през 2015 год. - № 297 – октомври 2015*. Агростатистика. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/02/22/ra_297-publicationbancik2015.pdf
 45. Министерство на земеделието и храните. (2016). *Обработваема земя, използвана земеделска площ и площ със селскостопанско предназначение - динамични редове от 2006 до 2015 година*. София: Министерство на

- земеделieto и храните. Изтеглено на 19 2 2016 г. от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/02/15/bansik.pdf
46. Министерство на земеделието и храните. (2016а). *Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2016)*. София: Министерство на земеделието и храните. Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/01/24/agraren-dokald-2016.pdf
47. Минчев, Д. (2008). Процесите на глобализация и претенциите на неокласическата школа за глобална теория. *Глобализация и регионализъм. Предизвикателства за икономическата теория* (стр. 89-95). София: УИ Стопанство.
48. Недялкова, А., Бауман, З., & Филиов, Д. (2005). *Глобализъм, регионализъм и антиглобализъм*. София: Албатрос.
49. Николаев, Д. (2018). Влияние на международните търговски банки върху конвергенцията в Европейския съюз. *Народностопански архив*, 4, 66-86. Извлечено от <https://www2.uni-svishtov.bg/NSArhiv/title.asp?title=1335>
50. Николов, И. (2003). *Глобалната икономика: Теория и реалност*. София: Сиела.
51. Николов, Н. М. (2016). *Международна икономика*. София: Авангард Прима.
52. Николова, М. (2013). Състояние и предизвикателства пред българското земеделие след присъединяване към ЕС. *Научни трудове. Русенски университет А. Кънчев*, 52(5.1), 209-214.
53. НСИ - Безработни лица и коефициенти на безработица - национално ниво; статистически райони. (2017). *Безработни лица и коефициенти на безработица - национално ниво; статистически райони*. Извлечено от Национален статистически институт: <https://www.nsi.bg/bg/content/3998/безработни-лица-и-коефициенти-на-безработица-национално-ниво-статистически-райони>
54. НСИ - Брутен вътрешен продукт по пазарни цени. (2017). *Брутен вътрешен продукт по пазарни цени*. Изтеглено на 5 3 2017 г. от Национален статистически институт: <https://www.nsi.bg/bg/content/11474/брутен-вътрешен-продукт-по-пазарни-цени>
55. НСИ - Заети лица и коефициенти на заетост - национално ниво; статистически райони; области. (2017). *Заети лица и коефициенти на заетост - национално ниво; статистически райони; области*. Извлечено от Национален статистически институт: <https://www.nsi.bg/bg/content/4009/заети-лица-и-коефициенти-на-заетост-национално-ниво-статистически-райони-области>
56. НСИ - Чуждестранни преки инвестиции. (2017). *Чуждестранни преки инвестиции*. Извлечено от Национален статистически институт: <https://www.nsi.bg/bg/content/1823/чуждестранни-преки-инвестиции>
57. проучване на Евробарометър 440: „Европейците, земеделието и ОСП“. (2016, 1). *Europeans, Agriculture and the CAP*. Retrieved from European Commission: <https://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2087>
58. Регламент (ЕО) № 1082/2006. (2006). Регламент (ЕО) № 1082/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 година относно Европейската група за териториално сътрудничество (ЕГТС). Брюксел: Европейския парламент. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32006R1082>

59. Регламент (ЕО) № 1084/2006. (2006). Регламент (ЕО) № 1084/2006 на Съвета от 11 юли 2006 година за създаване на Кохезионен фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) 1164/94. Брюксел: Съвет на Европейския съюз.
60. Регламент (ЕО) №1080/2006. (2006). Регламент (ЕО) № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 година относно Европейския фонд за регионално развитие и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1783/1999. Брюксел: Европейския парламент. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32006R1080>
61. Регламент (ЕО) № 1638/2006. (2006). Регламент (ЕО) № 1638/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 24 октомври 2006 година за определяне на общи разпоредби относно установяване на Европейски инструмент за съседство и партньорство. Брюксел: Европейския парламент. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/ALL/?uri=CELEX:32006R1638>
62. Регламент (ЕО) № 1828/2006 на Европейската комисия. (2006). Регламент (ЕО) № 1828/2006 на Комисията от 8 декември 2006 година относно реда и начина на изпегламент (ЕО) № 1828/2006 на Комисията от 8 декември 2006 година относно реда и начина на изпълнение на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета за определянето на о. *Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета относно Европейския фонд за регионално развитие*. Брюксел: Европейската комисия. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1828>
63. Регламент (ЕС) № 832/2010 на Европейската комисията. (2010). Регламент (ЕС) № 832/2010 на Комисията от 17 септември 2010 година за изменение на Регламент (ЕО) № 1828/2006 за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета за определянето на общи разпоредби за Евр. фонд за рег. развитие. Брюксел: Европейската комисия. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32010R0832>
64. Русев, М. (1994). *Анатомия на глобалното геополитическо противостояне. Военен журнал*, 2, 8-16.
65. Семов, А. (2010). *Какво трябва да знаем за Европейския съюз*. София: Института по европейско право. Извлечено от www.eubg.eu/upload/files/724136108_Какво%20трябва%20да%20знаем%20за%20ЕС-помагало%20от%20преди%20ДЛисабон!.pdf
66. Симеонов, К. (2005). *Ползи и разходи за България от членството в Европейския съюз*. София: Институт по публична администрация и европейска интеграция.
67. Станимирова, М. (2009). *Пазарни ниши в аграрната сфера*. Варна: Геа-принт.
68. Стефанов, С. (2009). *Международна икономика*. София: Нов Български университет,.
69. Стефанов, Ц. (2018). *Пазарна стратегия и изграждане на фирмената конкурентоспособност в област Велико Търново*. Велико Търново: Фабер.
70. Стефанов, Ц. (2020). *Маркетингови решения за съвременния бизнес*. . Велико Търново: Фабер.
71. Стиглиц, Д. (2003). *Глобализацията и недоволните от нея*. София.
72. Стойчев, И. (2008). *Последици за бизнеса. Реформирането на договорната основа на Европейския съюз като изпитание за гражданите*. София: Унив. изд. Стопанство.
73. Турлакова, Т. (2013). *Аграрно предприемачество*. Варна: Наука и икономика.

74. Турлакова, Т. (2019). Възможности на регионалната политика за насърчаване на предприемачеството в селските райони на България. *Научнопрактическа конференция “Агробизнесът и селските райони- икономика, иновации и растеж”* (стр. 222-234). Варна: Наука и икономика.
75. УниКредит Булбанк. (2017). *Защо е добре да се инвестира в селско стопанство у нас?* Изтеглено на 8 2 2017 г. от money.bg: <https://money.bg/economics/zashto-e-dobre-da-se-investira-v-selsko-stopanstvo-u-nas.html>
76. Хаджиниколов, Д. (2000). *ЕС: Външнотърговски аспекти на интеграцията*. София: УИ “Стопанство”.
77. Хаджиниколов, Д. (2006). Проблеми, рискове и предложения във връзка с развитието на българската външна търговия. *Финанси, 2*.
78. Хаджиниколов, Д. (2008). *ЕС като глобална търговска сила*. София: Албатрос.
79. Хаджиниколов, Д. (2011). *Общата търговска политика на Европейския съюз след Лисабонския договор*. София: Тракия-М.

Приложения

Приложение 1 Индикативно разпределение на държавите членки 2007-2013 г. (текущи цени в млн. евро)

**Индикативно разпределение по държави членки, 2007-2013 г.
(текущи цени, в млн. евро)**

	Конвергенция			Регионална конкурентноспособност и заетост		Европейско териториално сътрудничество	Общо
	Конверсионен фонд	Цел "Конвергенция"	Региони, подпомагани по Цел "Конвергенция", в която помощта постепенно намалява	Региони със статут на "региони с постепенно установяване на помощта"	Регионална конкурентноспособност и заетост		
Белгия			638		1 425	194	2 258
България	2 283	4 391				179	6 853
Чехия	8 819	17 064			419	389	26 692
Дания					510	103	613
Германия		11 864	4 215		9 409	851	26 340
Естония	1 152	2 252				52	3 456
Ирландия				458	293	151	901
Гърция	3 697	9 420	6 458	635		210	20 420
Испания	3 543	21 054	1 583	4 955	3 522	559	35 217
Франция		3 191			10 257	872	14 319
Италия		21 211	430	972	5 353	846	28 812
Кипър	213			399		28	640
Латвия	1 540	2 991				90	4 620
Литва	2 305	4 470				109	6 885
Люксембург					50	15	65
Унгария	8 642	14 248		2 031		386	25 307
Малта	284	556				15	855
Нидерландия					1 660	247	1 907
Австрия			177		1 027	257	1 461
Полша	22 176	44 377				731	67 284
Португалия	3 060	17 133	280	448	490	99	21 511
Румъния	6 552	12 661				455	19 668
Словения	1 412	2 689				104	4 205
Словакия	3 899	7 013			449	227	11 588
Финландия				545	1 051	120	1 716
Швеция					1 626	265	1 891
Обединено кралство		2 738	174	965	6 014	722	10 613
Междурегионално сътрудничество /Мрежи						445	445
техническа помощ							868
Общо	69 578	199 322	13 955	11 409	43 556	8 723	347 410

NB: Тъй като цифрите са закръглени, сумите може да не съответстват.

Приложение 2 Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2008 г. и 2009 г.

Страна	2008г.					2009г.*				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.
Австрия	23 564	1,4	119 703	6	-96 139	28 525	1,4	89 415	5	-60 889
Белгия	59 019	3,6	44 197	2,2	14 822	119 646	5,9	50 532	2,8	69 114
Дания	9 587	0,6	36 846	1,8	-27 258	4 575	0,2	34 256	1,9	-29 681
Финландия	5 461	0,3	869	0	4 592	8 524	0,4	819	0	7 705
Франция	105 762	6,4	111 821	5,6	-6 058	117 062	5,8	84 705	4,7	32 357
Германия	147 754	9	225 562	11,3	-77 808	170 310	8,5	223 104	12,4	-52 794
Гърция	344 519	20,9	324 879	16,2	19 640	376 966	18,7	287 913	16	89 053
Ирландия	50	0	19 626	1	-19 576	28	0	15 502	0,9	-15 473
Италия	73 884	4,5	125 041	6,2	-51 158	110 690	5,5	99 905	5,6	10 785
Люксембург	52	0	284	0	-232	206	0	367	0	-162
Нидерландия	90 029	5,5	221 104	11	-131 076	110 218	5,5	186 878	10,4	-76 661
Португалия	10 514	0,6	3 717	0,2	6 796	43 864	2,2	1 989	0,1	41 875
Испания	100 856	6,1	89 828	4,5	11 028	266 176	13,2	109 376	6,1	156 800
Швеция	9 783	0,6	11 620	0,6	-1 836	10 836	0,5	7 828	0,4	3 008
Великобритания	33 976	2,1	32 401	1,6	1 575	35 320	1,8	27 755	1,5	7 564
Чешка Република	23 540	1,4	28 727	1,4	-5 187	18 980	0,9	21 625	1,2	-2 645
Унгария	24 502	1,5	128 492	6,4	-103 990	22 991	1,1	100 831	5,6	-77 840
Полша	63 936	3,9	140 993	7	-77 057	60 841	3	125 050	7	-64 209
Словацка Република	10 901	0,7	26 190	1,3	-15 289	18 375	0,9	20 948	1,2	-2 573
Словения	6 565	0,4	12 539	0,6	-5 974	4 830	0,2	16 880	0,9	-12 050
Литва	4 591	0,3	13 505	0,7	-8 913	7 025	0,3	10 532	0,6	-3 507
Латвия	6 983	0,4	789	0	6 194	3 140	0,2	460	0	2 679
Естония	327	0	2 251	0,1	-1 923	409	0	1 986	0,1	-1 578
Кипър	14 013	0,9	12 084	0,6	1 929	22 399	1,1	16 944	0,9	5 455
Малта	2 302	0,1	13	0	2 289	1 672	0,1	0	0	1 672
Румъния	475 205	28,8	268 924	13,4	206 281	447 423	22,2	262 762	14,6	184 661

Страна	2008г.					2009г.*				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.
Общо	1 647 676	100	2 002 005	100	-354 328	2 011 029	100	1 798 363	100	212 666

Приложение 3 - Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2010 г. и 2011 г.

Страна	2010 Г.					2011 Г.				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.
Общо	2 509 470	100	1 996 219	100	513 250	3 391 311	100	2 527 994	100	863 316
Австрия	43 973	1,8	71 153	3,6	-27 180	61 095	1,8	72 916	2,9	-11 821
Белгия	167 083	6,7	55 636	2,8	111 447	131 381	3,9	60 706	2,4	70 675
Дания	7 680	0,3	27 973	1,4	-20 293	39 714	1,2	23 625	0,9	16 089
Финландия	7 065	0,3	1 135	0,1	5 930	13 174	0,4	1 318	0,1	11 856
Франция	157 628	6,3	108 803	5,5	48 825	245 777	7,2	140 312	5,6	105 465
Германия	193 894	7,7	232 747	11,7	-38 853	260 183	7,7	279 514	11,1	-19 331
Гърция	415 773	16,6	367 538	18,4	48 235	597 011	17,6	428 696	17	168 316
Ирландия	106	0	13 298	0,7	-13 192	307	0	15 411	0,6	-15 103
Италия	162 634	6,5	99 432	5	63 202	242 680	7,2	126 502	5	116 178
Люксембург	207	0	124	0	83	826	0	141	0	685
Нидерландия	90 359	3,6	193 583	9,7	-103 225	220 285	6,5	202 158	8	18 127
Португалия	42 695	1,7	2 318	0,1	40 377	87 082	2,6	2 954	0,1	84 128
Испания	224 163	8,9	87 701	4,4	136 462	338 729	10	113 635	4,5	225 093
Швеция	13 484	0,5	6 548	0,3	6 936	18 782	0,6	9 105	0,4	9 677
Великобритания	44 476	1,8	24 696	1,2	19 780	44 306	1,3	37 498	1,5	6 808
Чешка република	23 278	0,9	32 345	1,6	-9 067	32 273	1	49 049	1,9	-16 777
Унгария	42 779	1,7	109 895	5,5	-67 116	42 669	1,3	161 922	6,4	-119 253
Полша	62 193	2,5	140 278	7	-78 086	81 824	2,4	186 675	7,4	-104 851

Страна	2010 Г.					2011 Г.				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.
Словашка република	12 269	<i>0,5</i>	31 663	<i>1,6</i>	-19 394	20 045	<i>0,6</i>	37 938	<i>1,5</i>	-17 893
Словения	4 300	<i>0,2</i>	16 665	<i>0,8</i>	-12 366	4 870	<i>0,1</i>	13 011	<i>0,5</i>	-8 141
Литва	9 073	<i>0,4</i>	8 300	<i>0,4</i>	774	9 861	<i>0,3</i>	8 824	<i>0,3</i>	1 038
Латвия	2 944	<i>0,1</i>	700	<i>0</i>	2 244	3 514	<i>0,1</i>	867	<i>0</i>	2 647
Естония	287	<i>0</i>	2 201	<i>0,1</i>	-1 914	1 027	<i>0</i>	2 230	<i>0,1</i>	-1 202
Кипър	30 114	<i>1,2</i>	12 879	<i>0,6</i>	17 235	44 586	<i>1,3</i>	78 077	<i>3,1</i>	-33 491
Малта	2 063	<i>0,1</i>	884	<i>0</i>	1 179	2 306	<i>0,1</i>	194	<i>0</i>	2 113
Румъния	748 953	29,8	347 725	17,4	401 228	847 001	25	474 718	18,8	372 283

Приложение 4 - Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2012 г. и 2013 г.

Страна	2012г.					2013г.				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.
Общо	3 071 731	100	2 531 978	100	539 753	3 603 209	100	2 637 369	100	965 840
Австрия	59 577	1,9	64 790	2,6	-5 213	69 618	1,9	63 422	2,4	6 196
Белгия	97 197	3,2	65 404	2,6	31 793	115 605	3,2	66 095	2,5	49 510
Великобритания	44 274	1,4	55 282	2,2	-11 008	110 751	3,1	45 908	1,7	64 843
Германия	209 935	6,8	301 086	11,9	-91 151	254 933	7,1	343 363	13	-88 430
Гърция	612 412	19,9	435 074	17,2	177 338	720 308	20	447 646	17	272 662
Дания	8 802	0,3	18 826	0,7	-10 024	11 061	0,3	23 322	0,9	-12 261
Естония	800	0	1 870	0,1	-1 070	1 006	0	1 069	0	-63
Ирландия	3 771	0,1	13 786	0,5	-10 015	14 686	0,4	15 700	0,6	-1 014
Испания	359 167	11,7	116 291	4,6	242 876	359 113	10	131 095	5	228 018
Италия	270 278	8,8	120 677	4,8	149 601	282 717	7,8	123 799	4,7	158 918
Кипър	70 103	2,3	75 472	3	-5 369	55 994	1,6	23 374	0,9	32 620
Латвия	2 823	0,1	969	0	1 854	2 647	0,1	1 502	0,1	1 145
Литва	8 696	0,3	12 774	0,5	-4 078	12 355	0,3	13 340	0,5	-985
Люксембург	1 467	0	175	0	1 292	627	0	101	0	526
Малта	5 355	0,2	0	0	5 355	7 037	0,2	186	0	6 851
Нидерландия	143 731	4,7	167 392	6,6	-23 661	236 533	6,6	206 402	7,8	30 131
Полша	87 417	2,8	241 912	9,6	-154 495	112 936	3,1	309 310	11,7	-196 374

Страна	2012г.					2013г.				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.	%	хил.щ.д.
Португалия	211 457	6,9	2 639	0,1	208 818	158 702	4,4	1 955	0,1	156 747
Румъния	609 800	19,9	395 246	15,6	214 554	595 306	16,5	406 527	15,4	188 779
Словакия	15 992	0,5	32 909	1,3	-16 917	30 032	0,8	32 666	1,2	-2 634
Словения	4 444	0,1	7 357	0,3	-2 913	4 690	0,1	7 150	0,3	-2 460
Унгария	33 225	1,1	147 801	5,8	-114 576	47 517	1,3	132 987	5	-85 470
Финландия	9 541	0,3	817	0	8 724	12 000	0,3	740	0	11 260
Франция	140 319	4,6	171 208	6,8	-30 889	309 134	8,6	161 991	6,1	147 143
Хърватия	19 309	0,6	3 132	0,1	16 177	13 932	0,4	5 579	0,2	8 353
Чехия	27 863	0,9	69 467	2,7	-41 604	40 917	1,1	61 995	2,4	-21 078
Швеция	13 976	0,5	9 622	0,4	4 354	23 052	0,6	10 145	0,4	12 907

Приложение 5 - Търговия на България с аграрни стоки с държавите-членки на ЕС през 2014 г. и 2015 г.

Страна	2014					2015				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.евро	%	хил.евро	%	хил.евро	хил.евро	%	хил.евро	%	хил.евро
Общо	2 440 600	100	2 005 223	100	435 377	2 417 313	100	2 142 845	100	274 468
Австрия	37 050	1,5	47 028	2,3	-9 978	33 954	1,4	53 144	2,5	-19 190
Белгия	86 947	3,6	41 710	2,1	45 237	61 469	2,5	42 496	2	18 973
Германия	207 840	8,5	290 896	14,5	-83 056	209 641	8,7	294 317	13,7	-84 676
Гърция	494 448	20,3	294 900	14,7	199 548	496 088	20,5	302 558	14,1	193 530
Дания	8 843	0,4	19 411	1	-10 568	12 038	0,5	20 886	1	-8 849
Естония	1 868	0,1	2 230	0,1	-362	757	0	1 740	0,1	-983
Ирландия	21 607	0,9	13 959	0,7	7 648	3 442	0,1	13 936	0,7	-10 494
Испания	199 092	8,2	108 513	5,4	90 579	225 358	9,3	113 727	5,3	111 631
Италия	192 033	7,9	106 053	5,3	85 980	185 378	7,7	121 762	5,7	63 615
Кипър	40 636	1,7	11 796	0,6	28 841	36 496	1,5	7 469	0,3	29 027
Латвия	2 750	0,1	2 355	0,1	395	2 817	0,1	3 159	0,1	-342
Литва	8 783	0,4	9 359	0,5	-576	9 126	0,4	9 754	0,5	-629
Люксембург	75	0	549	0	-473	72	0	518	0	-446
Малта	3 952	0,2	20	0	3 932	2 937	0,1	270	0	2 667
Нидерландия	155 343	6,4	162 032	8,1	-6 689	151 307	6,3	183 859	8,6	-32 552
Обединено кралство	55 388	2,3	34 766	1,7	20 622	77 341	3,2	32 494	1,5	44 847
Полша	80 356	3,3	216 623	10,8	-136 267	94 733	3,9	229 791	10,7	-135 058
Португалия	72 510	3	1 606	0,1	70 904	50 714	2,1	3 970	0,2	46 744

Страна	2014					2015				
	Износ		Внос		Салдо	Износ		Внос		Салдо
	хил.евро	%	хил.евро	%	хил.евро	хил.евро	%	хил.евро	%	хил.евро
Румъния	460 079	18,9	316 641	15,8	143 438	453 909	18,8	371 428	17,3	82 480
Словакия	17 949	0,7	22 293	1,1	-4 344	15 727	0,7	28 788	1,3	-13 060
Словения	3 400	0,1	3 658	0,2	-258	5 122	0,2	6 356	0,3	-1 234
Унгария	29 031	1,2	97 460	4,9	-68 429	27 882	1,2	100 119	4,7	-72 237
Финландия	9 224	0,4	1 000	0	8 224	7 411	0,3	1 066	0	6 345
Франция	180 055	7,4	128 112	6,4	51 943	165 007	6,8	117 459	5,5	47 548
Хърватия	18 925	0,8	17 872	0,9	1 054	27 047	1,1	17 016	0,8	10 032
Чешка република	30 890	1,3	43 350	2,2	-12 460	33 008	1,4	49 718	2,3	-16 709
Швеция	21 526	0,9	11 032	0,6	10 494	28 533	1,2	15 045	0,7	13 487